

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 1 (49), 2023

Харків 2023

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 1 (49) 2023

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля; Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 1 (49) 2023

The scientific and production journal was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 23547-13387 ПР

dated 31.08.2018

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 1301 від 15 жовтня 2019 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :

Index Copernicus International (*Польща*);

Ulrich's Periodicals Directory (*США*);

Research of Bible (*Японія*);

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*);

Google Scholar; CrossRef; WorldCat;

Eurasian Scientific Journal Index;

Open Academic Journal Index;

International Innovative Journal Impact Factor.

Головний редактор:

Т. В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

Відповідальний редактор:

Г. С. Ліхоносова, д-р екон. наук, проф., Scopus ID 57201290872

Редакційна колегія:

І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; А. В. Доронін, д-р екон. наук, проф.; В. П. Гатило, канд. екон. наук; В. Драшкович, Ph.D. in Economic, проф. (*Чорногорія*); І. Душек, Ph.D. in Economic (*Чехія*); Ю. Ю. Д'яченко, д-р екон. наук, проф.; І. В. Заблудська, д-р екон. наук, проф.; О. О. Зеленко, д-р екон. наук, проф.; Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); В. В. Лебедченко, канд. екон. наук; М. Ю. Манухіна, канд. екон. наук, доц.; С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); Д. С. Ревенко, д-р екон. наук, доц.; І. О. Самойленко, д-р екон. наук, доц.; Л. Стемплєвська, Ph.D. in Economic (*Польща*); М. С. Татар, канд. екон. наук, доц.; О. В. Тофанюк, канд. екон. наук, доц.

Відповідальний за випуск: О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 8 від 22 березня 2023 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 8 від 31 березня 2023 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2023

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2023

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна.

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.
Що нам готує вступна кампанія 2023 року? _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

• *Економіка*

Нгебенікова О., Денісова Т.
Modeling of the system for economic losses reduction of business in the conditions of modern global and local challenges _____ 6

Клименко Т. А.
Вплив транснаціональних корпорацій на економічний світогляд в умовах конкурентного протистояння _____ 14

Петрик В. Л., Гусейнова-Карімова С.
Статистична оцінка стійкості економічного розвитку країн південного Кавказу _____ 21

• *Облік і оподаткування*

Калінеску Т. В., Калиніченко Т. Л.
Облік і аналіз фінансових результатів в сучасних умовах діяльності підприємств _____ 28

Tatar M., Perepelytsia Y.
Information security audit for enterprises information assets protection in global challenges conditions _____ 35

Юрченко О. С.
Формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств _____ 44

• *Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок*

Костирко Л. А., Зайцева Л. О.
Інституційне середовище фінансового забезпечення сталого розвитку електроенергетичних компаній _____ 53

Ліхоносова Г. С.
Формування фінансово перспективної ідеї: біржове підприємництво _____ 65

• *Менеджмент*

Нехай В. В.
Формалізація методики прогнозування збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування _____ 73

Бондарєва Т. І.
Ризик-менеджмент у волонтерських проєктах _____ 80

Крупський О. П., Стасюк Ю. М.
Організація корпоративного стилю медичного закладу: функції та складові _____ 87

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Високоцитовані публікації українських авторів Scopus 2022 _____ 96

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 99

Перелік рецензентів поточного випуску журналу _____ 101

Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Sentence of number
BLOG SHEFF-EDITOR

Tetyana Calinescu
What does the 2023 induction campaign have in store for us? _____ 5

TOPICAL SUBJECTS

• *Economy*

Hrebenikova O., Denisova T.
Modeling of the system for economic losses reduction of business in the conditions of modern global and local challenges _____ 6

Klymenko T.
The influence of transnational corporations on the economic outlook in the conditions of competition _____ 14

Petryk V., Huseynova-Karimova S.
Statistical assessment of the sustainability of the economic development of the countries of the south Caucasus _____ 21

• *Accounting and taxation*

Calinescu T., Kalynichenko T.
An account and analysis of financial results in the modern terms of enterprises activity _____ 28

Tatar M., Perepelytsia Y.
Information security audit for enterprises information assets protection in global challenges conditions _____ 35

Yurchenko O.
Formation of accounting and analytical assessment of continuity of enterprises _____ 44

• *Finance, banking, insurance and the stock market*

Kostyrko L., Zaitseva L.
Institutional environment of financial support for sustainable development of electric power companies _____ 53

Likhonosova G.
Formation of a financially promising idea: stock market entrepreneurship _____ 65

• *Management*

Nekhai V.
Formalization of the methodology for forecasting sales of products of agricultural machinery enterprises _____ 73

Bondarieva T.
Risk management in volunteer projects _____ 80

Krupskiy O., Stasiuk Y.
Organization of the corporate style of the medical institution: functions and components _____ 87

NEWS SCIENCE AND PRACTICE

Highly cited publications of ukrainian authors Scopus 2022 _____ 96

EDITORIAL BOARD RECOMMENDS

New edition of economic literature _____ 99

The list of reviewers of the journal's current issue _____ 101

REQUIREMENTS

the content and the articles to scientific production journal
"TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"

Що нам готує вступна кампанія 2023 року?

Ми ще й досі не відійшли від вступної кампанії 2022, коли більшість вступників, в т.ч. з непідконтрольних територій, вступали у виші України, сподіваючись отримати бюджетні місця. Проте не всі витягнули такий щасливий квиток з самого початку: хтось отримав таке бюджетне місце після декількох місяців з початку навчання, і їм було запропоновано сплатити ці місяці за контрактною формою. Проте більшість не погодилась на це і відрахувались. Ті, хто був більш терплячим, дочекались ще другої хвилі та третьої щодо подачі заяв на отримання бюджетного місця, і знову хтось отримав, а хтось був відхилений... Проте питання не в тому наскільки виважено та обґрунтовано Міністерство освіти і науки України проводить політику переводу на бюджетні місця в період воєнного стану та проведення активних воєнних дій на територіях країни, а в тому - яка тепер залишиться довіра у майбутніх абітурієнтів до тих обіцянок, що надають вітчизняні виші щодо реальності виділення додаткових бюджетних місць для тих університетів, що знаходяться в зонах активних воєнних дій. А ще про той негативний досвід, що отримали залучені випускники з непідконтрольних територій (Донецької і Луганської областей) до української освіти, коли абітурієнти з цих територій пройшли всі процедури екзаменаційних випробувань по українському законодавству з метою отримати омріяні бюджетні місця, проте виявилось, що доля була не на їх боці. І тепер, коли розпочинається нова вступна кампанія, виникає питання, а які підводні камені нас очікують у цьому році? Проте репутація більшості спеціальностей і вишів вже зіпсована, а в умовах, коли постійно скорочується кількість бюджетних місць на економічні напрями підготовки та збільшується прохідні бали до 195 і вище, мабуть, слід розроблювати інші підходи до виділення бюджетних місць та політику проведення вступної кампанії 2023 року. Особливо до тих вишів, що довгий час перебувають в зонах воєнних дій та відновлюють свою діяльність на визволених територіях.

Є і ще декілька проблемних питань, що не дають можливість сприймати однозначно вступну кампанію цього року. І це стосується приведеному в дію рішенню МОН щодо зміни назв більш ніж 10 спеціальностей наприкінці 2022 року з метою гармонізації до міжнародної стандартної класифікації освіти. А чи є правильним робити подібний крок в період воєнного стану, коли необхідно докорінно змінювати освітні програми за цими спеціальностями, готуватися до вимушених акредитацій за відсутністю нових стандартів. Та більшість вишів вже мають досвід як проблематично проходити такі акредитації, коли члени експертних груп, за відсутності стандартів, нав'язують свої думки і бачення, а при цьому ні ГЕР, ні Національне Агентство, навіть, не намагаються підтримати позицію ВНЗ, і це при наданій автономії більшості університетів країни.

До цього можна додати і специфіку отримання знань сьогоденними випускниками, коли більшість занять у школах не проводилися через відключення світла, постійні тривоги, відсутність Інтернету і т.п., коли сьогоденним випускникам слід у більшості випадків освоювати шкільну програму самостійно або звертатися до репетиторів для кращого закріплення матеріалу з тих предметів, які затверджено здавати у якості національного мультипредметного тесту. Проте достатньо проблематично, навіть, проводити уроки з математики, іноземної мови та інших предметів в столичних школах в середині навчального року, бо звільняються викладачі. І ці предмети чи просто не проводяться, бо немає ким замінити, або замінюються іншими предметами. І все це впливає на показник якості освіти сьогоденних випускників. А, виходячи з того, що прохідні бали кожний рік тільки збільшуються, то скільки вони будуть складати в цьому році для економічних спеціальностей? І які шанси сьогоденних випускників в такий ситуації потрапити на бюджет?

Проте будемо оптимістами і дякуємо збройним силам України за можливість продовжувати життя, працювати і здійснювати освітній процес, доводити свої позиції щодо проведення реформ у довузівській роботі та політиці, сформувані нові програми ВНЗ в умовах змін назви спеціальностей. Та просто бути патріотами своєї справи, стояти на боці вірності тим спеціальностям, престиж навчання на яких доведено освітнім процесом і досвідом надання освітніх послуг на ринку праці.

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Тетяна КАЛІНЕСКУ

УДК 65.016:338.439:352

JEL Classification: M21, L66, R11

HREBENIKOVA O.¹, DENISOVA T.²

MODELING OF THE SYSTEM FOR ECONOMIC LOSSES REDUCTION OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF MODERN GLOBAL AND LOCAL CHALLENGES

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.01>

Formulation of the problem. The systemic and long-term impact of global and local challenges deepens the development of crisis phenomena in all spheres of public life and the national economy of Ukraine, covering production, social and labor, financial and other subsystems. Under such conditions, the problem of modeling the system of reducing the business risk losses, which would be oriented towards preventing crisis manifestations in financial and economic activity and painlessly overcoming negative consequences in order to ensure social and economic development, becomes relevant. *The purpose of the article* is to model the system of economic losses reducing of business in the conditions of permanent of modern global and local challenges. *The object of the research* is the economic losses reduction of business that arise as a result of global and local challenges. *Methods used in the study:* methods of scientific knowledge, namely analysis and synthesis, induction, measurement, observation, formalization, logical-analytical techniques, as well as the methodological apparatus of financial analysis and mathematical statistics. *The main hypothesis of the study* is the researching that the economic losses reduction of business should be based on methods, which will make it possible to correctly identify probable risks and to develop an effective system for overcoming their negative consequences in a timely manner. *Presenting main material.* The study analyzed the results of global and local challenges to the activities of business in Ukraine, namely social and behavioral restrictions caused by the global outbreak of the COVID-19 pandemic. In order to prevent the negative impact of uncertainty factors, the authors have developed a conceptual approach to modeling the system of economic losses reducing of business in the conditions of modern global and local challenges. The basic stages of building a system of economic losses leveling have been determined, namely: identification of risks of the business' functioning; survival function construction in the conditions of the crisis phenomena spread; evaluation of the risk situation occurrence probability (experience curve); development of a profile of economic losses limitation; construction of Shewhart's control charts; identification of risk areas; development of a profile of the economic entity's response to crisis phenomena (risk leveling). *The originality and practical significance* of the research lies in the fact that the developed conceptual scheme for modeling the economic loss reduction system can be used and specified in the management of systemic risks, development a profile of responses and a financial restrictions complex of business in the conditions of global and local challenges. *Conclusions and prospects for further research:* the need to form an individual complex modeling vector of the economic loss leveling system has substantiated. It will enable business to significantly reduce their level in the conditions of permanent global and local challenges in accordance with the methodological tools, the determinants of which should be economic and mathematical methods.

Key words:

economic losses, modeling, risk reduction system, survival function, probability of crisis situation, response profile, business, global and local challenges.

¹ **Гребенікова Олена Володимирівна**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «ХАІ», м. Харків, Україна.

Hrebenikova Olena, Ph.D. of Economic, Associate Professor, Associate Professor of Finance, Accounting and Taxation Department of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2695-4630>

e-mail: grebenikova@ukr.net

² **Денисова Тетяна Володимирівна**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри вищої математики та економіко-математичних методів, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна.

Denysova Tetiana, Ph.D. of Technical, Associate Professor, Associate Professor of Higher Mathematics and Economic-Mathematical Methods Department, Symon Kuznets Kharkov National Economic University, Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7254-0901>

e-mail: tetiana.denysova@hneu.net

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ВТРАТ ЗМЕНШЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ І ЛОКАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. Системний і тривалий вплив глобальних і локальних викликів поглиблюють розвиток кризових явищ у всіх галузях суспільного життя та національної економіки України, охоплюючи виробничу, соціально-трудову, фінансову та інші підсистеми. За таких умов актуальною стає проблема моделювання системи зниження ризику втрат суб'єктів господарювання, яка була б зорієнтована на запобігання кризовим проявам у фінансово-економічній діяльності й безболісне подолання негативних наслідків з метою забезпечення соціально-економічного розвитку. *Мета статті* – моделювання системи зниження економічних втрат суб'єктів господарювання в умовах перманентності сучасних глобальних і локальних викликів. *Об'єктом дослідження* є зниження економічних втрат суб'єктів господарювання, які виникають внаслідок глобальних і локальних викликів. *Методи, використані в дослідженні:* методи наукового пізнання, а саме аналіз і синтез, індукція, вимірювання, спостереження, формалізація, логіко-аналітичні прийоми, а також методологічний апарат ризик-менеджменту і математичної статистики. *Основною гіпотезою* дослідження є припущення, що зниження економічних втрат суб'єктів господарювання має ґрунтуватися на методах, використання яких дасть можливість коректно визначити можливі ризики і своєчасно розробити дієву систему подолання їх негативних наслідків. *Виклад основного матеріалу.* У дослідженні проаналізовано результати глобальних і локальних викликів на діяльність суб'єктів господарювання в Україні, а саме соціально-поведінкових обмежень, викликаних світовим спалахом пандемії COVID-19. З метою запобігання негативного впливу факторів невизначеності авторами розроблено концептуальний підхід до моделювання системи зниження економічних втрат суб'єктів господарювання в умовах сучасних глобальних і локальних викликів. Визначено базові етапи побудови системи нівелювання економічних втрат, а саме: ідентифікація ризиків функціонування суб'єкта господарювання; побудова функції виживаності в умовах розповсюдження кризових явищ; оцінювання ймовірності настання ризикової ситуації (крива досвіду); розробка профілю обмеженості економічних втрат; побудова контрольних карт Шухарта; визначення зон ризику; розробка профілю відповіді суб'єкта господарювання на кризові явища (нівелювання ризику). *Оригінальність та практична значимість* дослідження полягає в тому, що розроблена концептуальна схема моделювання системи зниження економічних втрат може бути використана і конкретизована при управлінні системними ризиками, побудові профілю відповідей і комплексу фінансових обмежень суб'єктами господарювання в умовах глобальних і локальних викликів. *Висновки та перспективи подальших досліджень:* обґрунтовано необхідність формування індивідуального комплексного вектору моделювання системи нівелювання економічних втрат, що дасть можливість суб'єктам господарювання значно знизити їх рівень в умовах перманентності глобальних і локальних викликів у відповідності до методичного інструментарію, детермінантами якого мають посідати економіко-математичні методи.

Ключові слова:

економічні втрати, моделювання, система зниження ризику, функція виживаності, ймовірність настання кризової ситуації, профіль відповіді, суб'єкт господарювання, глобальні та локальні виклики.

Formulation of the problem. Today's global and local challenges, the destabilization of regional development processes, the reduction of technological and innovative potential, the permanence of socio-behavioral restrictions dictate new conditions for the functioning of business entities, under which they inevitably face crisis situations that lead to economic losses.

The systemic and long-term impact of negative factors of an internal and external nature deepens the development of crisis phenomena in all spheres of public life and the national economy of Ukraine, covering production, social-labour, financial and other subsystems. Under such conditions, there is an urgent need to model a system of reducing the business risk

losses of, which would be oriented to the prevention of crisis manifestations in financial-economic activity and painless overcoming of negative consequences in order to ensure socio-economic development.

Analysis of recent research and publications. The problems of analysis, evaluation and identification of risks, as well as the economic losses caused by them and their impact on the state of business' activities were dealt with by foreign and domestic economists, namely: V. V. Vitlinskyi, G. I. Velykoivanenko [1], N. M. Vnukova, V. A. Smoliak [2], P. I. Verchenko [3], K. D. Semenova, K. I. Tarasova [4], V. V. Lukianova [5], O. M. Herasymenko, S. R. Pasieka [6] and others. Scientists V. I. Aranchii, M. M.

Ihnatenko [7], T. V. Hilorme [8], I. V. Svytnous, O. O. Rudych, V. V. Zubchenko [9] and others dealt with issues of economic losses leveling. Such scientists as V. V. Voloshyna-Sidei [10], M. D. Kramchaninova, V. V. Vakhlakova [11] and M. S. Tatar [12] investigated the problems of the influence of socio-behavioral restrictions on the financial and economic condition of enterprises.

The purpose of the research. However, the issue of developing a holistic concept of analysis and leveling of business economic losses, taking into account the risks that arose under the influence of global and local challenges, remains unresolved. This research is aimed precisely at the modeling of the loss leveling system and the timely identification of such risks.

Presentation of the main material. Uncertainty and instability are becoming permanent features of modern socio-economic dynamics. This is due to global and local challenges of a natural-biological, socio-economic, military-political and humanitarian nature. Before the full-scale invasion of Russia into Ukraine the socio-behavioral restrictions, caused by the global outbreak of the COVID-19 pandemic, had the greatest economic impact on the activities of economic entities. It became the first experience in world history when a biological factor had an

impact on the politico-legal and socio-economic spheres of human life.

According to statistical data, business in Ukraine are in a difficult financial situation due to the impact of socio-behavioral restrictions, caused by the corona crisis. Despite the growth of the domestic economy during 2016-2018 and a slight decrease in 2019, in 2020 a significant reduction in industrial production took place: in April – by 16,2%, in May – by 12,2%, in general for the year – by 5,2% (Figure 1).

The processing industry experienced the biggest drop (by 6,9%), and the smallest – the supply of electricity, gas, steam and air conditioning (by 1,3%). At the same time, investment goods, which together form an indicator of production capacity within a single country, decreased by 21,6% over the year. In addition to the decrease in the volume of industrial production, in 2020, the volume of sold industrial products (goods and services) also decreased by 17.8%, in particular: in the mining industry and quarrying – by 11.7%; processing industry – by 12.3%; supply of electricity, gas, steam and air conditioning – by 35.3%; water supply, sewage, waste management – by 10.1%.

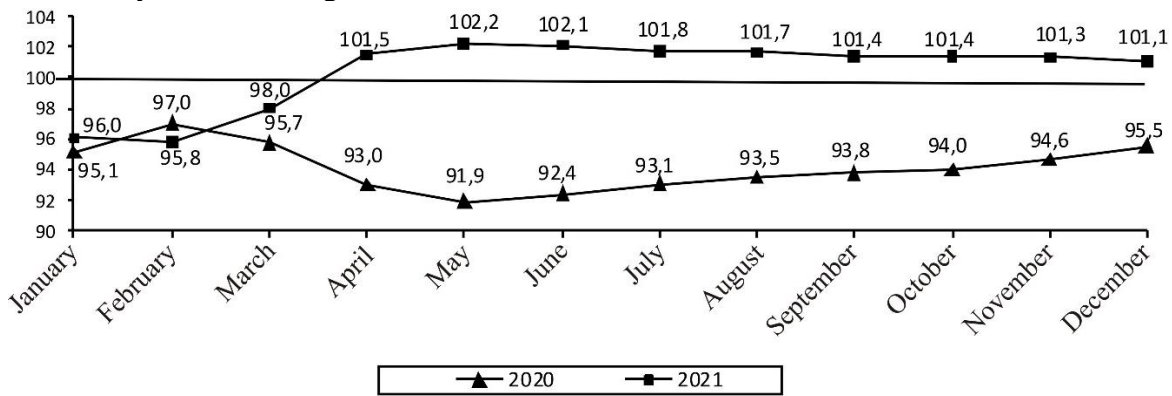

Figure 1 – Indexes of industrial products
(in % to the corresponding period of the previous year, cumulatively)
Source: systematized by the authors based on [13], [14]

Negative dynamics of the number of active economic entities was observed, and especially – of active enterprises (tables 1, 2). This is a confirmation that not all business was able to respond in time to the conditions of socio-economic uncertainty and implement a system for leveling economic losses, caused by socio-behavioral restrictions that arose as a result of the global outbreak of the COVID-19 pandemic.

During this period, small and medium business found themselves in the most difficult situation, which prompted their owners to search for and implement their own and state financial support tools for their development, quickly adapt to new working conditions, taking into account modern global and local challenges.

Table 1 – Dynamics of the number of large, medium, small and micro business, operating in Ukraine for 2016–2021

Number of active entities	2016	2017	2018	2019	2020	2021
entities of large enterprises	383	399	446	518	512	610
entities of medium enterprises	15113	15254	16476	18129	17946	17811
entities of small enterprises	1850034	1789406	1822671	1922978	1955119	1937827
of them are entities of micro enterprises	1800736	1737082	1764737	1864013	1898902	1880858

Source: systematized by the authors based on [14]

Table 2 – Dynamics of the number of enterprises operating in Ukraine, divided into large, medium, small and micro enterprises for 2016–2021

The number of operating enterprises	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Total	306369	338256	355877	380597	373822	370834
large enterprises	383	399	446	518	512	610
medium enterprises	14832	14937	16057	17751	17602	17502
small enterprises	291154	322920	339374	362328	355708	352722
of them are micro enterprises	247695	278102	292772	313380	307871	304650

Source: systematized by the authors based on [14]

Quarantine restrictions led to the fact that most business entities did not have sufficient resources, including financial ones, to ensure stable work. Quarantine destroyed consumer sentiment, almost stopped such types of economic activity as retail trade, hotel and restaurant business. In addition, as a result of the introduction of socio-behavioral restrictions, business representatives were forced to freeze capital expenditures and investments, and some of them did not last and went bankrupt.

To date, there are still no complete statistics on the effects of the war with Russia on Ukraine's economy. A reduction in real GDP, a sharp increase in inflation, an unprecedented increase in the budget deficit due to a decrease in the economic activity of business, significant damage to the energy and industrial infrastructure is observed. The military conflict deprived the highly industrialized regions of Ukraine of opportunities for economic development and building innovative potential, caused the loss of significant amounts of industrial and human capital.

Each destabilizing influence of global and local challenges has its own specific deployment

logic and corresponding mechanisms for counteracting this process. Economic losses arising as a result of socio-behavioral restrictions and global challenges are difficult to estimate, because they are the result not only of suspension of production, closing of borders, but also a decrease in the quantity and quality of labor resources. The risks associated with such challenges are systemic, difficult to predict and, as shown by the consequences of the COVID-19 pandemic and Russia's military invasion of Ukraine, even destructive not only for local economies, but also for complex socio-economic systems. However, in order to prevent the negative impact of uncertainty factors on business, it is expedient to model economic loss leveling systems, research systemic risk management algorithms, develop response profiles and a complex of financial restrictions, etc.

In order to model the system of reducing economic losses of business in the conditions of modern global and local challenges, it is proposed to use the developed conceptual scheme presented in Figure 2.

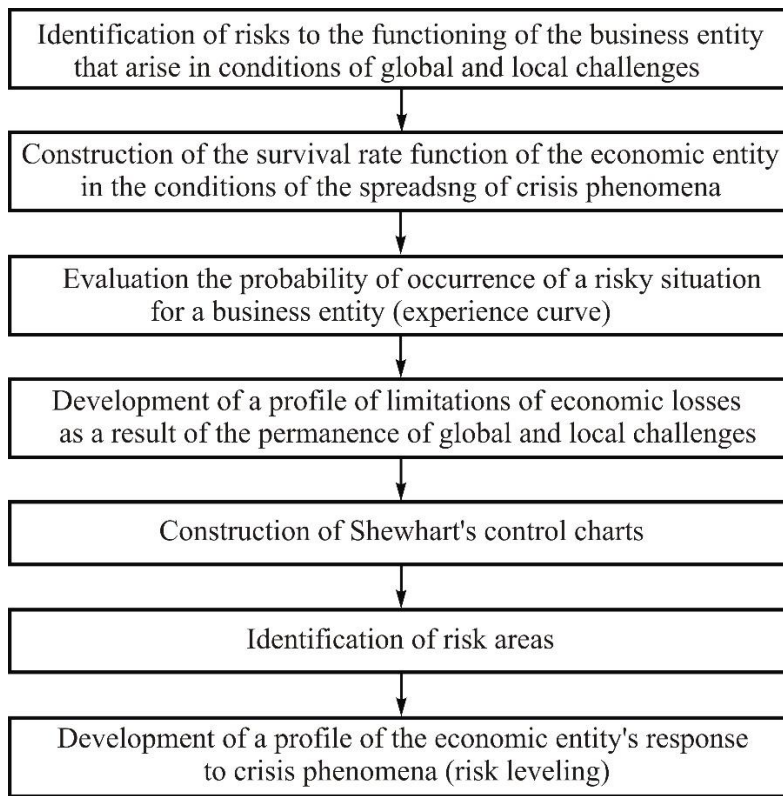

Figure 2 – Conceptual scheme of modeling the system of reducing economic losses of business in the conditions of modern global and local challenges

Source: developed by the authors

At the first stage of modeling the economic loss reduction system, it is necessary to determine all possible risks in order to take into account their impact on the business entity in the conditions of the permanence of modern global and local challenges.

At the second stage, it is expedient to build a survival function, the use of which makes it possible to identify the main factors of the survival of a business entity in the conditions of the spread of crisis phenomena [15, 16]. The main

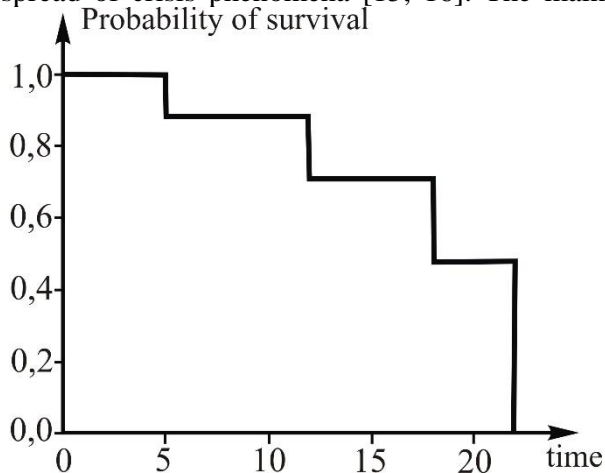

Figure 3 – Survival function

statistical methods of risk assessment (Monte Carlo method, VAR-methods, etc.) do not take into account the time factor, however, it should be considered when determining the probability of occurrence of a risk, as the level of risk may increase over time. According to the survival curves (Figure 3), it is possible to estimate the probability of risk occurrence over time, as well as the specific moment in time when the probability of risk occurrence increases sharply.

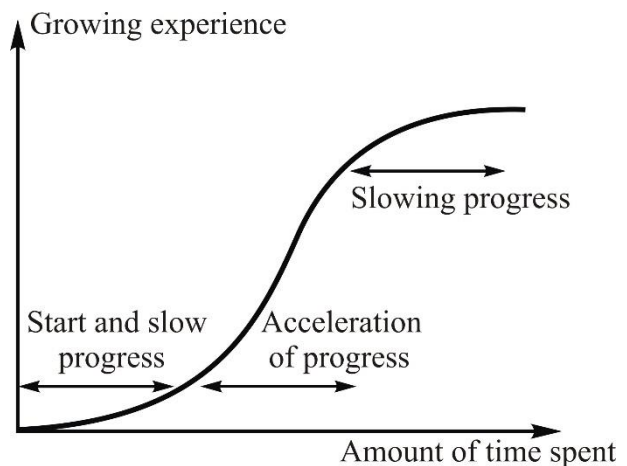

Figure 4 – Experience curve

Source: built by the authors

At the third stage, it is necessary to carry out the procedure for assessing the probability of the occurrence of the event according to the experience curves. Since global and local challenges operate permanently, the management of the business entity must learn (gain experience) to quickly and effectively respond to them and make assessments based on experience (Figure 4).

At the fourth stage of modeling the leveling system, the profile of economic loss restrictions should be developed, while the critical values of restrictions, that are characterized by the degree of influence of the corresponding type of risk on the amount of economic losses, for each type of risk should be determined taking into account the time factor of its impact on the activity of the business entity. It is clear that over time, in the conditions of modern global and local challenges, the management of the business entity acquires a certain work experience, adapts to new realities, which leads to a decrease in the degree of uncertainty influence.

The fifth stage of modeling is the construction of Shewhart's charts (Figure 5), the purpose of application of which is to identify the exit points of the process from a stable state (cri-

teria for identifying the insufficiency of statistical control) to further establish the reasons for the deviation and their elimination [17]. The main task of building the Shewhart's control chart is to determine the limit of the systemic variability of the process of the influence of socio-behavioral restrictions on the activity of the business entity and predict the behavior of the process in the near future, taking into account previous data. After determining the acceptable level of variability, any deviation from it is considered as the result of special reasons action that should be detected, removed or weakened.

At the sixth stage, it is necessary to implement measures to determine risk zones depending on the expected amount of losses (Figure 6) [1, 4, 18]. The probabilities of certain levels of economic losses are important indicators that allow analyzing the risk expected from the impact of modern global and local challenges and its acceptability. So, if the probability of catastrophic losses is expressed by an indicator that indicates the threat of the loss of all property, then the business entity must take the necessary measures in advance to prevent the occurrence of such a risk.

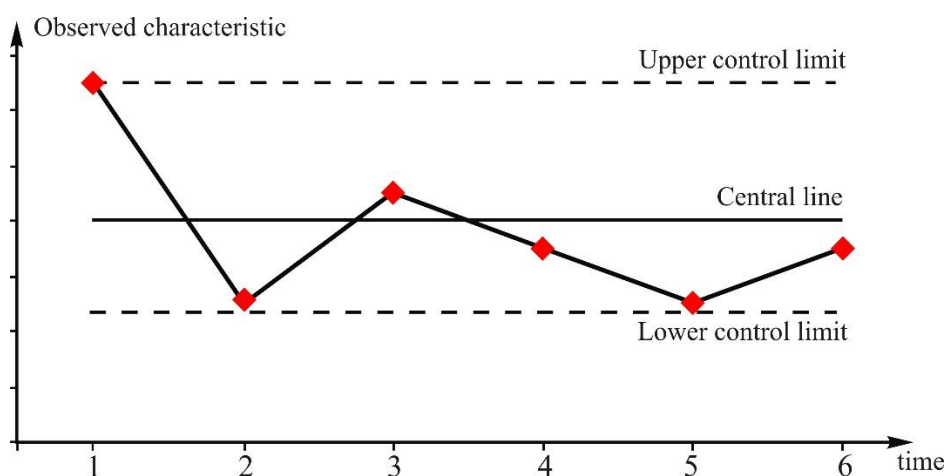

Figure 5 – Shewhart's control chart
Source: built by the authors

At the seventh stage, it is expedient to develop a profile of the business entity's response to crisis phenomena arising in the conditions of modern global and local challenges, for which a system of risk leveling measures should

be developed. These measures include: self-insurance, creation of a special reserve fund and insurance commodity inventory, risk insurance, etc.

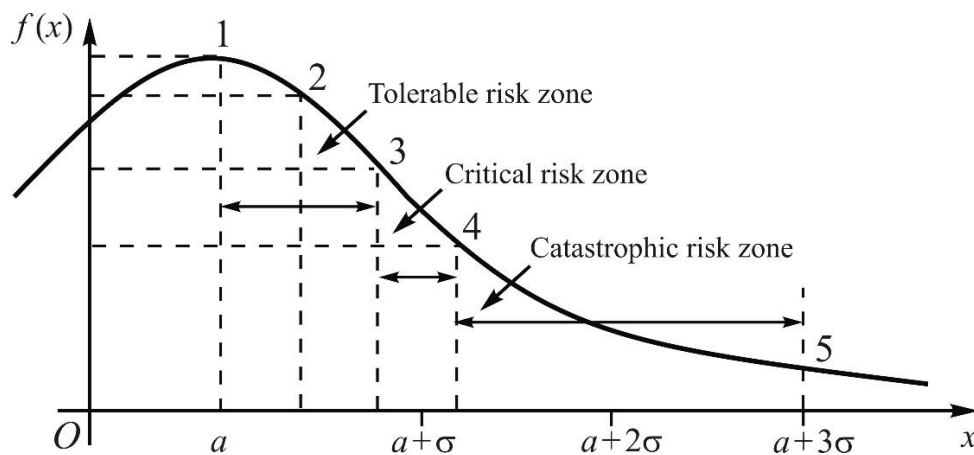

Figure 6 – Risk zones for the normal probability distribution curve
 Source: systematized by the authors based on [1]

Conclusions and prospects for further research. Summarizing what has been said, we note that the timely use of the considered risk evaluation and prevention methods, provided that all proposed stages of leveling system modeling are performed, will enable business to significantly reduce the level of economic losses in the conditions of permanence of socio-behavioral restrictions, global and local challenges, which today is a significant threat to their economic security.

References

1. Vitlinskyi, V. V., Velykoivanenko, H. I. (2014). *Riskology in economics and entrepreneurship*. Kyiv : KNEU, 480.
2. Vnukova, N. M., Smoliak, V. A. (2016). *Economic risk assessment of enterprise activity: problems of theory and practice*. Kharkiv : INZhEK, 182.
3. Verchenko, P. I. (2006). *Multicriteria and dynamics of economic risk (models and methods)*. Kyiv : KNEU, 272.
4. Semenova, K. D., Tarasova, K. I. (2017). *Risks of industrial enterprises: integral assessment*. Odesa : FOP Huliaieva V.M., 234.
5. Lukianova, V. V. (2017). *Diagnostics of risk of enterprise activity*. Khmelnytskyi: V. V. Kovalskyi, 312.
6. Herasymenko, O. M., Pasiieka, S. R. (2019). Conceptual basis of a risk-oriented approach to management in the process of providing economic security of enterprises of different branches of the national economy. *Scientists of Notes of the University "KROK"*, 4 (56),148-155. doi:10.31732/2663-2209-2019-56-148-155.

7. Aranchii, V. I., Ihnatenko, M. M. (2018). The essence of risks of business activity and their assessment with the aim of sediment and disability in management of efficiency and competitiveness development. *Economic Bulletin of the University*, 39, 52-58. doi:10.31470/2306-546X-2018-39-52-58.
8. Hilorme, T. V. (2016). Peculiarities of forming strategies for risk leveling of energy efficiency measures. *Economic forum*, 2, 154-161.
9. Svyynous, I. V., Rudych, O. O. and Zubchenko, V. V. (2020). Diversification as a factor for leveling the risks of production and economic activity of agricultural enterprises. *Innovative economy*, 3 – 4, 42-49.
10. Voloshyna-Sidei, V. V. (2021). Analysis of risk assessment as a tool for sustainable development of entrepreneurship in the context of global challenges and the corona crisis. *The Azov Economic Bulletin*, 2 (25), 72-76. doi: 10.32840/2522-4263/2021-2-13.
11. Kramchaninova, M. D., & Vakhlakova, V. V. (2020). Pandemics as a new type of threat to economic security in the context of globalization. *Business Inform*, 11, 18-23. doi: 10.32983/2222-4459-2020-11-18-23.
12. Tatar, M. S. (2021). Theoretical and methodological basis of socio-economic interaction of business in the conditions of global challenges. *Time description of economic reforms*, 1 (41), 37-49. doi: 10.32620/cher.2021.1.0 5.
13. Zhalilo, Ya. A. et al. (2020). *Ukraine after the corona crisis – the path to recovery: scientific report*. Kyiv: NISD, 304. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf
14. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/>

15. Serhienko, O. A., Filatova, L. D., Soldatova, Ya. Yu. (2015). Modeling of survival capability and spread of crisis situations in the banking market of Ukraine. *Problems of economy*, 1, 372-381.

16. Holubova, H. V. (2021). Kaplan-Meier survival curves: simulation technique. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*, 3 – 4, 15-22. doi: 10.31767/nasoa.3-4-2021.02

17. DSTU ISO 7870-2:2016 Statistical control. Control cards. Part 2. Shuhart's maps (ISO 7870-1:2014, IDT).

18. Parfentseva, N. O., Holubova, H. V. (2022). Simulating financial risks on the basis of statistical assessment methods. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*, 1 – 2, 14-20.

Література

1. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. *Ризикологія в економіці та підприємстві* : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 480 с.

2. Внукова Н. М., Смоляк В. А. *Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики* : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2016. 182 с.

3. Верченко П. І. *Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі і методи)*. Київ : КНЕУ, 2006. 272 с.

4. Семенова К. Д., Тарасова К. І. *Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання*. Монографія. Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. 234 с.

5. Лук'янова В. В. *Діагностика ризику діяльності підприємства* : монографія. Хмельницький: В. В. Ковальський, 2017. 312 с.

6. Герасименко О. М., Пасека С. Р. Концептуальні основи ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення системи економічної безпеки підприємств різних галузей народного господарства. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2019. №4 (56). С. 148-155. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-56-148-155>

7. Аранчій В. І. Сутність ризиків підприємницької діяльності та їх оцінка з метою нівелювання й уникнення в управлінні ефективності й конкурентоспроможністю розвитку. *Еко-*

номічний вісник університету. 2018. №39. С. 52-58.

8. Гільорме Т. В. Особливості формування стратегій нівелювання ризиків заходів з енергозбереження. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 154-161.

9. Свиноус І. В., Рудич О. О., Зубченко В. В. Диверсифікація як фактор нівелювання ризиків виробничо-господарської діяльності сільсько-господарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2020. №3 – 4. С. 42-49.

10. Волошина-Сідей В. В. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємства в умовах глобальних викликів та коронакризи. *Приазовський економічний вісник*. Вип. 2 (25). 2021. С. 72-76.

11. Крамчанінова М. Д., Вахлакова В. В. Пандемії як загрози нового типу для економічної безпеки в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 18-23.

12. Татар М. С. Теоретико-методологічний базис соціально-економічної взаємодії суб'єктів господарювання в умовах глобальних викликів. *Часопис економічних реформ*. 2021. №. 1 (41). С. 37-49.

13. Жаліло Я. А. та ін. Україна після коронакризи – шлях одужання : наукова доповідь. Київ: НІСД. 2020. 304 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

15. Сергієнко О. А. Філатова Л. Д., Солдатова Я. Ю. Моделювання виживаності та розповсюдження кризових ситуацій на банківському ринку України. *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 372-381.

16. Голубова Г. В. Криві виживаності Каплана – Мейєра: техніка моделювання. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2021. № 3–4. С. 15-22.

17. ДСТУ ISO 7870-2:2016 Статистичний контроль. Карти контрольні. Ч. 2. Карти Шухарта (ISO 7870-1:2014, IDT).

18. Парфенцева Н. О., Голубова Г. В. Моделювання фінансових ризиків на основі статистичних методів оцінювання. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2022. №1–2. С.14-20.

Стаття надійшла до редакції : 25.01.2023 р.

Стаття прийнята до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Hrebenikova O., Denisova T. Modeling of the system for economic losses reduction of business in the conditions of modern global and local challenges. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 6–13.

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ СВІТОГЛЯД В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.02>

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів і конкуренції у світовому економічному просторі ТНК має значний вплив на економічний світогляд суспільства. Діяльність багатьох транснаціональних корпорацій не тільки дозволяє розвиватися державам в економічному плані, але й такі процеси сприяють вирішенню великої кількості проблем соціального рівня: захист довкілля, розвиток медицини, вдосконалення освіти, збільшення якості життя. З часом ТНК змінюють економічний світогляд, тому необхідним є своєчасне дослідження діяльності цих компаній в умовах сучасного конкурентного протистояння з метою виявлення перспектив їх господарювання. *Метою статті* є аналіз стану транснаціональних корпорацій та дослідження їхнього впливу на економічний світогляд в умовах сучасного конкурентного протистояння. *Методологічною основою дослідження* стали логічні методи обробки інформації, статистичний аналіз, методи системного аналізу, порівняння. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення, що ефективність національної економіки, економічний світогляд, рівень інтеграції та міжнародна конкурентоспроможність залежать від успіху ТНК, бо вони є найбільшими гравцями у світовій економіці. *Виклад основного матеріалу.* Проаналізовано динаміку розвитку ТНК. Визначено, що в сьогоденних умовах поступово змінюється географічна структура ТНК. Досліджено, що фінансові компанії отримали явні переваги над промисловими корпораціями в конкурентній боротьбі, що в результаті має значний вплив на розвиток економічного світогляду. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Проведені дослідження доцільно використовувати для підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки шляхом використання інвестиційної діяльності ТНК в умовах поглиблення глобалізації. *Висновки.* Держава та корпорація є світовими «інститутами», що отримали розвиток в різних галузях світового господарства та у різні історичні періоди становлення економічного світогляду. Обидва інститути можуть служити на благо населення і сприяти його процвітання, а можуть робити деструктивні кроки, не ґрунтуючись на поняттях моралі та права.

Ключові слова:

транснаціональна корпорація, економічний світогляд, конкуренція, глобалізація, розвиток, рейтинг.

THE INFLUENCE OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS ON THE ECONOMIC OUTLOOK IN THE CONDITIONS OF COMPETITION

Formulation of the problem. In the conditions of rapid development of globalization processes and competition in the world economic space, TNC has a significant impact on the economic outlook of society. The activities of many transnational corporations not only allow states to develop economically, but also such processes contribute to the solution of a large number of problems at the social level: environmental protection, development of medicine, improvement of education, increase in quality of life. Over time, TNCs change the economic worldview, therefore it is necessary to conduct a timely study of the activities of these companies in the conditions of modern competitive confrontation in order to identify the prospects of their management. *The aim of the article* is to analyze the state of transnational corporations and research their impact on the economic outlook in the conditions of modern competitive confrontation. *Methodological basis of research* was logical methods of information processing, statistical analysis, methods of system analysis, comparison. *The basic hypothesis of research* was the assumption that the efficiency of the national economy, economic outlook, level of integration and international competitiveness depend on the success

¹ **Клименко Тетяна Анатоліївна**, старший викладач кафедри економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин, Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Klymenko Tetiana, senior lecturer of Economics, Marketing and International Economic Relations Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3464-3066>

e-mail: t.klymenko@khai.edu

of TNCs, because they are the largest players in the world economy. *Presentation of the main material.* The dynamics of TNC development are analyzed. It was determined that the geographical structure of TNCs is gradually changing in today's conditions. It has been studied that financial companies have gained clear advantages over industrial corporations in the competitive struggle, which as a result has a significant impact on the development of the economic outlook. *Originality and practical meaningfulness of research.* It is advisable to use the conducted research to increase the international competitiveness of the national economy by using the investment activities of TNCs in the conditions of deepening globalization. *Conclusions.* The state and the corporation are global "institutions" that have developed in various branches of the global economy and in various historical periods of the formation of the economic outlook. Both institutions can serve for the benefit of the population and contribute to its prosperity, or they can take destructive steps, not based on the concepts of morality and law.

Key words:

transnational corporation, economic outlook, competition, globalization, development, rating.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової економіки – етапі конкурентного протистояння – значну роль відіграють транснаціональні корпорації (ТНК), які мають вплив на розвиток економічного світогляду. Саме транснаціональні корпорації заклали основу взаємозалежної економічної діяльності в усьому світі, а згодом стали основою глобальної економіки. Сьогодні транснаціональні корпорації є не лише головними акторами у світі, а й важливою частиною національної економіки, роль якої зростає з кожним роком [1]. Ці суб'єкти господарювання мають величезну кількість фінансових і матеріальних ресурсів, через що мають можливість вдосконалювати інноваційні технології та сприяти конкурентоспроможності національної економіки. У деяких галузях присутність величезного обсягу фінансово-економічних ресурсів вважається визначальним моментом, на базі якого можна досягти повноцінного результату в діяльності ТНК. В умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів і конкуренції у світовому економічному просторі спостерігається вплив ТНК на економічний світогляд суспільства взагалі. Діяльність багатьох транснаціональних корпорацій не тільки дозволяє розвиватися в економічному плані, але й такі процеси сприяють вирішенню великої кількості проблем соціального рівня: захист довкілля, розвиток медицини, вдосконалення освіти, збільшення якості життя. У зв'язку з активним конкурентним протистоянням, транснаціональні корпорації враховують можливість активного впровадження своїх науково-дослідних розробок і готових товарів в економіку всього світу та конкретних держав. В результаті створюється так званий синергетичний ефект від провідних наукових досліджень, на основі чого створюються нові

знання. З часом вплив ТНК на економічний світогляд змінюється, тому необхідним є своєчасне дослідження діяльності цих компаній в умовах сучасного конкурентного протистояння з метою виявлення перспектив їх господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика кількість дослідників займається аналізом окремих аспектів діяльності ТНК протягом багатьох років. Звичайно, є альтернативні теорії, які описують виникнення й феномен ТНК з різних сторін, їх недоліки та переваги, а також моделюють їх подальшу трансформацію. Але дати повне визначення поняття «ТНК» досить важко [2]. Дослідженню проблематики, тенденцій і перспектив розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному бізнес-середовищі присвячено роботи наступних вітчизняних вчених: О. Г. Білорус, В. С. Будкін, Д. Г. Лук'яненко, В. Є. Новицький, Є. Г. Панченко, О. В. Плотніков, Л. М. Побоченко, О. І. Рогач, В. В. Рокоча. Також дослідженнями ТНК займаються такі провідні міжнародні організації, як Bain&Co, Deloitte, KPMG, McKinsey&Company, The WEF Global Competitiveness Report, World Investment Report. Функціонуванню транснаціональних компаній присвячена велика кількість звітів Організації Об'єднаних Націй (ООН), Світової Організації Торгівлі (СОТ), Міжнародного Валютного Фонду (МВФ), конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [3], Світового банку [4]. Щорічно оприлюднюються дані міжнародних рейтингів ТНК компаніями Boston Consulting Group (BCG), Fortune Global 500, Forbes, а також дані Державної служби статистики України [5]. Незважаючи на значну кількість наукових робіт, проблема впливу транснаціональних корпорацій на розвиток економічного світогляду в умовах

конкурентного протистояння залишається малодослідженою.

Метою дослідження є аналіз стану транснаціональних корпорацій та дослідження їхнього впливу на економічний світогляд в умовах сучасного конкурентного протистояння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суттєвою рисою економічного світогляду є насамперед певна цілісність економічних поглядів, які стосуються важливих життєвих проблем: що таке економіка, в чому сутність економічного життя та економічної життєдіяльності людини і суспільства, у чому полягає роль економіки в житті людини тощо. Ці проблеми розглядаються з певної духовної висоти, на основі узагальнення життєвого досвіду народу, особистості [6].

В кожний історичний період новий тип соціуму та нова економічна орієнтація формуються у процесі економічної соціалізації шляхом змін у економічному мисленні та економічному світогляді, з однієї сторони, а з іншої, на основі відтворення нових соціально-економічних зв'язків на рівні індивідів, груп, суспільства в цілому [7]. Виникнення й вплив транснаціональних корпорацій на економічний світогляд не є виключенням. У процесі формування сучасного економічного світогляду важливого значення набуває вплив ТНК на світогляд в умовах конкурентного протистояння.

Однією з концепцій виникнення та розвитку ТНК є мала ємність внутрішнього ринку при зростаючих обсягах виробництва. В умовах антимонопольного регулювання створюється об'єктивна необхідність виходу на ринки інших країн, одночасно володіючи конкурентними перевагами великих корпорацій. На міжнародному ринку, поряд з державою, значний внесок в економіку й політику вносять десятки тисяч різних недержавних структур, що послаблює роль держави, на яку припадає зростання навантаження як у внутрішньому, так і у міжнародному середовищах. З початку ХХІ століття транснаціональним корпораціям стала властива нова роль. Розвинені ТНК є активними гравцями на світовій політичній арені, які часто не поступаються державам.

ТНК мають ряд переваг у порівнянні з фірмами: наявність ресурсів для підвищення ефективності та конкурентного зростання; наявність можливості транслювати накопичений досвід виробництва у інші країни; використання філіями у плануванні своєї діяльності інформації, отриманої як від материнської, так і у

національних структурах; використання філіями на користь ТНК специфіки національного ведення бізнесу; розподілення передових технологій на користь головного підприємства та впровадження відпрацьованих технологій у дочірні підприємства.

ТНК здатні надавати різноспрямований вплив на економіки країн, що розвиваються: як позитивно впливати на розвиток виробництва в різних секторах, так і поглинати в кризу. Виникає дуалізм рівномірного розвитку економіки, національних інтересів з позитивною динамікою розвитку ТНК.

Незважаючи на кризові явища в світовій економіці, роль ТНК безперервно зростає, визначаючи боротьбу між корпораціями за панування на національних ринках. Відбувається руйнування державних кордонів, держави втрачають свій суверенітет у класичному розумінні, а національний капітал перетікає з однієї країни в іншу, що стає базисом стратегічного зростання. У такому розумінні ТНК є важливим регулятором економічного розвитку, створюючи можливості та бар'єри для національних економік та інноваційного перетворення соціально-економічних систем.

На сьогодні транснаціоналізація бізнес-діяльності досягнула свого найвищого рівня, охопивши практично усі країни світу та усі фази суспільного відтворення на галузевому та територіально-регіональному рівнях, що дає підстави стверджувати про її глобальний характер.

В конкурентному бізнес-середовищі 500 найбільших ТНК реалізують 95% світової продукції фармацевтики, близько 80% – електроніки та хімії, 76% – продукції машинобудування. ТНК контролюють майже половину світового промислового виробництва та дві третини міжнародної торгівлі, а також 4/5 патентів і ліцензій на впровадження нових технологій [8, 9].

ТНК є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої розвинутої країни. Кількість ТНК та їх філій у світі щороку зростає. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку у світі в 2020 році нараховувалось близько 80 тисяч ТНК і 850 тисяч філій (рисунок 1) [8, 9]. У рейтингу Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies» 2022 року представлено 58 країн. Найбільша кількість ТНК у США (590 компаній), на другому місці – Китай (351 компанія), на третьому – Японія (196 компаній) (рисунок 2) [8, 10].

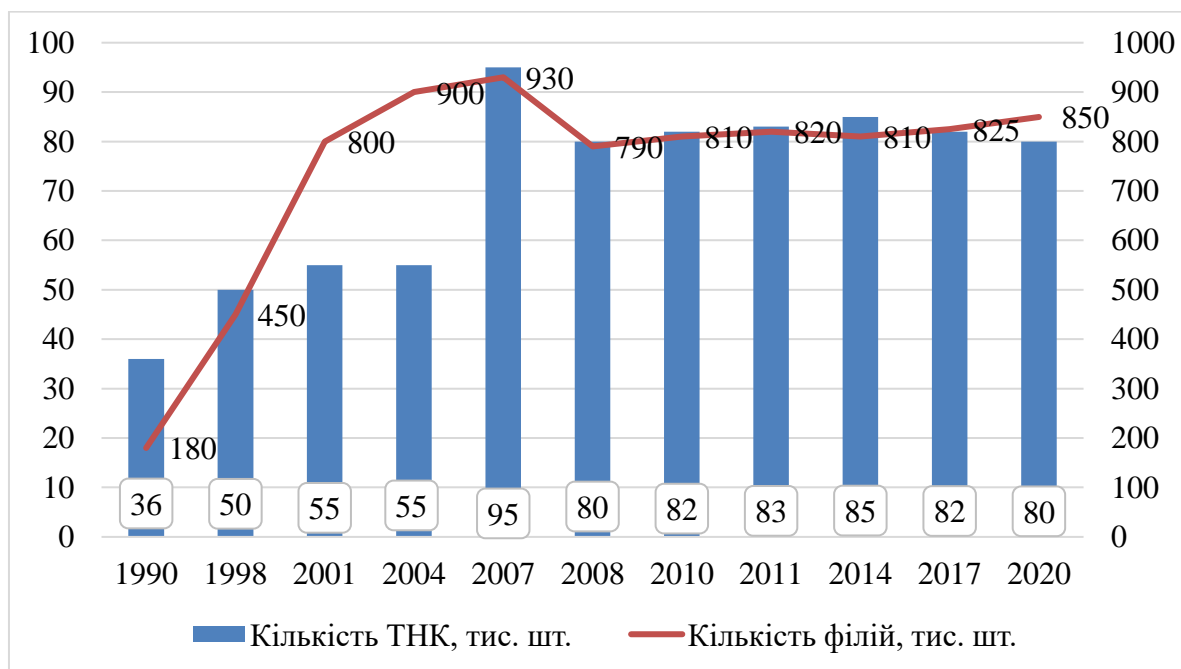

Рисунок 1 – Динаміка кількості ТНК та їх філій у світі
Джерело: побудовано автором на підставі [9]

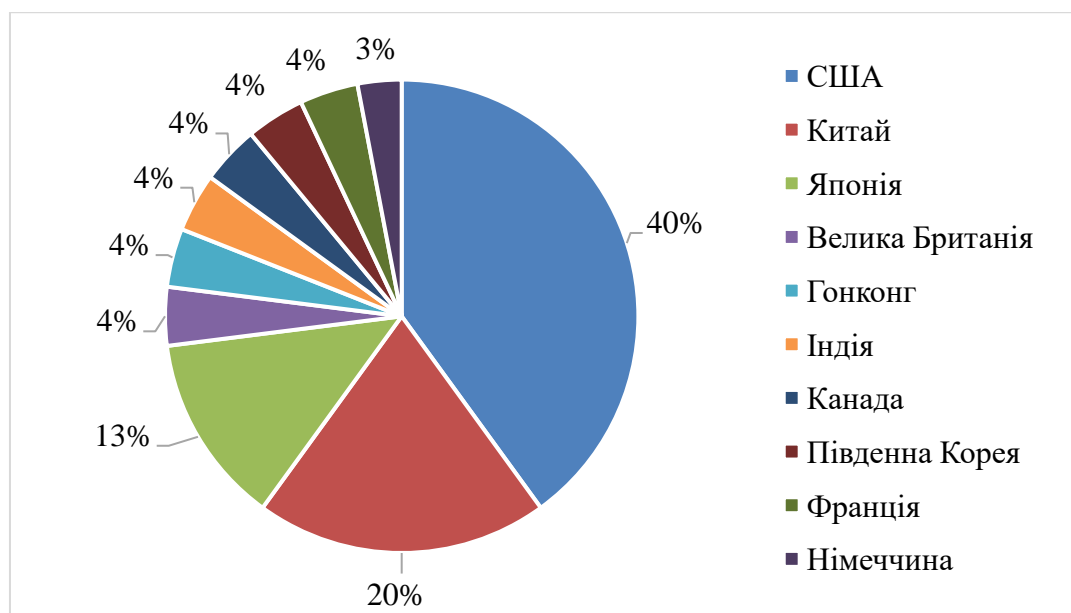

Рисунок 2 – Географічна структура ТНК в 2021 році
Джерело: побудовано автором на підставі [10]

Незважаючи на жорстку конкуренцію на фондовому ринку, в 2021 році в рейтингу Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies» з'явилися 28 новачків. Після стрімкого зростання в 2021 році 10 найбільших державних компаній Америки відчули невеликий прогрес: сукупна ринкова вартість групи залишилася майже незмінною, піднявшись на 3% до 9,9 трлн. дол. США; вони за-

фіксували сукупні продажі, що перевищили 2,3 трлн. дол. США (на 4% більше, ніж у 2020 році), а активи склали приблизно 12,3 трлн. дол. США (на 7% більше, ніж у 2020 році). При цьому прибуток зріс більш, ніж на 61% до 509 млрд. дол. США [8].

Фінансова компанія «Berkshire Hathaway» зайняла в рейтингу перше місце інвестиційного банку-конкурента «JPMorgan

Chase». «JPMorgan Chase» є найбільшою американською публічною компанією, яка займала першу позицію протягом трьох років поспіль. Зараз «JPMorgan» займає друге місце серед американських компаній і четверте місце в списку Global 2000, поступаючись ICBC і «Saudi Aramco» [8, 10]. Компанія Amazon піднялась на третє місце в американському списку з п'ятого в 2020 році та тринадцятого в 2019 році. Її стабільний розвиток пояснюється розвитком і популяризацією інтернет-магазинів в сучасних умовах життєдіяльності людства. Продажі зросли на 22% за 2021 рік до приблизно 470 млрд. дол. США, незважаючи на високі ціни та відсоткові ставки, які загрожували споживачам, утримуючи компанію другою у світі за обсягом продажів.

Високий рейтинг ще буде залишатись найближчим часом. Очікується, що зростання продажів у таких категоріях, як меблі для дому, косметика та товари для хобі, випередить конкурентів [8].

За даними звіту «JPMorgan» прогнози залишаються оптимістичними щодо економіки, принаймні в короткостроковій перспективі. Баланси споживачів і бізнесу, а також споживчі витрати залишаються на здоровому рівні, але попереду очікуються значні геополітичні та економічні проблеми через високу інфляцію, проблеми з ланцюгом поставок та війну в Україні. ТОП-10 найбільших ТНК світу в 2021 році за рейтингом Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies» представлено в таблиці 1 [8, 10].

Таблиця 1 – ТОП-10 найбільших ТНК світу в 2021 році

№ у рейтингу	Назва	Країна	Галузь діяльності
1	Berkshire Hathaway	США	Фінансова компанія
2	Industrial & Commercial Bank Of China	КНР	Промислово-комерційний банк
3	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	Нафтогазова компанія
4	JPMorgan Chase	США	Фінансова холдингова компанія
5	China Construction Bank	КНР	Будівельний банк
6	Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля
7	Apple	США	Технологічна компанія
8	Agriculture Bank of China	КНР	Сільськогосподарський банк
9	Bank of America	США	Банк
10	Toyota Motor	Японія	Автомобілебудування

Джерело: побудовано автором на підставі [10]

Технологічними компаніями, що потрапили до ТОП-10 в 2022 році виявилася компанії Amazon та Apple. Компанії мають великі доходи та чисті прибутки. Завдяки цьому Apple, компанія з найдорожчим брендом на планеті, опинилася на сьомій позиції. З технологічних ТНК високі місця в рейтингу Forbes Global 2000 в 2022 році займають Alphabet (11), Microsoft (12), Samsung (14), Intel (51), IBM (98) [8, 11].

Дані рисунків 1 – 2 і таблиці 1 дають можливість дійти висновків щодо впливу ТНК на економічний світогляд:

- в сьогоденних умовах фінансові компанії отримали явні переваги над промисловими корпораціями в конкурентній боротьбі, що в результаті й привело до панування фінансових ТНК (шість з десяти найбільших

ТНК світу в 2021 році це фінансові структури, а саме банки: Industrial & Commercial Bank Of China, China Construction Bank, JPMorgan Chase тощо) [8, 11];

- поступово змінюється географічна структура ТНК. Якщо ще кілька десятиліть тому провідні позиції займали транснаціональні корпорації США, Японії, Німеччини та Франції, то вже зараз вони зіштовхнулися з жорсткою конкуренцією з боку китайських ТНК. Саме китайський досвід свідчить, що переваги ТНК можуть і повинні проявлятися в умовах державної підтримки [8, 12].

Однією з головних переваг фінансових ТНК порівняно з ТНК промислового сектору є висока здатність до інновацій, в тому числі, з позиції сприйняття інноваційних фінансових інструментів та послуг. Саме ця риса, дає

можливість фінансовому сектору демонструвати кращі темпи розвитку в умовах постіндустріальної економіки.

Крім розвитку фінансового сектору, спостерігається інтернаціоналізація енергетичного бізнесу, що означає поступову трансформацію провідних енергетичних компаній в транснаціональні корпорації.

Боротьба за енергетичні ресурси є найважливішим чинником сучасного світового політичного процесу, динаміка розвитку якого під впливом конкурентного протистояння набуває нових рис. Недостатня кількість власних енергетичних ресурсів у розвинених країнах визначає їхню зовнішню політику, в якій виражається занепокоєння енергетичною залежністю від інших країн, що дозволяє говорити про існування «енергетичного фактору» в сучасних міжнародних відносинах. Незменшений інтерес до нафти й газу з боку транснаціональних компаній і держав, що мають на своїх територіях ці ресурси, призвів до величезної концентрації в цьому секторі економіки капіталів та науково-продуктивних сил, що призвело до політизації діяльності в енергетичній сфері – міжнародного політичного протистояння, це впливає не тільки на економічний світогляд, а й на весь світовий політичний процес і на міжнародні відносини, зокрема.

Відбувається політизація ТНК та становлення їх як політичних акторів сучасних міжнародних енергетичних відносин. Перетворені з суто економічних утворень, ТНК сьогодні мають потужний арсенал дуже ефективних економічних і політичних важелів та можливостей. Вони мають можливість суттєво впливати на міжнародні енергетичні відносини як їхній найважливіший учасник. Як самі транснаціональні компанії, так і зовнішньополітична діяльність зацікавлених країн спрямовані на те, щоб максимально забезпечити їхнім національним структурам умови найбільшого сприяння щодо участі у закордонних проектах.

Аналіз статистичної інформації, представленої в міжнародних базах даних, зокрема в американському виданні *Forbes* 2000 свідчить про те, що українські компанії у цьому списку не представлені, хоча є представники таких країн, як Бразилія, Греція, Індія, Казахстан, Катар, Кенія, Нігерія, Перу, Польща, Чилі тощо.

В даний час головну роль в управлінні діяльністю ТНК виконують національні зако-

нодавства держав, що регламентують допуск прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та умови діяльності в їх економіках. ТНК інтернаціоналізують свій бізнес поетапно. Здобувши розвиток на національних ринках, вони розпочинають зовнішньоторговельну діяльність із застосуванням ПІІ, поступово розширюючи географію. Найчастіше за ПІІ слідує впровадження нових технологій, налагодження випуску абсолютно нових видів продукції, змінення стилю управління, використання позитивного зарубіжного досвіду.

Отже, сьогодні, як і в попередні часи, корпорація є найважливішим джерелом існування держави, а в окремих випадках постає для неї викликом та загрозою. Корпорація має здібності та можливості реалізовувати функції держави. Можна казати, що держава та корпорація є світовими «інститутами», що отримали розвиток в різних галузях світового господарства та у різні історичні періоди становлення економічного світогляду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток транснаціональних корпорацій має особливий вплив на економічний світогляд в умовах сучасного конкурентного протистояння держав у світі. Враховуючи сучасні тенденції світової глобалізації, особливості географічного положення, наявність ресурсів тощо, кожній країні необхідно підтримувати міжнародну політичну діяльність своїх транснаціональних компаній, при цьому витримувати необхідну рівновагу між корпоративними та національними інтересами. У сучасних конкурентних умовах та міжнародного взаємопроникнення транснаціональні корпорації, особливо енергетичного сектора, зобов'язані сприяти зміцненню статусу держав як надійних торговельно-економічних та політичних партнерів між собою. Два інститути в сучасному світі – держава та корпорації – можуть доповнювати один одного або протистояти. Обидві структури мають досягнення в економіці, соціальній сфері, науці, технологіях та ін. Обидва інститути можуть служити на благо населення і сприяти його процвітанню, а можуть робити деструктивні кроки, не ґрунтуючись на поняттях моралі та права.

Література

1. Венгер В. В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *European*

scientific journal of Economic and Financial innovation. 2019. №2 (4). С. 30 – 44.

2. Качур А. В., Могилко Д. М. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 55 – 62.

3. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). URL: <http://www.unctad.org>.

4. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org/>.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Науковий економічний світогляд. Економічні теорії в системі наукових економічних знань. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/88014/politekonomiya/naukoviy_ekonomichniy_svitoglyad.

7. Кавтиш О. Економічний світогляд в умовах сучасних глобальних викликів. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. Київ: КІІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. 292 с.

8. Кошелюк К. С. Сучасні тенденції діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55281/1/ФМВ_292_2022_КошелюкКС%20.pdf.

9. Forbes «100 найбільших приватних компаній України-2021». URL: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-02112020-408>.

10. Forbes Global 2000: The World's Largest Healthcare Companies In 2022. *Forbes*. 2022. URL: <https://www.forbes.com>.

11. OECD Economic Outlook, FDI IN FIGURES April 2022. URL: <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/FDI-in-Figures-April-2022.pdf>.

12. Офіційний сайт журналу Fast Company. URL: <https://www.fastcompany.com>.

References

1. Wenger, V. (2019). Peculiarities of the formation and development of transnational

corporations in the conditions of globalization. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, 2(4), 30 – 44.

2. Kachur, A., Mogilko, D. (2018). TNCs and their role in modern international economic relations. *Economy and society*, 19, 55–62.

3. Official site of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Retrieved from: <http://www.unctad.org>.

4. Official site of the World Bank. Retrieved from: <http://www.worldbank.org/>.

5. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Scientific economic outlook. *Economic theories in the system of scientific economic knowledge*. Educational materials online Retrieved from: https://pidru4niki.com/88014/politekonomiya/naukoviy_ekonomichniy_svitoglyad.

7. Kavtysh, O. (2022). Economic outlook in the conditions of modern global challenges. *Business, innovation, management: problems and perspectives*: Coll. of proceedings of the III Internat. scient.-pract. conf., Kyiv, December 08, 2022. Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Publ. house «Polytechnic», 292.

8. Koshelyuk, K. S. Modern trends of TNC activity in a global turbulent environment. Retrieved from: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55281/1/ФМВ_292_2022_КошелюкКС%20.pdf.

9. Forbes "100 largest private companies of Ukraine-2021". Retrieved from: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privnitnikh-kompaniy-ukraini-02112020-408>.

10. Forbes Global 2000: The World's Largest Healthcare Companies In 2022. *Forbes*. 2022. Retrieved from: <https://www.forbes.com>.

11. OECD Economic Outlook, FDI IN FIGURES April 2022. Retrieved from: <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/FDI-in-Figures-April-2022.pdf>.

12. Official site of Fast Company magazine. Retrieved from: <https://www.fastcompany.com>.

Стаття надійшла
до редакції : 25.01.2023 р.

Стаття прийнята
до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Клименко Т. А. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний світогляд в умовах конкурентного протистояння. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 14–20.

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.03>

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку на сучасному етапі економічного розвитку є пріоритетним напрямом для кожної країни світу. Південний Кавказ – геополітичний регіон на кордоні Східної Європи та Передньої Азії, у межах якого розташовані держави: Азербайджан, Вірменія та Грузія. Незважаючи на тісні зв'язки між собою та сусідством, вони мають схожість і розбіжності у політичній та економічній системах. Обов'язковою умовою реалізації концептуальних положень сталого економічного розвитку країни є постійний моніторинг змін у всіх секторах для того, щоб вчасно виявляти та усувати негативні явища в економіці. *Метою статті* є аналіз позицій країн Південного Кавказу (Азербайджану, Вірменії та Грузії) в міжнародних рейтингах в динаміці; визначення рівня сталого розвитку країн на основі рейтингу індексів провідних міжнародних рейтингових компаній. *Методологічною основою дослідження* стали логічні методи обробки інформації, статистичний аналіз, порівняння. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення, що для визначення рівня сталого розвитку окремо взятої країни на міжнародному рівні необхідна оцінка економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку. *Виклад основного матеріалу.* Проведено оцінку стійкості економічного розвитку країн Південного Кавказу (Азербайджану, Вірменії та Грузії) за методикою, яка передбачає оцінку економічної, соціальної, екологічної складових сталого розвитку. Виконано аналіз міжнародних рейтинг-систем провідних світових агенцій, що дає змогу з'ясувати роль і місце країн Південного Кавказу в міжнародних рейтингах соціально-економічного та геополітичного розвитку держав. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Проведені дослідження доцільно використовувати при визначенні рівня сталого розвитку окремо взятої країни на міжнародному рівні. *Висновки.* Аналіз сталого розвитку країн Південного Кавказу свідчить, що Азербайджан, Вірменія та Грузія мають приблизно однаковий рівень конкурентоспроможності та якості життя. Однак Грузія має значний відрив на кращий бік за рівнем економічної свободи та за індексом стійкої конкурентоспроможності. За екологічної виміром Грузія та Азербайджан мають майже однакові позиції. Для того, щоб потрапити до першої десятки міжнародних рейтингів, країнам потрібні більш активні зусилля для покращення сприйняття відкритості уряду та ефективності судової системи. Результатом цього має стати соціально орієнтоване, економічно ефективне та еколого захисне динамічне зростання економіки Азербайджану, Вірменії та Грузії.

Ключові слова:

сталий розвиток, Південний Кавказ, індикатори сталого розвитку, міжнародні рейтинги, економічна стійкість, економічне зростання.

¹ **Петрик Валерія Леонідівна**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Petryk Valeriia, Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Economics, Marketing and International Economic Relations Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8376-7148>

e-mail: v.petryk@khai.edu

² **Гусейнова-Карімова Сона**, магістрант кафедри економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Huseynova-Karimova Sona, master's student of Economics, Marketing and International Economic Relations Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5526-0147>

e-mail: s.huseynova-karimova@student.khai.edu

STATISTICAL ASSESSMENT OF THE SUSTAINABILITY OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES OF THE SOUTH CAUCASUS

Formulation of the problem. Ensuring sustainable development at the current stage of economic development is a priority for every country in the world. The South Caucasus is a geopolitical region on the border of Eastern Europe and Central Asia, within which the states of Azerbaijan, Armenia and Georgia are located. Despite the close ties between themselves and the neighborhood, they have similarities and differences in political and economic systems. A mandatory condition for the implementation of the conceptual provisions of sustainable economic development of the country is the constant monitoring of changes in all sectors in order to timely identify and eliminate negative phenomena in the economy. *The aim of the research* is to analyze the positions of the countries of the South Caucasus (Azerbaijan, Armenia and Georgia) in international rankings in terms of dynamics; determination of the level of sustainable development of countries based on the rating of indices of leading international rating companies. *The methods of the research* was the logical methods of information processing, statistical analysis, comparison. *The hypothesis of the research* was the assumption that in order to determine the level of sustainable development of a single country at the international level, an assessment of the economic, social, and environmental components of sustainable development is necessary. *The statement of basic materials.* The assessment of the sustainability of the economic development of the countries of the South Caucasus (Azerbaijan, Armenia and Georgia) was carried out according to the methodology that involves the assessment of the economic, social, and ecological components of sustainable development. An analysis of the international rating systems of the leading world agencies was carried out, which makes it possible to clarify the role and place of the countries of the South Caucasus in the international ratings of the socio-economic and geopolitical development of the states. *Originality and practical significance of the research.* It is advisable to use the conducted research in determining the level of sustainable development of an individual country at the international level. *Conclusions.* The analysis of the sustainable development of the countries of the South Caucasus shows that Azerbaijan, Armenia and Georgia have approximately the same level of competitiveness and quality of life. However, Georgia has a significant gap to the better side in terms of the level of economic freedom and the index of sustainable competitiveness. According to the ecological dimension, Georgia and Azerbaijan have almost the same positions. In order to get into the top ten international rankings, countries need more active efforts to improve the perception of government openness and the effectiveness of the judicial system. The result of this should be a socially oriented, economically efficient and ecologically protective dynamic growth of the economies of Azerbaijan, Armenia and Georgia.

Key words:

sustainable development, South Caucasus, indicators of sustainable development, international ratings, economic sustainability, economic growth.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого та тривалого розвитку на сучасному етапі економічного розвитку є пріоритетним напрямом для кожної країни світу. Тому що, не володіючи параметрами сталого розвитку, неможливо вирішити існуючі проблеми економіки країни на макро- і мікрорівні.

Закавказзя або Південний Кавказ – геополітичний регіон на кордоні Східної Європи та Передньої Азії. У межах Закавказзя розташовані держави: Азербайджан, Вірменія та Грузія. Незважаючи на тісні зв'язки між собою та сусідством, вони мають схожість і розбіжності у політичній та економічній системах. Економіка цих країн, як і інших колишніх союзних республік, після відновлення незалежності стикалася з певними труднощами. Вірменія перебуває у політично складному регіоні, що впливає на соціальне життя, особливо економічні відносини. Економіка Азербайджану обмежена сировинною скла-

довою і залежить від світових цін на нафту. Грузія проводить збалансовану політику, яка суттєво стимулює її економіку. Вірменія підтримує добрі відносини з Грузією, та їхні економічні зв'язки мають ключове значення для Вірменії. Співпраця Азербайджану з Грузією зосереджена на використанні природних ресурсів та виключає Вірменію через Нагірно-Карабахський конфлікт [1].

Обов'язковою умовою реалізації концептуальних положень сталого економічного розвитку країни є постійний моніторинг змін у всіх секторах для того, щоб вчасно виявляти та усувати негативні явища в економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем сталого розвитку національних соціально-економічних систем присвячені праці як вітчизняних вчених, так і економістів, відомих у всьому світі, таких як: Дж. Саймон, Г. Дейлі [2], Ю. Харазішвілі [3], В. Євдокимов [4], Ш. Ширинов [5], А. Стьо-

почкін [6], О. Осауленко [7], А. Філіпенко [8] та інші.

Однак забезпечення сталого розвитку національного господарства та постійного підвищення якості життя населення країни залишається нелегким завданням практично для всіх держав Південного Кавказу. У сучасних умовах слабкість національних соціально-економічних систем перед політичним та економічним впливами ззовні у ряді випадків нівелює всі переваги відкритості міжнародних ринків та глобалізації. Це зумовлює необхідність вироблення ефективних державних програм сталого розвитку на основі глибокої та своєчасної оцінки реальних процесів у виробничій, фінансовій, науково-технічній, соціальній та екологічній сферах країни.

Для визначення рівня сталого розвитку окремо взятої країни на міжнародному рівні розроблено методики оцінки такого розвитку. Сутність зазначеної методики полягає у необхідності оцінки кожної складової сталого розвитку (економічної, соціальної, екологічної), рівня їх гармонізації та коефіцієнта сталого розвитку [4].

Метою дослідження є аналіз позицій країн Південного Кавказу (Азербайджану, Вірменії та Грузії) в міжнародних рейтингах в динаміці; визначення проблем та основних чинників розвитку економік країн в міжнародних вимірах; визначення рівня сталого розвитку країн на основі рейтингу індексів провідних міжнародних рейтингових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток будь-якої країни

доцільно розглядати як процес збалансованого економічного і соціального розвитку за умови дотримання екологічних критеріїв, відтворення природної сфери з урахуванням потреб теперішнього і майбутнього поколінь, в інтересах окремої людини і людства в цілому [7].

Економічний вимір сталого розвитку представлено двома показниками: індексом глобальної конкурентоспроможності та індекс економічної свободи.

Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності (The Global Sustainable Competitiveness Index, GSCI), який публікується з 2012 року, є найповнішим рейтингом країн, доступним на даний момент. GSCI вимірює конкурентоспроможність країн на основі 189 вимірюваних кількісних показників, отриманих із надійних джерел, таких як Світовий банк, МВФ та різні агентства ООН. 189 індикаторів згруповано в 6 підіндексів: природний капітал, ресурсоефективність та інтенсивність, соціальна згуртованість, інтелектуальний капітал, економічна стійкість та ефективність управління [9].

У 2020 року Грузія досягла історичного максимуму балів, посівши 37 місце серед 180 країн (табл. 1). У 2022 році країна посіла 65 місце. Спад зафіксовано вперше за десять років із моменту публікації першого рейтингу. Однак у регіоні Грузія, як і раніше, займає лідируючі позиції. Вірменія трохи погіршила свої позиції у 2022 році порівняно з 2020 роком. На погіршення позицій Азербайджану та Вірменії вплинула політична складова.

Таблиця 1 - Позиція країн регіону щодо глобального індексу стійкої конкурентоспроможності

Країна	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал
Грузія	37	51,2	56	48,5	65	44,5
Вірменія	71	47,2	63	47,4	78	43,1
Азербайджан	97	45,1	136	40,7	137	37,8

Джерело: розроблено авторами

Індекс економічної свободи (*The Index of Economic Freedom*) – показник, який щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation для більшості країн світу з 1995 року. Експерти Heritage Foundation визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу та споживанню товарів та послуг, за винятком необхідного громадян-

нам захисту та підтримки свободи як такої». Індекс економічної свободи базується на 12 компонентах (індексах), об'єднаних у 4 групи та вимірюваних за шкалою від 0 до 100, при цьому показник 100 відповідає максимальній свободі, а 0 відповідно мінімальній (табл. 2) [10].

Таблиця 2 – **Позиція країн регіону щодо індексу економічної свободи**

Країна	2020 р. (серед 178 країн)		2021 р. (серед 177 країн)		2022 р. (серед 161 країн)	
	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал
Грузія	8	77,1	12	77,2	26	71,8
Вірменія	34	70,6	32	71,9	58	65,3
Азербайджан	44	69,3	38	70,1	75	61,6

Джерело: розроблено авторами

У рейтингу економічної свободи Грузія також посідає лідируючі позиції, незважаючи на різке падіння у рейтингу 2022 року з 12 на 26 місце. При цьому 2021 року Грузія набрала на 0.1 бал більше, ніж минулого року, і в результаті отримала максимальну за всю свою історію кількість балів. Незважаючи на прогрес у боротьбі проти корупції на низькому рівні, у країні все ще існує елітарна корупція. Падіння у рейтингу відбулося і у Вірменії та Азербайджану. Погіршення результату пов'язане із падінням позицій практично за всіма рейтинговими критеріями. Згідно з дослідженням, політичне втручання підриває незалежність судової системи.

Екологічна складова оцінки сталого розвитку представлена індексом екологічної ефективності (*Environmental Performance Index*) і щорічно визначається представниками Центру з екологічного законодавства та політики Єльського університету (США). Використовуючи 40 показників ефективності в 11 категоріях, ЕРІ ранжує 180 країн щодо ефективності зміни клімату, здоров'я навколишнього середовища та життєздатності екосистем. Індекс публікується раз на два роки (табл. 3) [11].

Таблиця 3 – **Рейтинг країн регіону за Індексом екологічної ефективності (ЕРІ), 2020 р.**

Країна	2020 р.			2022 р.		10-річна зміна
	Ранг	ЕРІ	Регіональний ранг серед колишніх радянських держав (REG)	Ранг	ЕРІ	
Грузія	102	41,3	10	103	39,10	2,60
Вірменія	53	52,3	2	56	48,3	4,80
Азербайджан	72	46,5	5	104	38,6	-1,3

Джерело: розроблено авторами

Соціально-інституціональний вимір включає індекси людського розвитку та якості життя.

Індекс людського розвитку (*Human Development Index*) – це комбінований показник, що характеризує розвиток людини у країнах та регіонах світу, який випускається Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та використовується у рамках спеціальної серії доповідей про розвиток людини. Індекс розраховується щорічно, починаючи з 1990 року Це сукупний показник

рівня розвитку людини в країні, тому іноді його використовують як синонім таких понять як «якість життя» або «рівень життя» [12].

Розрахунок інтегрального Індексу людського розвитку ведеться серед 189 країн за трьома основними субіндексами: довголіття (вимірюється як тривалість майбутнього життя при народженні), рівень життя та освіта (вимірюється на базі ВВП, заснованому на паритеті купівельної спроможності) (таблиця 4).

Таблиця 4 – **Рейтинг країн регіону за Індексом людського розвитку**

Країна	2019		2020 р.		2021-2022 р.	
	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс
Грузія	70	0,786	61	0,812	63	0,802
Вірменія	81	0,760	81	0,776	85	0,759
Азербайджан	87	0,754	88	0,756	91	0,745

Джерело: розроблено авторами

Індекси Азербайджану, Грузії та Вірменії знаходяться в межах від 0,745 до 0,802 балу, що відповідає високому рівню розвитку. Перше місце серед цих країн займає Грузія.

Якщо дивитися на сутність поняття сталого соціально-економічного розвитку, то можна сказати, що головна мета сталого розвитку – це підвищення якості життя населення в даний час і в майбутніх періодах, тому головним вимірником (індикатором) ефективності розробки та реалізації стратегії сталого розвитку економічних систем є якість життя населення, яке, виходячи з існуючих

сьогодні статистичних даних, можна оцінити за допомогою індексу якості життя [6].

Індекс якості життя (*quality-of-life index*), розроблений компанією «Economist Intelligence Unit», – це оцінка загальної якості життя за допомогою емпіричної формули, яка враховує індекс купівельної спроможності, індекс забруднення, співвідношення ціни нерухомості до доходу, індекс вартості життя, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс часу на дорогу на роботу та індекс клімату (таблиці 5-6) [13].

Таблиця 5 – Рейтинг країн Південного Кавказу за рівнем якості життя серед 83 країн

Країна	2020 р.	2021 р.				
	Ранг	Ранг	Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності громадян	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя
Грузія	53	50	118,87	25,67	53,83	28,05
Азербайджан	66	66	102,88	25,77	44,02	30,90
Вірменія	-	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 6 – Рейтинг країн Південного Кавказу за рівнем якості життя серед 87 країн

Країна	2021 р.	2022 р.				
	Ранг	Ранг	Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності громадян	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя
Грузія	50	51	121,1	31,1	54,2	30,2
Азербайджан	66	68	104,1	27,3	44,8	29,7
Вірменія	-	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено авторами

Розрахунок даних проводився без використання урядових даних, офіційних звітів, тому він деполітизований. Як бачимо з таблиці 6, лідируючою країною є Грузія, яка піднялась у рейтингу на 2 позиції порівняно з 2020 р. Позиція Азербайджану у рейтингу навпаки погіршилась на 2 позиції.

Вірменія у рейтингу країн відсутня, але порівняльний аналіз якості життя в столицях показав, що Єреван випереджає по всіх позиціях, крім Індексу купівельної спроможності, який вище у Баку (таблиця 7). Загальна характеристика сталого розвитку країн Південного Кавказу наведена у зведеної таблиці 8.

Таблиця 7 – Рейтинг столиць країн Південного Кавказу за рівнем якості життя, 2021 р.

Країна	Індекс якості життя	Індекс безпеки	Індекс купівельної спроможності громадян	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя	Індекс клімату
Єреван	118,72	78,34 Високий	25,58 Дуже низький	57,02 Помірний	36,84 Дуже низький	91,40 Дуже високо
Тбілісі	112,20	74,90 Високий	24,98 Дуже низький	53,7 Помірний 8	35,23 Дуже низький	84,20 Дуже високо
Баку	106,41	69,40 Високий	27,75 Дуже низький	45,71 Помірний	31,40 Дуже низький	63,42 Високий

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 8 – Загальна характеристика сталого розвитку країн Південного Кавказу, 2022 р.

Країна	Економічний вимір		Екологічний вимір	Соціальний вимір	
	Ранг за індексом стійкої конкурентоспроможності	Ранг за Індексом економічної свободи	Ранг за Індексом екологічної ефективності	Ранг за Індексом людського розвитку	Ранг за рівнем якості життя
Грузія	65	26	103	63	51
Вірменія	78	58	56	85	-
Азербайджан	137	75	104	91	68

Джерело: розроблено авторами

Оцінка сталого розвитку країн Південного Кавказу дозволяє визначити орієнтири для подальшого економічного, соціального й екологічного розвитку країн.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз сталого розвитку країн Південного Кавказу свідчить, що Азербайджан, Вірменія та Грузія мають приблизно однаковий рівень конкурентоспроможності та якості життя. Однак Грузія має значний відрив на кращій бік за рівнем економічної свободи та за індексом стійкої конкурентоспроможності. Багаторічні реформи щодо скорочення корупції, регулювання та спрощення податкової політики у Грузії призвели до просування у всіх аспектах економічної свободи. За екологічного виміром Грузія та Азербайджан мають майже однакові позиції.

За даними міжнародних рейтингів протягом 2020-2021 рр. кожна країна демонструвала позитивну динаміку за всіма показниками, що є свідченням того, що країни обрали курс на втілення моделі сталого розвитку. Однак у 2022 р. пандемія COVID-19 та війна російської федерації проти України стали ключовими факторами у падінні індексів.

Грузія, Азербайджан та Вірменія, як багато хто з колишніх радянських республік, щосили намагаються перейти до ринкової економіки. Багаторічні реформи щодо скорочення корупції, регулювання та спрощення податкової політики у країнах Південного Кавказу призвели до просування у всіх аспектах економічної свободи. І, хоча рівень безробіття та бідності в країнах знизився, проте необхідна диверсифікацію галузей, які пропонують робочі місця. Для того, щоб потрапити до першої десятки міжнародних рейтингів, країнам потрібні ще більш активні зусилля для покращення сприйняття відкритості уряду та ефективності судової системи. Ре-

зультатом цього має стати соціально орієнтоване, економічно ефективне та еколого захисне динамічне зростання економіки Азербайджану, Вірменії та Грузії.

Література

1. Шубітідзе К., Тевдорадзе Т. *Порівняльний аналіз політичних систем країн Південного Кавказу.* URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/121/109> (дата звернення: 2.02.2023)
2. Дейли Г. *Поза зростання. Економічна теорія сталого розвитку,* пер. з англ. Київ.: Інтелсфера, 2002. 246 с.
3. Харазішвілі Ю. М. *Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки резерви та стратегічні сценарії реалізації.* НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.
4. Евдокимов В. В. *Анализ устойчивого развития стран большой семерки.* URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WQtfDTaltdQJ:pbo.ztu.edu.ua/article/view/35220/38543+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 4.02.2023)
5. Ширинов Ш. В. *Стратегия устойчивого экономического развития Азербайджанской республики в условиях глобализации:* автореф. дис. ... д. философии по экономике: 5308.01. Азербайджанский государственный экономический ун-т. Баку, 2017. 16 с.
6. Ситнік І. В., Брітченко І. Г., Степочкин А. І. *Моделювання процесів сталого розвитку національних соціально-економічних систем:* монографія. Польща: Wyższa Szkoła Biznesu-National Louis University, Новий Сонч. 2017. 161 с.
7. Осауленко О. Г. *Сталий соціально-економічний розвиток: моделювання та управління:* монографія. Київ. 2000. 177 с.

8. Філіпенко А. С. *Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність*. Київ: Знання, 2007. 670 с.

9. *Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності*. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index> (дата звернення: 2.01.2023)

10. *Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation*. 2022. URL: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year&u=637871816570935227> (дата звернення: 2.02.2023)

11. *Environmental Performance Index*. URL: <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi> (дата звернення: 2.02.2023)

12. *Индекс человеческого развития*. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index> (дата звернення: 2.02.2023)

13. *Quality of Life Index by Country*. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2022 (дата звернення: 12.02.2023)

References

1. Shubitidze, K., Tevdoradze, T. *Comparative analysis of the political systems of the countries of the South Caucasus*. Retrieved from:

<https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/121/109> (access date: 12.02.2023)

2. Dale, G. (2002). *Beyond growth. Economic theory of sustainable development*, trans. from English. Kyiv: Intelsfera, 246.

3. Kharazishvili, Yu. M. (2019). *System security of sustainable development: toolkit for reserve assessment and strategic implementation scenarios*. SAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. Kyiv, 304.

4. Evdokimov, V. V. *Analysis of sustainable development of the G7 countries*. Retrieved from:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WQtfDTaltdQJ:pbo.ztu.edu.ua/article/view/35220/38543+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (access date: 4.02.2023)

5. Shirinov, Sh. V. (2017). *Strategy of sustainable economic development of the Republic of Azerbaijan in the conditions of globalization: autoref. thesis ... Doctor of Philosophy in Economics: 5308.01. Azerbaijan State Economic University - Baku, 16.*

6. Sytnyk, I.V., Britchenko, I.G., Steepochkin, A.I (2017). *Modeling of processes of sustainable development of national social and economic systems*. Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University, Nowy Sonch, Poland, 161.

7. Osaulenko, O. H. (2000). *Sustainable socio-economic development: modeling and management: monograph*. Kyiv, 177.

8. Filipenko, A. S. (2007). *Global forms of economic development: history and modernity*. Kyiv: Znannia, 670.

9. *Global index of sustainable competitiveness*. Retrieved from: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index> (access date: 2.01.2023)

10. *Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation*. 2022. Retrieved from: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year&u=637871816570935227> (access date: 12.02.2023)

11. *Environmental Performance Index*. Retrieved from: <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi> (access date: 12.02.2023)

12. *Index of human development*. Retrieved from: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index> (access date: 2.02.2023)

13. *Quality of Life Index by Country*. Retrieved from: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2022 (access date: 12.02.2023)

Стаття надійшла

до редакції : 20.02.2023 р.

Стаття прийнята

до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Петрик В. Л., Гусейнова-Карімова С. Статистична оцінка стійкості економічного розвитку країн південного Кавказу. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1 (49). С. 21–27.

УДК 637.1.012.1:336

JEL Classification: L80, M41, O47

КАЛІНЕСКУ Т. В.¹, КАЛІНІЧЕНКО Т. Л.²

ОБЛІК І АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.04>

Постановка проблеми. Показники, що характеризують результати фінансово-економічної діяльності підприємств, є важливим інформаційним базисом прийняття ефективних управлінських рішень, тому в сучасних умовах господарювання першорядного значення набувають облік і аналіз фінансових результатів задля відновлення виробництва та соціально-економічного розвитку територій і усієї країни у післявоєнний період. *Метою дослідження* є формування сучасних показників оцінювання фінансових результатів діяльності підприємств відповідно до вимог відновлення виробництва, розбудови у повоєнні і післявоєнні часи у відповідності з європейськими та міжнародним стандартами бухгалтерського обліку і аудиту. *Методологічною основою дослідження* стали сучасні міжнародні та національні моделі обліку і аналізу фінансових результатів діяльності підприємств. В проведених дослідженнях використані методи діалектики, способи і принципи наукового пізнання, інструменти економічного аналізу щодо формування певних методик обліку, аналізу і оцінювання фінансових результатів діяльності, що дозволяють приймати правильні управлінські рішення у післявоєнний період відновлення економіки країни. *Основною гіпотезою дослідження* є припущення, що врахування удосконалених і доповнених показників оцінювання фінансових результатів діяльності підприємств, дозволить отримати необхідну інформацію щодо соціально-економічного відновлення країни та її окремих регіонів у післявоєнний період та наблизити соціально-економічні стандарти розвитку до рівня Європейського Союзу. *Виклад основного матеріалу дослідження.* Сучасна облікова політика підприємств передбачає застосування і визначення фінансових результатів згідно правил та принципів національних положень та їх відповідність міжнародним моделям і системам обліку та аналізу діяльності підприємств, що розглядають фінансовий результат діяльності підприємств як підсумкову категорію результативності господарської діяльності, котра відображає величину економічних вигод, характеризує потенціал прибутковості, економічного зростання та розвитку підприємств. Найбільш слушним кроком є розширення досліджень результативності шляхом удосконалення та використання показників ефективності, рентабельності власного та запозиченого капіталу, активів підприємства задля отримання комплексної інформації про формування та використання фінансових результатів у розрізі видів діяльності, сегментів орієнтації виробництва, ринків збуту, визначення стану власних фінансових ресурсів, ефективності їх використання та перспектив розвитку у розрізі тих ознак, що характерні саме для конкретного підприємства. Означена необхідність врахування інституційно-економічних особливостей діяльності підприємств, територіальні ознаки формування доходів, витрат і фінансових результатів, що дозволить посилити адресність і релевантність облікової інформації в управлінні результативністю діяльністю підприємств. *Оригінальність та практична значимість дослідження* підтверджується запропонованими напрямками удоскона-

¹ **Калінеску Тетяна Василівна**, д-р екон. наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Calinescu Tetyana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Finance, Accounting and Taxation Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4919-5788>

e-mail: tetyana.calinescu@gmail.com

² **Калініченко Тетяна Леонідівна**, здобувач другого освітнього рівня спеціальності «Облік і оподаткування», освітньої програми «Облік і оподаткування» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Kalynichenko Tetyana, student of the second educational level for the specialty "Accounting and Taxation", educational program "Accounting and Taxation" of the National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4599-9247>

e-mail: tatikalin@ukr.net

лення показників аналізу і оцінювання фінансових результатів відповідно до вимог сучасного соціально-економічного розвитку економіки України, міжнародних стандартів обліку та Європейського співтовариства. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Проведене дослідження дозволило констатувати, що фінансовий результат є комплексним поняттям, що узагальнює результативність та ефективність функціонування підприємств. Формуванню фінансових результатів діяльності підприємств передують складна облікова робота та отримання доцільної, об'єктивної інформації для прийняття управлінських рішень. В обліку і аналізі фінансових результатів слід враховувати специфіку формування результатів діяльності та звернути увагу на необхідність включення до показників звітності та результативності такі, що оцінюють етичну, суспільну корисність, соціальну справедливість, поліпшення добробуту населення, безпечність природного середовища та громадську відповідальність. Подальші дослідження будуть спрямовані на удосконалення управлінського обліку щодо пошуку показників оцінювання результатів діяльності підприємств, найбільш наближених до вимог європейського суспільства та потреб української громадськості.

Ключові слова:

облік, аналіз, фінансові результати, моделі обліку, міжнародні стандарти, результати діяльності підприємства.

AN ACCOUNT AND ANALYSIS OF FINANCIAL RESULTS IN THE MODERN TERMS OF ENTERPRISES ACTIVITY

Raising of problem. Indexes that characterize the results of financial and economic activity of enterprises are the important informative base for acceptance of effective administrative decisions, for these reasons in the modern terms of management primary take an attention an account and analysis of financial results with aim of recreated the production and socio-economic development of territories and country in a post-war period. *Research aim* is there a forming of modern indexes for evaluation of financial results of enterprises activity in accordance with the requirements of recovering a production, development in post-war period and also European and International standards of record-keeping and audit. *The methodological basis of research* became modern international and national models of account and analysis of financial results of enterprises activity. In the conducted researches used methods of dialectic, methods and principles of scientific cognition, instruments of economic analysis for forming of certain methodologies of account, analysis and evaluation of activity financial results that allow accepting correct administrative decisions in a post-war period of recovering the economy of country. *The basic hypothesis of research* is there supposition that the account of the improved and complemented indexes of evaluation the financial results of enterprises activity will allow to get necessary information about socio-economic renewal of country and its separate regions in a post-war period and to approach the socio-economic standards of development to the level of European Union. *Exposition of basic material of research.* The modern registration policy of enterprises foresees application and determinations of financial results in obedience to rules and principles of National positions and its accordance to the International models and systems of account and analysis of enterprises activity that to examine the financial result of enterprises activity as final category of effectiveness of economic activity that represents the size of economic values, characterizes potential of profitability, economy growing and development of enterprises. The most important step is expansion of researches of effectiveness by an improvement and use of efficiency indexes, profitability of property and adopted asset, assets of enterprise for the aim to receipt a complex information about forming and drawing on financial results in the cut of types of activity, segments of production orientation, markets of sale, determination of the own financial resources state, efficiency of its use and prospects of development in the cut of those signs, that characteristic exactly for a concrete enterprise. Marked necessity of account the institutional and economic features of enterprises activity, territorial signs of forming of profits, charges and financial results, that will allow strengthening addressees and relevant of accounting information in a management effectiveness by enterprises activity. *Originality and practical meaningfulness of research* are confirmed by offered by directions of improvement the indexes of analysis and evaluation of financial results in accordance with the requirements of modern socio and economic development of Ukraine economy, to the International standards of account and European unions. *Conclusions and prospects of further researches.* The conducted research allowed establishing that a financial result is a complex concept that summarizes effectiveness and efficiency of functioning of enterprise and difficult registration work, receipt of expedient, objective information. Forming of financial results of enterprises activity is proceeding for the acceptance of administrative decisions. In an account and analysis of financial results it follows to take into attention the specific of forming the results of activity. And also to take in attention a necessity of including to the indexes of accounting and effectiveness such, that estimate an ethic, public utility, social justice, improvement of welfare

of population, unconcern of natural environment and public responsibility. Further researches will be sent to the improvement of administrative account in relation to search the indexes of evaluation the results of enterprises activity most close to the requirements of European society and necessities of Ukrainian public.

Key words:

account, analysis, financial results, models of account, international standards, results of activity of enterprise.

Постановка проблеми. Фінансовий результат діяльності окремого суб'єкта господарювання виступає актуальною, складною та багатовимірною категорією. Саме позитивний фінансовий результат є головною метою діяльності підприємств та одним з ключових показників, який визначає ефективність його функціонування, виступає джерелом платежів до бюджетів усіх рівнів, а також забезпечує процес розширеного відтворення виробництва. Показники, що характеризують результати фінансово-економічної діяльності підприємств — це основа для формування фінансової звітності та практичної оцінки ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, результати якої є важливим інформаційним базисом прийняття ефективних управлінських рішень зовнішніми і внутрішніми зацікавленими особами.

Враховуючи актуальність означеної тематики, доцільно наголосити, що перспективними питаннями дослідження має стати пошук сучасних показників, що оцінюють фінансові результати відповідно до вимог відновлення виробництва на повернутих територіях та його розбудови у повоєнні і післявоєнні часи. А також спрямування загальної облікової політики підприємств на виконання вимог щодо відповідності європейським та міжнародним стандартам бухгалтерського обліку і аудиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що пріоритетними напрямками досліджень з обліку фінансових результатів є [1, 2, 3, 4]: правильне визначення, достовірна оцінка, їх правильне виокремлення, повне документальне оформлення, своєчасне відображення в облікових регістрах, надання повної і достовірної інформації для контролюючих органів та потреб управління. Проте авторські напрацювання [5, 6, 7] довели, що означена проблематика вимагає подальшого поглиблення, з урахуванням трансформаційних процесів щодо руху України у європейський науково-економічний простір, відбудови виробництва та активізації економічного розвитку країни у повоєнний і післявоєнний період. Все це потребує удосконалення про-

цесів організації обліку, складання та подання звітності, аналізу фінансових результатів, оцінювання показників результативності таке інше, що й визначає подальшу необхідність дослідження у цьому напрямі.

Тому **метою цього дослідження** — є формування сучасних показників оцінювання фінансових результатів підприємств відповідно до вимог відновлення виробництва на повернутих територіях та розбудови у повоєнні і післявоєнні часи у відповідності з європейськими та міжнародним стандартами бухгалтерського обліку і аудиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які дослідження щодо обліку і аналізу фінансових результатів підприємств передбачають питання методичного характеру щодо організації бухгалтерського обліку, формування доходів, витрат, оцінювання показників фінансових результатів діяльності. Проте поступовий перехід підприємств й господарюючих суб'єктів в Україні на міжнародні стандарти фінансової звітності вимагає внесення змін до їх облікової політики, що передбачає застосування і визначення фінансових результатів згідно правил та принципів, що визначені різними системами міжнародного обліку та управління підприємствами. Виходячи з цього, доцільно розглядати фінансовий результат діяльності підприємства як підсумкову категорію результативності господарської діяльності [2], котра відображає величину економічних вигод, що виражена у абсолютних показниках прибутку (збитку), які характеризують потенціал прибутковості, економічного зростання та розвитку підприємства. При цьому для оцінки та аналізу показників фінансових результатів можна використовувати як специфічні, так і загальноприйняті методи та методики аналізу. Слушним є розширення досліджень результативності шляхом удосконалення та використання показників ефективності, рентабельності власного та запозиченого капіталу, активів підприємства тощо. Головна задача цих пошуків - отримання комплексної інформації про формування та використання фінансових результатів, у розрізі видів діяльності, сегме-

нтів орієнтації виробництва, ринків збуту, і, в кінцевому рахунку, буде позитивно впливати на стан власних фінансових ресурсів, ефективність їх використання та перспективу розвитку підприємств.

Зважаючи на обставини сучасного економічного та політичного становища в державі, можемо сказати, що в методику аналізу і оцінювання фінансових результатів слід закладати загальні та специфічні цілі управління фінансовими ресурсами підприємства, що дійсно можуть поліпшити фінансові результати його діяльності, а саме [3]:

1) своєчасність покриття потреб підприємства в капіталі для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;

2) підтримання прийняттого рівня платоспроможності й ліквідності;

3) оптимізація інвестиційних грошових потоків, що впливає на вартісні показники діяльності підприємства;

4) узгодження політики управління грошовими потоками з потребами операційної діяльності підприємства, в частині управління робочим капіталом та управління прибутком;

5) організація фінансових грошових потоків з метою оптимізації структури капіталу та зменшення середньозваженої вартості капіталу;

6) забезпечення ефективності використання грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємств;

7) підтримання балансу між формуванням резерву ліквідності та альтернативними можливостями використання грошових ресурсів підприємства;

8) скорочення витрат підприємства, пов'язаних з організацією управління грошовими потоками.

Формування заходів щодо ефективного управління формуванням та використанням фінансових ресурсів можна розглядати та здійснювати як на рівні окремого підприємства, так і, безпосередньо, на рівні держави та різних вертикалях і горизонталях взаємодії різних суб'єктів господарювання. Виходячи із умов, що складаються для кожного підприємства окремо, можна пропонувати задля отримання ефективних фінансових результатів формувати власну стратегію управління фінансами, що може зводитись до створення

довгострокових, середньострокових, короткострокових (щомісячних) фінансових планів.

Тому організація обліку і аналізу фінансових результатів для підприємств є важливим напрямом цілеспрямованої діяльності, спрямованої на створення, впорядкованої та удосконаленої системи бухгалтерського обліку для забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів, контрагентів, стейкхолдерів, усіх зацікавлених осіб.

Дослідження теоретико-методичних підходів щодо визначення фінансового результату відповідно до міжнародних та українських положень й стандартів та аналіз існуючих моделей бухгалтерського обліку та особливостей, які впливають на формування кінцевого результату діяльності підприємства дозволив виділити три основні критерії, які враховуються в системі обліку і аналізу фінансових результатів [4], а саме: соціально-економічних умов; вимог користувачів інформації та розкриття інформації (див. табл. 1).

Як витікає із таблиці 1, основні бізнес-цілі суб'єктів господарювання ґрунтуються на максимізації прибутку, побудові ефективної обліково-фінансової політики. Для отримання якісної облікової інформації про формування фінансових результатів та їх аналітичної оцінки слід враховувати різносторонність і доцільність використання кожного показника, що формує фінансові результати діяльності. В ході дослідження встановлено, що прив'язуючись до принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, можна запропонувати звернути увагу на необхідність включення показників, що оцінюють етичну, суспільну корисність, соціальну справедливість та поліпшення добробуту населення, безпечності природного середовища та громадської відповідальності до результатів діяльності підприємств.

Таким чином, фінансовий результат є інтегральним показником, що характеризує підсумок взаємодії доходів і витрат, та формою економічної вигоди від використання капіталу власників у результаті здійснення господарської діяльності підприємства [4]. Звідси, подальшим логічним кроком має стати аналітичне оцінювання фінансових результатів у розрізі тих ознак, що характерні саме для доходів і витрат конкретного підприємства, на кшталт тим, що наведені у роботах українських науковців [8, 9, 10, 11].

Таблиця 1 – Характеристика критеріїв, що використовуються у вітчизняних та інших моделях обліку

Критерії	Вітчизняна модель обліку, що максимально наближена до Міжнародних стандартів	Інші моделі (в т.ч. Ісламська модель)
1. Соціально-економічний	Враховує: а) загально-правові підходи; б) загальні макроекономічні показники у господарській діяльності; в) сучасні аспекти господарської діяльності; г) цілі щодо максимізацію прибутку та індивідуальної користі; д) особисту відповідальність підприємства;	Враховує: а) релігійне право; б) загальні макроекономічні показники; в) етичні проблеми Корану в господарській діяльності; г) цілі щодо отримання відповідального прибутку, суспільну користь; соціальну справедливість природне середовище; д) громадська відповідальність підприємства;
2. Вимог користувачів інформації	е) мету надання інформації – підтримку інвесторів і кредиторів; орієнтацію на ринок ж) потреби користувачів інформації: інвесторів, кредиторів, менеджерів, суспільство;	е) мету надання інформації – відповідальність перед ісламськими законами; орієнтація на соціальний добробут; ж) потреби користувачів інформації: державних органів, менеджерів, суспільство;
3. Розкриття інформації	з) вид ідентифікованої інформації у внутрішньо господарських операціях, що підлягають у грошовому вимірі; к) оцінювання історичної вартості; л) визначення фінансового результату, використовуючи витратно-дохідний підхід; м) фінансову звітність, що концентрує увагу на звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід).	з) вид ідентифікованої інформації у соціально-економічних та релігійних подіях фінансового і нефінансового характеру; к) оцінювання поточної вартості; л) визначення фінансового результату, використовуючи балансовий підхід; м) фінансову звітність, що концентрує увагу на Балансі.

Джерело: розроблено авторами на основі [4, с. 8]

Проте, можна запропонувати й ті, що характеризують управління витратами, прибутком, доходністю підприємств, рентабельністю діяльності, фінансовими ризиками, приростом виробництва, соціальним благополуччям співробітників, соціальною відповідальністю підприємств, лояльністю трудових ресурсів і т.п. Виходячи з цього можна запропонувати структурно-логічну схему аналітичних заходів щодо поліпшення фінансових результатів на основі удосконалення аналітичних процедур оцінювання головних аспектів діяльності підприємства (рисунки 1), що дозволить оцінити перспективи його розвитку відповідно до специфіки діяльності.

Кожну із вказаних складових структурно-логічної схеми (рисунки 1) можна оцінити конкретним набором показників, що відображає специфіку діяльності виробництва,

приналежність до певної галузі промисловості, території та інші аспекти та характеристики діяльності підприємства. Більше того, управлінській склад підприємства може сам сформулювати і запропонувати той набір показників, що найбільш впливає на фінансові результати діяльності. Тим більш, дозволяють робити й контролювати принципи організації управлінського обліку на підприємствах.

Виходячи із наданих пропозицій у системі обліку і аналізу фінансових результатів слід враховувати інституційно-економічні особливості діяльності підприємств, територіальні ознаки формування доходів, витрат і фінансових результатів, що дозволить посилити управління, адресність і релевантність облікової інформації в управлінні результативністю діяльністю підприємств.

Рисунок 1 – Структурно-логічна схема проведення аналітичних процедур оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства

Джерело: розроблено авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження довело, що:

1. Фінансовий результат є комплексним поняттям, що узагальнює результативність та ефективність функціонування підприємства.

2. Формуванню фінансових результатів діяльності підприємств передують складна облікова робота, від якості якої залежать достовірність та об'єктивність інформації, що необхідна для прийняття управлінських рішень.

3. В обліку і аналізі фінансових результатів слід враховувати певні інституційно-економічні особливості діяльності підприємств, специфіку формування доходів, витрат і результатів діяльності, що дозволяє посилити цільову функцію управління діяльністю підприємства, адресність і релевантність облікової інформації в нарощуванні та прогнозуванні прибутковості підприємства.

4. Згідно принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності слід звернути увагу на необхідність включення до показників звітності та результативності діяльності

підприємств таких, що оцінюють етичну, суспільну корисність, соціальну справедливість, поліпшення добробуту населення, безпеки природного середовища та громадської відповідальності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на удосконалення управлінського обліку щодо нарощування виробництва в післявоєнний період та пошук показників оцінки фінансових результатів діяльності підприємств, найбільш наближених до вимог європейського суспільства та потреб української громадськості.

Література

1. Назаренко О.В., Лукаш Р.В. Фінансові результати: сутність та особливості організації бухгалтерського обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 19–25.

2. Рзаєва Т. Г., Серветник О. В. Фінансові результати та напрями їх аналізу за показниками фінансової звітності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 3. С. 121–124.

3. Сусіденко Ю.В. Облік та аналіз фінансових результатів діяльності підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 2(07). С. 297–301.

4. Алнаїмат М. А. С. *Облік і аналіз фінансових результатів підприємств України та Йорданії*. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України. 23 с.

5. Калінеску Т. В., Хлівна І. В. Формування системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. *Часопис економічних реформ*. 2018. №3(31). С. 26–33.

6. Калінеску Т.В. Креативний облік і аудит економічної діяльності підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2019. №2(34). С. 95–102.

7. Калінеску Т.В. Юфен Хуан Порівняльний аналіз обліково-фінансового механізму взаємодії суб'єктів господарювання. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 1(45). С. 39–44.

8. Фурик В. Г., Ткачук Л. М., Лукашенко О. В. Планування фінансових результатів фінансово-господарської діяльності підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3(14). С. 430–435.

9. Москалюк Г.О., Чердакоглова М.І. Сучасні проблеми обліку фінансових результатів діяльності підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип. 2. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2016/2_2016_eng/66.pdf

10. Говоруха В. В., Васильєва В. Г. Облік фінансового результату діяльності підприємства та шляхи його вдосконалення. *Науковий журнал «ЛОГОΣ. Мистецтво наукової думки»*. 2018. №1. С. 36–38.

11. Яременко Л. М. Авдалян К. В. Особливості бухгалтерського обліку фінансових результатів об'єднань підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 8. С. 109–117.

References

1. Nazarenko, O. Lukash, R. (2018). Financial results: the essence and features of the accounting organization. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 22, 19–25.

Стаття надійшла
до редакції : 05.02.2023 р.

2. Rzaeva, T., Serevetnyk, O. (2022). Financial results directions of their analysis according to financial statement indicators. *Scientific journal "Herald of Khmelnytskyi National University"*, 1(305), 121–124.

3. Susidenko, Y. (2017). Accounting and analysis of financial results of enterprises' activities. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 2(07), 297–301.

4. Alnaimat Mohammad Ahmad S. (2018). *Accounting and analysis of financial results of enterprises of Ukraine and Jordan*. Autoreferat Dissertation for economic sciences candidate's academic degree in accordance with speciality 08.00.09 «Accounting, Analysis and Audit (within types of economic activity)». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 23.

5. Calinescu, T.V., Khlivna, I.V. (2018). Forming of the account and analytic system the providing of enterprise economic security. *Time description of economic reforms*, 3(31), 26–33.

6. Calinescu, T. (2019). Creative account and audit of the enterprises economic activity. *Time description of economic reforms*, 2(34), 26–33.

7. Calinescu, T., Yufeng, Huang. (2022). Comparative analysis of registration-financial mechanism the co-operation of business subjects. *Time description of economic reforms*, 1(45), 39–44.

8. Fursk, V., Tkachuk, L. and Lukashenko, O. (2019). Planning of financial results of financial and economic activity of the enterprise. *Pryazovskiy Economic Herald. Electronic scientific journal*, 3(14), 39–44.

9. Moskaliuk, H.O., Cherdakohlova, M.I. (2016). Current problems of accounting financial results in the enterprises. *Market Infrastructure. Electronic professional scientific and practical journal*, 2. Retrieved from: http://www.market-infr.od.ua/journals/2016/2_2016_eng/66.pdf

10. Govoruha, V., Vasilyeva, V. (2018). Accounting of the financial results of the enterprise activities and the ways of its improvement. *Scientific journal «ЛОГОΣ. The art of scientific mind»*, 12, 36–38.

11. Yaremenko, L., Avdalian, K. (2020). The features of accounting of financial results of associations of enterprises. *Agrosvit*, 8, 109–117.

Стаття прийнята
до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Калінеску Т. В. Калиніченко Т. Л. Облік і аналіз фінансових результатів в сучасних умовах діяльності підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 28–34.

INFORMATION SECURITY AUDIT FOR ENTERPRISES INFORMATION ASSETS PROTECTION IN GLOBAL CHALLENGES CONDITIONS

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.05>

Formulation of the problem. In the modern conditions of global challenges, along with climate action failure, extreme weather, human environmental damage, there are cyberattacks and data fraud or theft, the spread of infectious diseases (pandemics), which resulted in the activation of digitalization processes of social, economic and political processes in general and business entities financial and economic activity in particular. Modern business processes cannot be imagined without the use of information assets, because today they are becoming the most valuable resource for business development. However, in the conditions of modern global challenges and the state of war, there are more and more threats associated with the loss of access by business entities to the information assets of their own business, therefore the topic of enterprise information protection is an urgent issue that requires research and practical recommendations development. *The aim of the research* is analysis the enterprise's information security audit process and the development of practical recommendations for securing the enterprise's information assets in the global challenges conditions. *The methods of the research:* logical and meaningful method, methods of comparison, systematization, induction and deduction, analysis and synthesis, coefficient method. *The hypothesis of the research* was assumptions about the possibility of determining the state of information security of business assets through the enterprise vulnerability indicator and securing its information assets by conducting an information security audit. *The statement of basic materials.* The place of Ukraine in the World Digital Competitiveness Ranking was analyzed and the main weak points are identified. The model of building an information security system is presented. The enterprise information security indicators are considered. It is proposed to identify the state of security of the enterprise's information assets using the company's vulnerability indicator. It is proposed to conduct an audit of the enterprise's information security in four interrelated stages, which will make it possible to protect the company's information assets from potential threats and attacks by intruders. *The originality and practical significance of the research* confirmed by research and substantiation of the importance of the enterprises information assets protecting in the conditions of martial law and recommendations for the information assets securing from potential threats using the enterprise vulnerability indicator and conducting regular information security audit. *Conclusions and perspectives of further research.* It was determined that the company's information threats can be identified using a vulnerability indicator, and the company's information assets can be secured by applying an information security audit of its assets. Further research will be aimed at a more extensive analysis of factors that can influence the determination of the enterprise's vulnerability and the emergence of potential costs from cyber attacks and data theft.

Keywords:

information security audit, global challenges, information asset, information system, vulnerability indicator, cyberattacks, business entities.

¹ **Татар Марина Сергіївна**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна.

Tatar Maryna, Ph.D. of Economic, Associate Professor, Associate Professor of the Finance, Accounting and Taxation Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1111-7103>

e-mail: m.tatar@khai.edu

² **Перепелиця Юліанна Геннадіївна**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Perepelytsia Yuliana, the recipient of higher education with the Master's degree, 071 Accounting and Taxation Speciality, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6684-161X>

e-mail: y.g.perepelytsya@student.khai.edu

АУДИТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальних викликів поряд зі зміною клімату, екстремальними погодними явищами, викликаними людськими діями, є кібератаки та шахрайство або крадіжка даних, а також поширення інфекційних хвороб (пандемії), що мали наслідком активізацію процесів діджиталізації суспільно-політичних процесів в цілому та фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання зокрема. Сучасні бізнес-процеси неможливо уявити без використання інформаційних активів, адже сьогодні вони стають найціннішим ресурсом для розвитку бізнесу. Проте в умовах сучасних глобальних викликів та воєнного стану виникає все більше загроз, пов'язаних із втратою суб'єктами господарювання доступу до інформаційних активів власного бізнесу, тому тематика захисту інформації підприємства є актуальним питанням, що потребує дослідження та розробки практичних рекомендацій. *Мета дослідження* спрямована на аналіз процесу аудиту інформаційної безпеки підприємства та розробку практичних рекомендацій щодо забезпечення інформаційних активів підприємства. *Методи дослідження:* логічно-змістовний метод, методи порівняння, систематизації, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, коефіцієнтний метод. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення щодо можливості визначення стану інформаційної безпеки активів бізнесу через індикатор вразливості підприємства та забезпечення його інформаційних активів шляхом проведення аудиту інформаційної безпеки. *Виклад основного матеріалу.* Проаналізовано місце України в Світовому рейтингу цифрової конкурентоспроможності й визначено основні слабкі місця. Представлено модель побудови системи інформаційної безпеки. Розглянуто показники інформаційної безпеки підприємства. Запропоновано здійснювати ідентифікацію стану захищеності інформаційних активів підприємства за допомогою індикатора вразливості підприємства. Запропоновано проведення аудиту інформаційної безпеки підприємства у чотири взаємопов'язані етапи, що дозволить забезпечити інформаційні активи підприємства від потенційних загроз та атак з боку злоумисників. *Оригінальність та практична значимість* підтверджується дослідженням та обґрунтуванням важливості захисту інформаційних активів підприємств в умовах воєнного стану та рекомендаціями забезпечення інформаційних активів підприємства від потенційних загроз за допомогою індикатора вразливості підприємства та проведення регулярного аудиту його інформаційної безпеки. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Визначено, що ідентифікувати інформаційні загрози підприємства можна за допомогою індикатора вразливості, а забезпечити інформаційні активи підприємства рекомендовано шляхом застосування аудиту інформаційної безпеки його активів. Подальші дослідження будуть спрямовані на комплексний аналіз чинників, що можуть впливати на рівень вразливості підприємства та появу потенційних витрат від кібератак та крадіжки даних.

Ключові слова:

аудит інформаційної безпеки, глобальні виклики, інформаційний актив, інформаційна система, індикатор вразливості, кібератаки, суб'єкти господарювання.

Formulation of the problem. In the modern conditions of global challenges, along with climate action failure, extreme weather, human environmental damage, there are cyberattacks and data fraud or theft, the spread of infectious diseases (pandemics), which resulted in the activation of digitalization processes of social, economic and political processes in general and business entities financial and economic activity in particular. The availability of information creates numerous risks, each of which is aimed at establishing access to information assets, again, in order to obtain certain benefits. Information is the most widespread and needing protection resource in the company's activities, since it is the information assets that accumulate, update and store data about the company's creditors, debtors,

suppliers, consumers of goods and/or services and other counterparties, and information of a technical and financial nature, representing a commercial value, the disclosure of which may harm the interests of the enterprise and cause the appearance of numerous risks for its activities, including reputational ones. The security of enterprise information assets (EIA) can be affected by many factors, which researchers often classify as sources of threats to the information resources security. In modern conditions, the main threat is uncertainty, which is explained by the current global challenges and martial law regime. It is quite logical that in such conditions, the potential possibility of capture of EIA by third parties is growing rapidly, which justifies the need

to develop practical recommendations for the EIA protection.

Analysis of recent research and publications. The results of studies of the business information assets protection features by conducting an audit of its information security are reflected in the papers of many researchers, such as: S.O. Hnatiuk, O.G. Korchenko, S.V. Kazmirchuk, V. M. Panchenko, S. V. Melnyk, S. M. Yaremko, O. M. Kuzmina, E. I. Lapinska, R. A. Kalyuzhny, A. A. Dmitriev, Y. V. Roy, N. V. Mazur, P. M. Skladanniy, V. I. Shulga and others. Most of the scientific developments revealed the features of the protection of business information assets without taking into account the latest political and economic changes, which are now having a significant negative impact on business activities. Therefore, the issue of EIA protection in the conditions of global challenges requires practical recommendations development.

Determining the need to involve specialists in the enterprise information security audit by calculating the indicator of the vulnerability

of the enterprise was not considered in the above-mentioned scientific papers. This creates interest in the issue of protection of EIA and possible ways of securing them. Therefore, in the conditions of martial law, the search for effective tools to protect the company's information assets is currently an insufficiently resolved and multifaceted problem that requires complex research and effective proposals.

The purpose of the article is aimed at analyzing the enterprise's information security audit process and the development of practical recommendations for securing the enterprise's information assets in the global challenges conditions.

Presentation of the main research results. Unfortunately, Ukraine ranks low in 2017-2021 in the World Digital Competitiveness Ranking (from 64 countries) (Table 1). Due to the limited reliability of the data collected in 2022, Russia and Ukraine are not included in this edition of the Ranking.

Table 1 – Ukraine ranks in the World Digital Competitiveness Ranking

Overall and factors	Years				
	2017	2018	2019	2020	2021
Overall	60	58	60	58	54
Factors					
Knowledge	45	39	40	38	37
Technology	62	61	61	59	58
Future readiness	61	61	62	61	58

Source: developed by the authors based on [10]

The results of the rating confirm the need to increase Ukraine's digital competitiveness and ensure information security, especially in order to adapt and face global challenges.

"Information security" as a concept first appeared at the end of the 80s of the 20th century and, in the context of an information threat, was studied by the German scientist H. Oderman [5].

The concept of information security as a state of protection of information and the infrastructure that supports it from accidental or intentional actions of a natural or artificial nature that can cause unacceptable damage to subjects of information relations, in particular, owners and users of information and infrastructure was provided by V.A. Luzhetsky [4].

Along with this, R.A. Kalyuzhnyi understands information security as a type of public informational legal relations regarding the creation, support, protection of safe living conditions

desired for people, society and the state, special legal relations related to the creation, storage, distribution and using information [8]. It is worth noting that this interpretation most accurately describes the essence and importance of information security for both individuals and business entities and the state.

In this context, it is appropriate to present the interpretation of the concept of "information security" in the Ukrainian legislative framework. Thus, according to the Concept of the national informatization program, approved by the Law of Ukraine dated February 4, 1998 No. 75/98 [2], "information security" is an integral part of political, economic, defense and other components of national security. The objects of information security are information resources, telecommunications, channels of information exchange, functioning of telecommunication networks and systems, and other elements of the country's information infrastructure.

Considering this, it can be assumed that the information security of each enterprise is an element of the information security of the state. Considering the essence of information security from this point of view, it is worth concluding that in the conditions of martial law, the information security of each individual enterprise acquires special importance, as a component of the state information security, which emphasizes the importance of its protection.

A generally accepted interpretation of the concept of "enterprise information security audit" has not yet been formed, however, it can be provided based on the essence of this concept. Thus, it can be determined that an enterprise information security audit is a process of collecting, systematizing and verifying information about the security of the EIA, with the aim of providing an objective assessment of the level of security of the company's information resources and developing practical recommendations for eliminating sources of threats to the enterprise's security, if they are detected.

The importance of protecting information systems is reinforced by the global trend towards an increase in the number of information attacks, which can cause significant material and

reputational costs for the enterprise. According to the statistics of the InfoWatch portal [3], only in the first half of 2018 there were 1039 incidents of data leakage around the world. At the same time, in the same period of time in 2010, three times less similar cases (only 382 incidents) were recorded. These statistics clearly indicate that the information security of any company comes under new threats every year. The enterprise management must take timely measures for information protection of data, which will depend on the prospects for the enterprise development.

The presented in the article model of building an information security system (Figure 1) reflects the interaction of the main subjects and objects of information security, and their influence on the state of information security and the preservation of material or information assets.

In order to protect the enterprise from potential threats of such attacks, there is an actively developing practice of the enterprise information security audit, which makes it possible to objectively assess the level of security of the enterprise's information system. The classification of types of enterprise information security audit is shown in Figure 2.

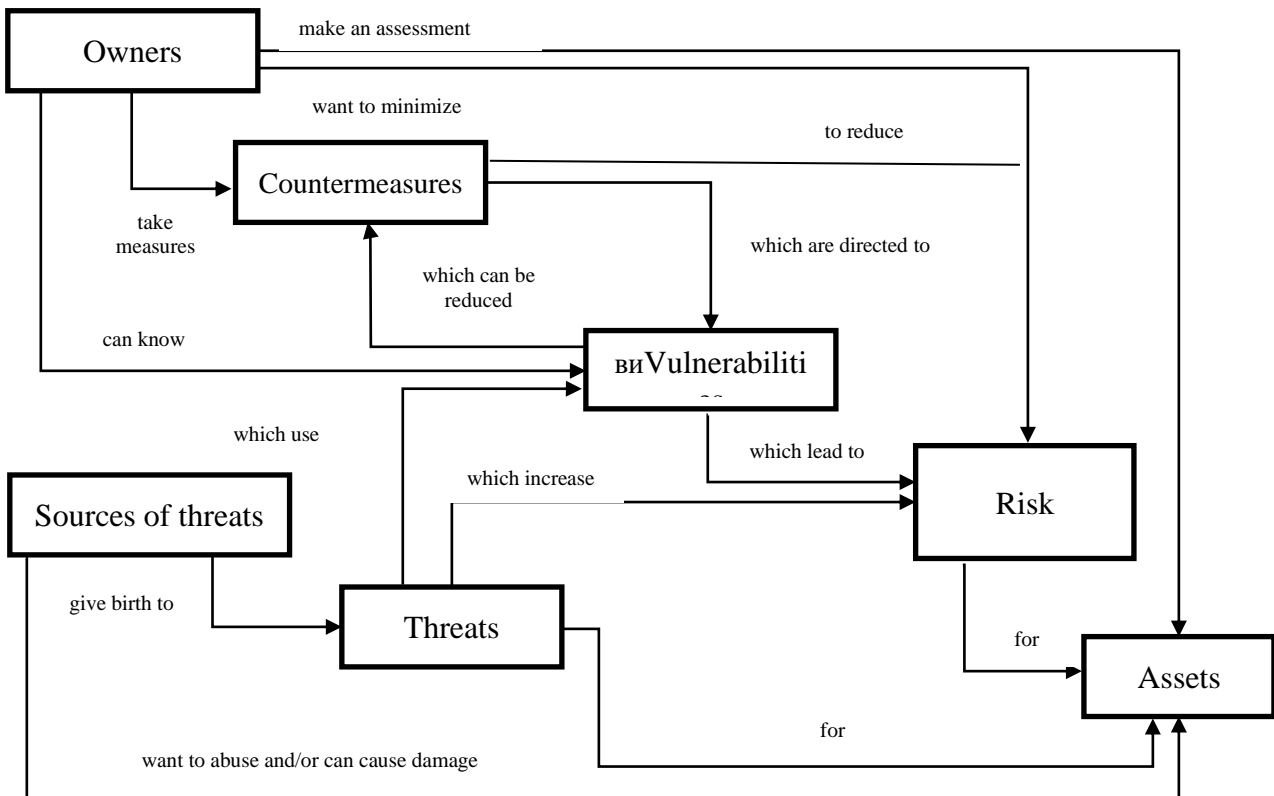

Figure 1 – The model of building an information security system
Source: developed by the authors.

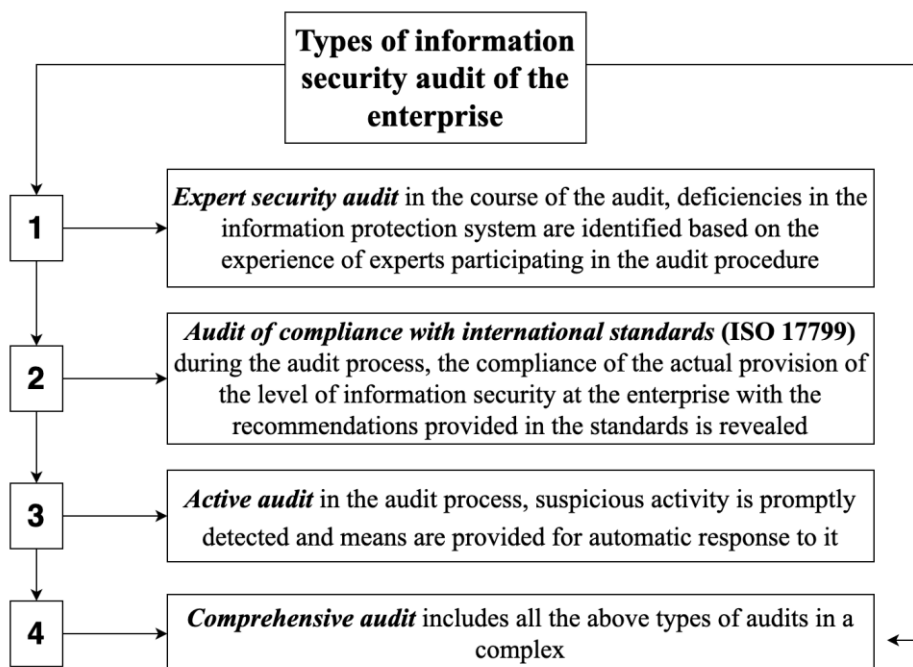

Figure 2 – Types of enterprise information security audit

Source: [1, 3]

As researchers [1, 3, 9] noted any of those types of audit can be carried out both individually and complex, depending on the specific needs of the business. In the conditions of global challenges and martial law, it is advisable to apply a complex audit, since this form of information security audit provides the maximum analysis of the security of the company's information assets.

Regardless of the enterprise's field of activity, its type, tasks and goals, an information security audit often affects the following work aspects:

- the rights of employees to access servers and databases of collective use;
- methods of confirming each user's login (authentication);
- principles of data backup;
- configuration and setting of network devices, data storage and transmission systems;
- the operation of antivirus and anti-spyware software, the availability of a license;
- theoretical and practical knowledge of company employees about data protection.

As a result, a complex audit of information security will help reveal how effective the company's personal and corporate data protection system is. If it has no weak points, the manager will receive confirmation of the security of the entire organization. But if the

report shows hidden risks, then management needs to develop and implement an action plan to eliminate potential risks. In addition, high-quality analytics will help the company choose the most effective methods of data protection and reduce its costs in this area. However, regardless of the form of conducting a security audit, this process consists of four logically interconnected stages, presented in Figure 3.

Of course, all stages are important, but the second stage is the most important in the audit of the information security of the enterprise, since the quality of the security audit largely depends on the accuracy and completeness obtained in the process of collecting information.

The article proposes to consider the enterprise information security indicators (Table 2).

As indicators of information security level, such coefficients are also determined as:

– completeness of information (C), which is calculated as the ratio of the amount of information at the disposal of the person making the decision to the amount of information necessary for making this decision;

– accuracy of information (A), which is determined as the ratio of the amount of relevant (reliable) information to the total amount of available information;

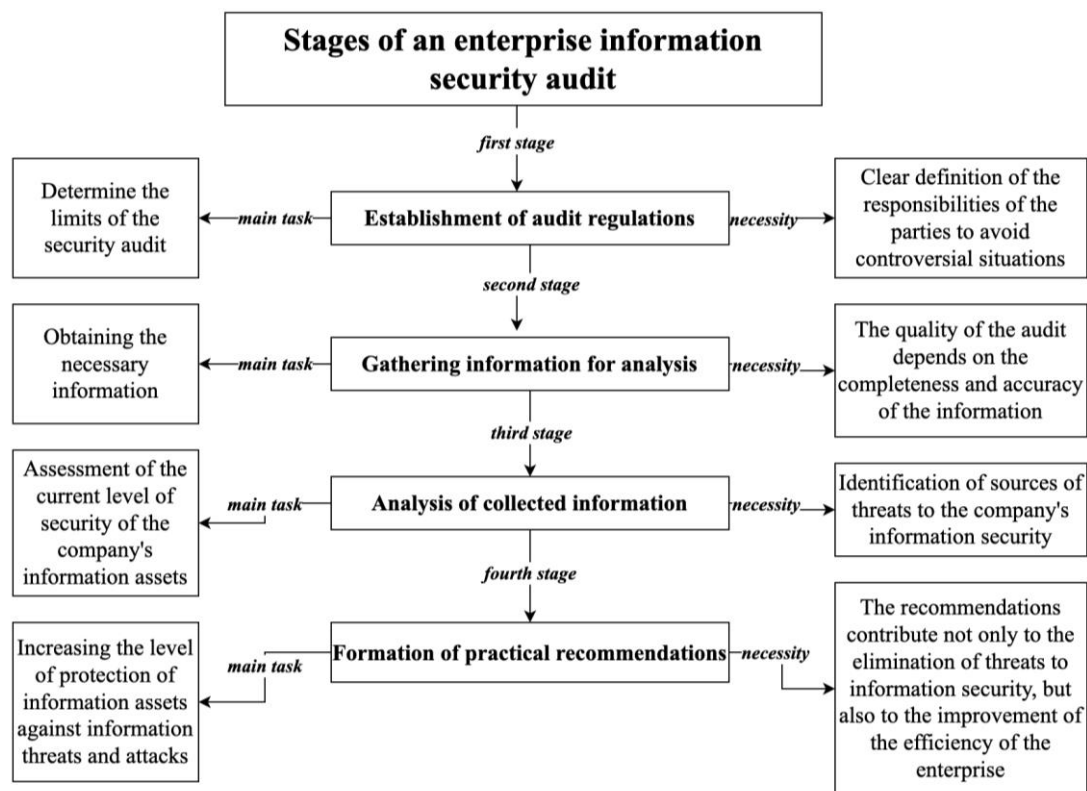

Figure 3 – Stages of an enterprise information security audit
Source: [1, 3].

Table 2 – The enterprise information security indicators

Indicator	Calculation formula
Information productivity coefficient (IPC)	$IPC = \frac{V_{ip}}{C_{ai}}$ where V_{ip} – volume of industrial production, hryvnias; C_{ai} – costs for the acquisition of information resources, hryvnias.
Information armament coefficient (IAC)	$IAC = \frac{C_{ai}}{N_{ea}} \times 100\%$ where C_{ai} – costs for the acquisition of information resources, hryvnias; N_{ea} – average number of employees, people Must be more than 20%.
Information security coefficient (ISC)	$ISC = \frac{C_{pi}}{C_{ai}} \times 100\%$ where C_{pi} – costs of the enterprise for the protection of information resources, hryvnias; C_{ai} – costs for the acquisition of information resources, hryvnias. Must be less than 20%.

Source: developed by the authors based on [9]

– inconsistency of information (I), which is determined as the ratio of the number of independent testimonies in favor of making a decision to the total number of independent testimonies in the total amount of relevant information.

For conducting the information security audit the enterprise needs to determine the degree of information security risk for attacks. It is assumed that the potential costs of an

information attack cannot be determined without an IS audit. However, the company's financial results last year can give an idea of the company's vulnerability to attacks in the future. So, if the enterprise received a loss based on the results of the period's activities, first of all, the management will take actions to eliminate existing problems (repayment of debts, elimination of reputational risks, etc.), and not potential ones, which are the state of information

security. The unprofitable activity of the enterprise makes vulnerable not only its operational, financial and investment activities, but also creates potential threats of attacks on the information assets of the enterprise by fraudsters. Understanding the importance of ensuring the EIA security, it is possible to determine an indicator by which the enterprise should identify the state of information security and forecast potential costs for future periods. It is worth noting that the strategy of preparing the company for a potential attack on information assets and the amount of funds allocated in

advance to attract information security auditors is more economically beneficial for the company than the actual information attack and the resolution of the consequences resulting from such attacks.

Therefore, this indicator of the company's vulnerability is a useful tool for the company to develop a risk management strategy for the following periods. The vulnerability indicator is expressed by the level of the financial result of the business (Table 3) and the corresponding level of the need to strengthen the control and security of the company's information assets.

Table 3 – Indicator of enterprise information security according to the profitability of the enterprise

№	Level of lost	Description	Necessity to ensure information security	Description
1	Small	(0-1% of the profit of the previous period)	Very low	At this stage, there is no urgent need to strengthen control over the company's information assets.
2	Moderate	(1-3% of the profit of the previous period)	Low	
3	Medium	(3-5% of the profit of the previous period)	Medium	At this stage, the cost of strengthening control over the company's information assets increases.
4	Large	(5-10% of the profit of the previous period)	High	At this stage, the company's information security is vulnerable. There is a need to strengthen control over the company's information assets.
5	Critical	(>10%)	Very high	At this stage, the company's information security is the most vulnerable. There is an urgent need to strengthen control over information assets

Source: developed by the authors

From the Table 3, we conclude that the financial result obtained by the enterprise in the past period is an indicator of the enterprise vulnerability to the procedure for conducting an information attack by fraudsters in the future. It should be noted that in the Table 3, the enterprise financial result is presented in the form of a loss, not a profit. This can be explained by the fact that in the conditions of martial law, shelling and irregular electric power outages become the cause of loss-making activities of enterprises.

Under the conditions of martial law, companies that are responsible for the country defense capability of need special attention, but such companies should not forget about their protection, namely their own information assets. The vulnerability indicators of the State Concern “Ukroboronprom” and some of its constituent enterprises, namely the Shepetiv Repair Plant,

which specializes in the repair of rocket and artillery weapons systems, and the Artillery Weapons Design Bureau, whose main activity is the implementation of research, design and technological works aimed at creating modern samples of artillery and small-arms weapons and cartridges are calculated in Table 4.

From the Table 4, it can be concluded that enterprises providing defense capability of Ukraine are too vulnerable in 2021, due to which there is an urgent need to protect, in particular, the information assets of these enterprises in future periods.

Of course, it is possible to accurately determine the conduct of information attacks at the enterprise only with the involvement of specialists and conducting a detailed state of the enterprise's informational system, that is, an information security audit.

Table 4 – **Determination of enterprises vulnerability indicator of the defense industry of Ukraine**

№	Enterprise	Financial result, thousand UAH		Level of vulnerability in 2021
		2020 year	2021 year	
1	SC "Ukroboronprom"	58890	(252709)	<i>Very high</i>
2	Shepetiv Repair Plant	85585	59461	<i>Very low</i>
3	Artillery Weapons Design Bureau	(11559)	8707	<i>Very high</i>

Source: developed by the authors based on [6]

The State Concern “Ukroboronprom” should pay attention to the state of its own information security, and the enterprises included in it and use the Tab. 1 in the forecast of risk management for the future period, because in the initial stages of an informational system threat, it is easier for management to cope with the consequences of potential attacks. Therefore, spending money on an information security audit is more appropriate than receiving losses from attacks and incurring reputational risks, declassifying internal information and losing potential customers.

Thus, it is proposed to carry out an audit of the company's information security, especially in strategic sectors of the economy, which will become an effective tool for protecting and securing the company's information resources from information attacks, especially in conditions of uncertainty caused by global challenges and martial law conditions. It is worth emphasizing that the audit of the company's information security is not a one-time event, but should take place on a regular basis, with a gradual increase in the protection of the company's information assets.

Conclusions and prospects for further research. Thus, it is proposed to apply the enterprise information security audit, which will make it possible to protect the information assets of the enterprise from potential threats and attacks by intruders. It is proposed to identify the state of information security using the vulnerability indicator. It was determined that it is advisable to conduct an information security audit comprehensively, using all possible types of audit. The audit process is proposed to be carried out in four interconnected stages. Further research will be aimed at a more extensive analysis of factors that can influence the enterprise information security audit and the for-

mation of practical recommendations for ensuring the information assets security of enterprises of specific industries.

References

1. Korchenko, O.G., Hnatiuk, S.O., Kazmirchuk, S.V. and others. (2014). *Audit and management of information security incidents: training*. Manual. Kyiv: Center for Education and Science. and Science. editions of NA SB of Ukraine, 190.
2. The concept of the national informatization program (1998). Law of Ukraine No. 75/98. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>. [Accessed 10 January 2023].
3. Kuzmina O.M., Yaremko S.A. (2020) Actual aspects of protection of information resources of business structures. *Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 5, 238–242.
4. Lapinska Ye. I. (2019). Foreign experience of information protection in the field of entrepreneurship and its use in Ukraine. *State and Regions*, no. 3, pp. 174–177.
5. Martyn, O. (2012). Information security as a component of national security: theoretical approaches to its essence. *Information, communication, society*, 2, 1–2.
6. Official website of SC "Ukroboronprom". Financial reporting of enterprise 2020-2022. Retrieved from: <https://ukroboronprom.com.ua/> [Accessed 10 January 2023].
7. Karpenko, E. A., Karpenko, O. V., Milka A. I. (2021). *Prospects for the development of accounting, analysis and auditing in the conditions of innovative information technologies: a monograph*.

Poltava: PUET, 410.

8. Roy, Y.V., Mazur, N.P., Skladanniy, P.M. (2018). Information security audit – the basis of effective protection of the enterprise. *Cybersecurity: education, science, technology*, 1, 86–93.

9. Shulga, V.I. (2015). Modern approaches to the interpretation of the concept of information security. *Efficient economy*, 4, 13.

10. World Digital Competitiveness Ranking. Available at: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/> [Accessed 10 January 2023].

Література

1. Корченко О. Г., Гнатюк С. О., Казмірчук С. В. та ін. *Аудит та управління інцидентами інформаційної безпеки*: навч. посібник. Київ: Центр навч.-наук. та наук.-пр. видань НА СБ України, 2014. 190 с.

2. Концепція національної програми інформатизації. Закон України № 75/98. 1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

3. Кузьміна О. М., Яремко С. А. Актуальні аспекти захисту інформаційних ресурсів бізнес-структур. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 5.

Стаття надійшла
до редакції : 25.01.2023 р.

С. 238–242.

4. Лапінська Є. І. Зарубіжний досвід захисту інформації у сфері підприємництва та його використання в Україні. *Держава та регіони*. 2019. № 3. С. 174–177.

5. Мартин О. Інформаційна безпека як складова національної безпеки: теоретичні підходи до її суті. *Information, communication, society*. 2012. № 2. С. 1–2.

6. Офіційний сайт ДК «Укроборонпром». Фінансова звітність підприємства за 2020-2022. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/>.

7. *Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій*: монографія / Є. А. Карпенко, О. В. Карпенко, А. І. Мілька [та ін.]. Полтава : ПУЕТ, 2021. 410 с.

8. Рой Я. В., Мазур Н. П., Складанний П. М. Аудит інформаційної безпеки–основа ефективного захисту підприємства. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2018. №1(1). С. 86–93.

9. Шульга В. І. Сучасні підходи до трактування поняття інформаційна безпека. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. С. 13.

10. World Digital Competitiveness Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/> (дата звернення: 10.01.2023).

Стаття прийнята
до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Tatar M., Perepelytsia Y. Information security audit for enterprises information assets protection in global challenges conditions. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 35–43.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.06>

Постановка проблеми. У статті досліджено передумови та проблематику обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств. Виокремлено пріоритетні напрямки формування облікової і аналітичної інформації задля задоволення інформаційних запитів різних користувачів щодо безперервності діяльності підприємства. *Мета статті* обґрунтування організаційно-методичних положень формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств. *Об'єкт дослідження* – процес формування обліково-аналітичної інформації для оцінки безперервності діяльності підприємств. *Методи дослідження:* наукового пізнання, метод узагальнення, порівняння, логічні, аналітичні методи та індукції і дедукції. *Гіпотеза дослідження* полягає в тому, що формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств здійснюється в контексті задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів та розробки прогнозів щодо сталого розвитку на майбутнє. *Виклад основного матеріалу.* Визначено передумови та проаналізовано ступінь дослідження проблематики обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств. Сформована модель обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств розкриває складові та послідовність формування облікової і аналітичної інформації за принципом безперервності. Визначено об'єкти бухгалтерського обліку та аналізу для оцінки безперервності діяльності підприємства, а також обґрунтовано порядок визнання активів і зобов'язань з позицій економічних вигід. Послідовність формування обліково-аналітичної інформації охоплює такі етапи: 1) облік безперервності діяльності підприємства; 2) узагальнення облікової інформації у фінансовій та нефінансовій звітності; 3) аналітична оцінка безперервності діяльності підприємства; 4) ідентифікація та оцінка основних факторів впливу на безперервність діяльності підприємства; 5) надання висновку про допущення безперервності діяльності підприємства. Впровадження запропонованої моделі формування обліково-аналітичної інформації за вищезазначеними етапами дозволить оцінити ефективність діяльності підприємства, визначити основні фактори впливу на безперервність його діяльності та надати стейкхолдерам розуміння щодо сталого розвитку підприємства на майбутнє. *Оригінальність і практична значущість дослідження.* Сформовано рекомендації щодо формування облікової та аналітичної інформації для оцінки безперервності діяльності підприємств в контексті задоволення інформаційних потреб різних користувачів. *Висновки дослідження.* Формування обліково-аналітичної інформації в контексті реалізації принципу безперервності сприятиме підвищенню якості та достовірності оцінки безперервності діяльності підприємств для розробки прогнозів щодо їх сталого розвитку на майбутнє. У процесі формування облікової інформації необхідно оцінювати активи і зобов'язання з позицій економічних вигід, що надає можливість спрогнозувати зміни щодо створення доданої вартості підприємства. Впровадження методичних положень щодо формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності сприятиме задоволенню інформаційних запитів стейкхолдерів щодо безперервного функціонування підприємства.

Ключові слова:

обліково-аналітичне забезпечення, облікова інформація, аналітична інформація, принцип безперервності, оцінка безперервності, економічні вигоди, сталий розвиток, стейкхолдери.

FORMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASSESSMENT OF CONTINUITY OF ENTERPRISES

Formulation of the problem. The article examines the prerequisites and problems of accounting and analytical support for assessing the continuity of enterprise activity. The priority directions for the

¹ Юрченко Олена Сергіївна, здобувач кафедри облікових технологій та оподаткування, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна.

Yurchenko Olena, recipient of the Department of Accounting Technologies and Taxation, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5028-8968>

e-mail: elenaurchenko2@gmail.com

formation of accounting and analytical information to meet the information requests of various users regarding the continuity of the enterprise's activities are highlighted. *The purpose of the article* is to substantiate the organizational and methodological provisions for the formation of accounting and analytical support for the assessment of the continuity of enterprise activity. *The object of the study* is the process of forming accounting and analytical information for assessing the continuity of enterprise activity. *Research methods*: scientific knowledge, method of generalization, comparison, logical, analytical methods and induction and deduction. *The hypothesis of the study* is that the formation of accounting and analytical support for assessing the continuity of business activities is carried out in the context of meeting the information needs of stakeholders and developing forecasts for sustainable development for the future. *Presenting main material*. Prerequisites are determined and the degree of research into the problems of accounting and analytical support for assessing the continuity of enterprise activity is analyzed. The formed model of accounting and analytical support for assessing the continuity of business activity reveals the components and sequence of the formation of accounting and analytical information according to the principle of continuity. The objects of accounting and analysis for assessing the continuity of the enterprise's activities are determined, and the procedure for recognizing assets and liabilities from the standpoint of economic benefits is substantiated. The sequence of formation of accounting and analytical information covers the following stages: 1) accounting for the continuity of the enterprise's activity; 2) generalization of accounting information in financial and non-financial reporting; 3) analytical assessment of the continuity of the enterprise's activity; 4) identification and assessment of the main factors influencing the continuity of the enterprise's activity; 5) provision of a conclusion on the assumption of continuity of the enterprise's activities. The implementation of the proposed model for the formation of accounting and analytical information according to the above-mentioned stages will allow to evaluate the efficiency of the enterprise, to determine the main factors influencing the continuity of its activity and to provide stakeholders with an understanding of the sustainable development of the enterprise for the future. *Originality and practical significance of the research*. Recommendations on the formation of accounting and analytical information for assessing the continuity of enterprise activity in the context of meeting the information needs of various users have been formulated. *Research conclusions*. The formation of accounting and analytical information in the context of the implementation of the principle of continuity will contribute to the improvement of the quality and reliability of the assessment of the continuity of the activities of enterprises for the development of forecasts regarding their sustainable development for the future. In the process of forming accounting information, it is necessary to evaluate assets and liabilities from the standpoint of economic benefits, which provides an opportunity to predict changes in the creation of added value of the enterprise. The implementation of methodological provisions on the formation of accounting and analytical support for the assessment of continuity of activity will contribute to the satisfaction of information requests of stakeholders regarding the continuous functioning of the enterprise.

Key words:

accounting and analytical support, accounting information, analytical information, continuity principle, continuity assessment, economic benefits, sustainable development, stakeholders.

Постановка проблеми. В сучасних умовах політичної та економічної нестабільності, військових конфліктів, загроз техногенного, екологічного та епідеміологічного характеру постають питання забезпечення подальшого функціонування суб'єктів господарювання, збереження робочих місць та добробуту населення.

Принцип безперервності діяльності є основоположним принципом бухгалтерського обліку і передбачає продовження діяльності підприємства у найближчій перспективі без наміру ліквідації. При цьому його активи та зобов'язання обліковуються, виходячи із припущення, що суб'єкт господарювання матиме можливість реалізувати активи та погасити зобов'язання, продовжуючи звичайну діяльність. Проте, вплив різного роду

ризиків на фінансові результати, грошові потоки, показники ліквідності та платоспроможності може поставити під загрозу діяльність підприємства у наступних звітних періодах.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Подання фінансової звітності» вимагає, щоб управлінський персонал здійснював оцінку здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність, тобто, така оцінка повинна здійснюватися на безперервній основі. Оцінка безперервності діяльності підприємств є одним з найскладніших завдань обліково-аналітичної практики. Це зумовлено наступними причинами:

з одного боку, власники та стейкхолдери потребують правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства

та перспективи його діяльності, а з іншого – оцінка безперервності розкриває усі недоліки у роботі підприємства, якими можуть скористатися конкуренти у своїх цілях і для підприємства постане проблема у збереженні комерційної таємниці;

відсутній єдиний підхід до оцінки безперервності діяльності, оскільки кожне підприємство є унікальним за сукупністю факторів, що впливають на її фінансовий результат. Закріплення на законодавчому рівні принципу безперервності діяльності підприємств у багатьох країнах зумовило необхідність розробки методичного інструментарію щодо його оцінки незалежними фахівцями (бухгалтерами, бізнес-аналітиками, аудиторами). Це відображено у низці офіційних документів з аудиту, на основі яких розроблялися вітчизняні стандарти аудиторської діяльності. Тому вирішення проблематики щодо формування обліково-аналітичної інформації для оцінки безперервності підприємств з метою задоволення інформаційних запитів різних користувачів є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняна та зарубіжна наука містить багато праць, що присвячені теоретичним та практичним аспектам оцінки безперервності діяльності підприємств. Значна частка досліджень присвячена дотриманню принципу безперервності, його оцінці та Метьюс М.Р. та Перера М.Х.Б. [1], Хендріксен Е.С. [2], Нідлз Б. [3], Вільям Х. [4], Бетге Й., Гоголь Т., Соколов Я., Корягін М., Гринчишин Я., Бутинець Ф., Дмитренко І., Гнилицька Л., Столяренко О., Мултанівська Т. та Горяєва М. [7], Бичкова С., Орлова О., Белоусова І., Герасимова Ю., Легенчук С. [5], Голов С. [6].

Хендріксен Е.С. та Ван Бреда М.Ф. доводять, що основна ідея принципу «безперервності діяльності» полягає в оцінці активів та зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що «його діяльність триватиме далі».

Так, Мултанівська Т.В., Горяєва М.С. та Фоменко В. [7], [8, с. 192] вважають, що безперервність є не тільки методологічним принципом бухгалтерського обліку і фінансової звітності, а й постулатом сприйняття того, що підприємства будуть продовжувати і розвивати свою діяльність у майбутньому, не обмежуючи її жодними рамками.

У роботі Соколова Я. та Бичкової С. [9, с. 23] прослідковується зв'язок принципів безперервності та історичної (фактичної) со-

бівартості. В цьому контексті ліквідаційна вартість активів не має жодного значення для підприємства, якщо воно не планує ліквідуватися. Тому недоцільна будь-яка оцінка активів, крім як за собівартістю. У випадку ліквідації підприємства, його активи мають бути оцінені за поточною ринковою вартістю, а всі зміни в обліковій політиці мають бути відображені у Примітках до фінансової звітності на основі принципу повного висвітлення. Також, на думку авторів, більшість фактів господарського життя відбувається в умовах невизначеності і у разі виникнення надзвичайних (форс-мажорних) обставин забезпечити безперервність діяльності підприємству допоможе застосування принципу обачності, який передбачає формування резервів з метою передбачення результату майбутніх подій. Проте, в іншій своїй науковій праці [10 стор. 18] дані автори зазначають, що принцип безперервності діяльності ігнорує неминучий факт ліквідації підприємства. Цю думку поділяють і вітчизняні науковці, такі як Рабошук А. [11, с. 100] та Шигун М. [12, с. 85], які пропонують виключити даний принцип з принципів складання фінансової звітності.

З точки зору багатоцільового бухгалтерського обліку принцип безперервності не має самостійного значення [6]. Даний принцип має практичне значення для складання аудиторського висновку і втрачає сенс при оцінці вартості бізнесу, оскільки його активи та зобов'язання будуть оцінюватися на основі ринкової вартості навіть за наявності припущення, що підприємство не має підстав до скорочення або припинення діяльності. З цією думкою не погоджуються Озеран А. [13, с. 236-237], Тарасова Т. [14] і Гринчишин Я. [15, с. 4], які вважають, що принцип тісно співіснує з іншими принципами бухгалтерського обліку (нарахування, автономності, історичної собівартості, обачності, періодичності, концепції амортизації основних засобів) та робить доцільним їх використання.

Так, Озеран А. констатує, що припущення дозволяє ефективно визначати фінансовий результат і відмовитися від спроб переоцінити об'єкти обліку. Із принципу витікає, що якщо підприємство існує безперервно, то немає сенсу переоцінювати його активи. І навпаки, якщо підприємство ліквідується, то його майно повинно бути оцінене за ринковою вартістю. У разі продажу підприємства немає необхідності складати ліквідаційний

баланс, адже від зміни власника підприємство не стає іншим.

Підкреслюючи важливість принципу, Орлова О. [16, с. 106] вбачає припущення безперервності діяльності основою для відображення активів за фактичною собівартості, а не за ринковою вартістю, що стає визначальною при ліквідації підприємства за умови, що воно не збирається припинити своєї діяльності і, як наслідок, не виникає потреби розподілу активів для покриття зобов'язань і проведення розрахунків із власниками та акціонерами.

На думку Корягіна М., безперервність діяльності є не просто принципом бухгалтерського обліку, а визначальною ідеєю, яка розглядає діяльність підприємства, що спрямована на продовження і розвиток, і не обмежена у часі. Внаслідок чого, вчений виокремлює принцип безперервності, який безпосередньо впливає на формування вартості об'єктів [17, с. 47].

Проаналізувавши вищевказані дослідження, слід зазначити, що подальшого дослідження потребують питання стосовно формування інформаційної бази щодо визначення об'єктів обліку та аналітичних процедур, які є основою для розробки моделі обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємства.

Мета статті – обґрунтування організаційно-методичних положень формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Допущення принципу безперервності у процесі діяльності господарюючих суб'єктів передбачає створення інформаційного забезпечення, за допомогою якого здійснюватиметься формування та узагальнення інформації у системі бухгалтерського обліку та аналіз господарської діяльності.

Визнання принципу безперервності та його нормативне закріплення знайшло відображення у МСА 570 «Безперервність» [18].

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Подання фінансової звітності» вимагає, щоб управлінський персонал здійснював оцінку здатності суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність [19]. Така оцінка повинна здійснюватися на безперервній основі.

У вітчизняній практиці принцип безперервності закріплено у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»

та П(С)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Принцип безперервності діяльності господарюючого суб'єкта визначає облікову концепцію діяльності підприємства.

Концептуальна основа складання та подання фінансових звітів (п. 22) стверджує, що підприємство є безперервно діючим і залишатиметься таким у найближчому майбутньому без наміру і потреби ліквідуватися або скорочувати масштаби своєї діяльності. Проте, деяким групам стейкхолдерів буде досить складно це зрозуміти, якщо підприємство не розкриватиме дані факти у Примітках до фінансової звітності або у нефінансових звітах.

Зацікавлені користувачі фінансової звітності з прямим фінансовим інтересом потребують інформації не лише про поточний фінансовий стан, а й про перспективи сталого розвитку підприємства. Виходячи з цього, оцінка прогнозних показників діяльності є визначальною для оцінки безперервності. Це дозволить стейкхолдерам ухвалити обґрунтовані управлінські рішення стосовно залучення інвестицій, отримання кредитів, купівлі або продажу акцій, фінансування політики соціальної відповідальності.

Важливим є визначення інформаційних потреб основних стейкхолдерів щодо безперервності діяльності, які будуть слугувати основою для формування поточних і прогнозних показників діяльності підприємства та їх відображення у фінансовій та нефінансовій звітності. До основних груп стейкхолдерів, що зацікавлені у безперервній діяльності підприємства, належать: власники, інвестори, менеджери, працівники, місцеві громади, держава, контрагенти (клієнти, постачальники), банки.

Інформація, що використовується підприємством у процесі його діяльності можна поділити на облікову та необлікову. Облікова інформація представляє собою сукупність даних первинних документів, реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, фінансової, статистичної та різних форм нефінансової звітності. До необлікової інформації слід віднести інші документи, які не реєструються системою бухгалтерського обліку підприємства, проте впливають на результативність його діяльності. До них належать всі види планів (оперативні, тактичні, стратегічні), проекти, кошториси, нормативні матеріали. Також до необлікової інформації належить таке явище як плітки у колективі або у засобах масової інформації. Вони не відобража-

ються в обліково-аналітичній системі підприємства, проте можуть суттєво впливати на прийняття управлінських рішень.

Залежно від джерел отримання інформація поділяється на зовнішню та внутрішню. Найвагоміша роль у формуванні інформаційного забезпечення безперервності діяльності відводиться саме внутрішній інформації, до якої належать всі види бухгалтерського обліку (оперативний, управлінський та фінансовий), фінансова, управлінська та статистична звітність, статутні документи, бізнес-план, нормативно-планова документація контракти з клієнтами та постачальниками, кредитні та депозитні договори з банками, проектна та технічна документація, акти аудиторських перевірок. До зовнішньої інформації належать закони та інші нормативно-правові акти,

якими підприємство керується при веденні своєї діяльності; дані про макроекономічну ситуацію у країні, ринкову кон'юнктуру, статистична інформація, надана державними органами статистики.

Обліково-аналітична інформація повинна мати якісні характеристики. Згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) [19] до якісних характеристик належать певні ознаки, які роблять інформацію більш корисною для користувачів. До них належать доречність, істотність, надійність і співставність.

Модель формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств представлена на рисунку 1.

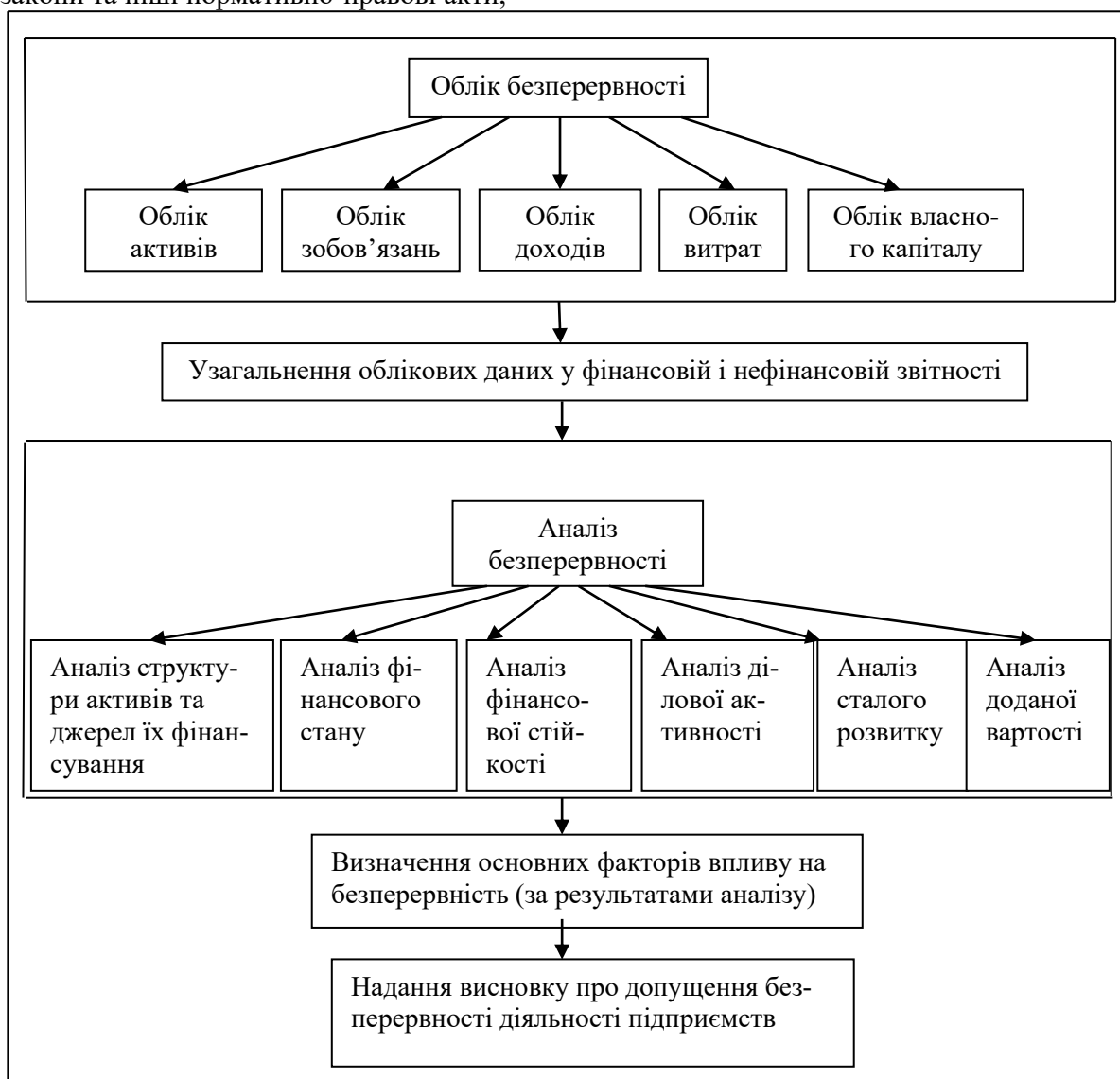

Рисунок 1 – Модель формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств
Джерело: розроблено автором

Реалізація моделі обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємства передбачає виконання ряду послідовних етапів, серед яких:

1. Облік безперервності діяльності підприємства, який включає облік активів, зобов'язань, доходів, витрат та власного капіталу.

2. Узагальнення облікових даних у фінансовій та нефінансовій звітності.

3. Аналіз безперервності діяльності підприємства, до якого належить аналіз структури активів та джерел їх фінансування, аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, ділової активності, сталого розвитку та доданої вартості.

4. Визначення за результатами аналізу основних факторів впливу на безперервність діяльності підприємства.

5. Надання висновку про допущення безперервності діяльності підприємства.

Виконання вищезазначених етапів дозволить оцінити ефективність діяльності підприємства, визначити основні фактори впливу на безперервність та надати висновок стейкхолдерам щодо розвитку підприємства у найближчому звітному періоді.

Формування обліково-аналітичної інформації потребує виокремлення об'єктів бухгалтерського обліку і аналізу для оцінки безперервності діяльності підприємства, які співставні з традиційними об'єктами бухгалтерського обліку (активи, зобов'язання, власний капітал, доходи та витрати).

При цьому в обліковій політиці підприємства має бути передбачений розділ «Оцінка безперервності діяльності підприємства», який складається з послідовних етапів такої оцінки, до яких належать: 1) попередня оцінка дотримання принципу безперервності діяльності підприємства; 2) аналітичні процедури оцінки безперервності діяльності підприємств; 3) аналіз результатів оцінки безперервності діяльності підприємств.

Перший етап передбачає вивчення основних факторів, що впливають на безперервність діяльності підприємства, виявлення ознак порушення принципу, серед яких можна виділити зовнішні та внутрішні. Також слід враховувати думку керівництва та фінансових аналітиків при дослідженні даного питання, оскільки вони володіють необхідною інформацією щодо всіх аспектів діяльності підприємства. Керівництво повинно усвідомлювати мету даної перевірки, оскільки

саме воно несе відповідальність за розкриття повної та достовірної інформації у фінансовій звітності, враховуючи принцип безперервності. За підсумками цього етапу слід виділити проблемні «зони» підприємства, які ставлять під сумнів його існування у найближчому звітному періоді.

На другому етапі здійснюється розрахунок показників ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, доданої вартості та сталого розвитку. Використання даної системи показників дозволить зрозуміти основні фактори впливу на безперервність діяльності підприємства та його подальші перспективи.

На третьому етапі узагальнюються отримані результати аналізу безперервності та на їх основі формується інформація для включення в пояснювальну записку фінансової звітності. В якості додатку до облікової політики підприємства можна включити такі документи як зразок листа з думкою керівництва та фінансових аналітиків стосовно безперервності діяльності, аналітична таблиця показників оцінки безперервності у динаміці.

Пояснювальна записка обов'язково має містити аналіз передумов припинення діяльності підприємства, який базується на розрахунку показників оцінки безперервності.

Основною умовою для включення конкретної статті у звітність є її відповідність визначенню об'єкту обліку та критеріям її визнання. Визнання передбачає опис статті та величини у грошовому вимірі з подальшим її відображенням у фінансовій звітності за умови відповідності встановлених критеріїв. Так, актив визнається у балансі тоді, коли є висока вірогідність отримання економічних вигід у найближчому звітному періоді. Під майбутніми економічними вигодами розуміється здатність підприємства генерувати грошові потоки у процесі виробничої діяльності. Визнання активу обов'язково передбачає одночасне визнання зобов'язання відповідно до принципу подвійного запису. Зобов'язання визнається у балансі за умови можливого відтоку грошових коштів у процесі проведення господарських операцій, що призведе до зменшення економічних вигід з високим ступенем ймовірності. Згідно принципу безперервності діяльності підприємства, суми активів повинно бути достатньо для погашення зобов'язань. Для визначення можливостей погашення поточних зобов'язань за рахунок

поточних активів доцільно використовувати такий показник як чистий робочий капітал.

Виходячи з того, що діяльність будь-якого суб'єкта господарювання спрямована на отримання прибутку, об'єктами обліку, які безпосередньо впливають на фінансовий результат, є доходи та витрати.

Визнання підприємством активів, зобов'язань, доходів та витрат у системі бухгалтерського обліку обов'язково тягне за собою їх відображення у фінансовій звітності. У результаті господарської діяльності можуть виникнути події, що призведуть до невизначеності, тобто стає не зрозуміло, станеться чи не станеться якась подія у майбутньому. Це має назву умовні зобов'язання або умовні активи. Так, під умовним активом розуміють наслідок умовного факту, який з високою ймовірністю призведе до збільшення економічних вигід підприємства. Наслідки умовних активів та зобов'язань визначають можливості безперервного функціонування підприємства у майбутньому.

Повне та достовірне висвітлення інформації про величину та елементи власного капіталу у фінансовій звітності є ключовим при оцінці ефективності управління підприємством та прийнятті рішень різними групами стейкхолдерів. Згідно П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал визначається як частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Проте, на відміну від вітчизняного стандарту міжнародні стандарти трактують власний капітал як чисті активи або чистий капітал підприємства, який виступає основним джерелом фінансування його діяльності. Згідно Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів, до складу власного капіталу належать наступні елементи: кошти, внесені власниками та акціонерами (статутний капітал); нерозподілений прибуток; резерви, що відображають асигнування нерозподіленого прибутку; резерви, які відображають коригування збереження капіталу.

Грунтуючись на концепціях цінності та безперервності при формуванні інформації для потреб менеджменту і звітності про реальну вартість активів і зобов'язань необхідно дотримуватись принципу обачності. Це означає, що вартість активів, зобов'язань і доходів змінюється у часі, інформацію у звітності слід відображати за справедливою та номінальною вартістю, що дозволить врахувати ризики, які

впливають на безперервну діяльність підприємства. В цьому зв'язку необхідно формувати інформацію за трьома напрямками: резерви майбутніх витрат і платежів, оціночні резерви та резерви за рахунок чистого прибутку. Резерви слід розглядати як компенсацію втрат від ризиків, зокрема на: товарно-матеріальні цінності, які морально застаріли або частково знизилась їх ринкова вартість; знецінення фінансових вкладень; покриття збитків діяльності підприємства та втрат від непогашеної дебіторської заборгованості. Такий підхід відповідає головній меті реалізації принципу безперервності, оскільки аналітична оцінка резервів на покриття втрат від ризиків дозволяє реально оцінити та скорегувати вартість активів в фінансовій звітності.

Тому найважливішим завданням є всебічна аналітична оцінка факторів безперервності на сталий розвиток підприємства на основі комплексного підходу. Комплексність досягається, по-перше, багатоаспектністю - сукупною оцінкою впливу показників фінансового стану на безперервність діяльності підприємств (прибутковості, фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності); по-друге, аналітичною оцінкою ефективності за видами діяльності (економічної, соціальної, екологічної); по-третє, аналітичною оцінкою доданої вартості та ризиків втрат економічних вигід; по-четверте, багатокритеріальністю оцінки - вибір показників аналізу визначається користувачами інформації за принципом суттєвості; по-п'яте, формою надання - використання результатів аналізу безперервності діяльності підприємств на підставі процедур модифікації для розробки прогнозів безперервного функціонування підприємства.

Комплексна оцінка безперервності діяльності підприємств передбачає проведення аналізу за такими напрямками:

1. Динамічний аналіз фінансово-економічного стану підприємств.
2. Аналіз ефективності діяльності підприємства у триєдиному вимірі (економічному, соціальному та екологічному).
3. Аналіз доданої вартості діяльності підприємства.
4. Оцінка ризиків впливу на безперервність

Виходячи з того, що на будь-якому етапі життєвого циклу підприємства об'єктивно присутні ризики фінансово-господарської діяльності, необхідним є оцінювання втрат

економічних вигід від ризикових ситуацій та виявлення резервів в процесі аналізу для покриття втрат від ризиків. Тому окремим етапом здійснюється аналіз впливу резервів на вартість підприємства та оцінка співвідношення резервів забезпечення безперервності – рівень ризику фінансово-господарської діяльності.

Індикатором безперервності діяльності підприємства у майбутньому є ринкова вартість, яка враховує фінансові, виробничі, людські, інтелектуальні та соціальні ресурси підприємства та визначає перспективи його розвитку.

Аналітична оцінка сталого розвитку підприємства передбачає оцінювання сукупного впливу економічних, соціальних та екологічних факторів на результативність діяльності, від якої залежатиме подальше існування підприємства. Проведення аналізу за вказаними напрямками діяльності дозволить оцінити вплив кожного окремого фактора на створення цінності у довгостроковій перспективі, що буде слугувати підтвердженням принципу безперервності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підтвердження припущення про безперервність діяльності підприємств вимагає формування інформаційної бази, розробка якої передбачає визначення об'єктів обліку та певних аналітичних процедур, які є основою для оцінки безперервності діяльності підприємств з метою надання висновку щодо їх сталого розвитку.

Виходячи з головної мети стабільного відтворення вартості підприємства, розроблена модель обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств визначає складові та пріоритетні напрямки формування облікової і аналітичної інформації для задоволення потреб різних користувачів. Формування аналітичної інформації щодо сталого розвитку підприємства надає можливість об'єктивно оцінити результативність діяльності у триєдиному вимірі (економічному, соціальному та екологічному), від якої залежатиме безперервне функціонування підприємства на довгострокову перспективу.

Використання комплексного підходу до аналізу безперервності підприємства дозволяє сформулювати інформацію для оцінки потенціалу відтворення вартості підприємства та визначити оптимальні вектори забезпечення безперервності діяльності підприємства.

Література

1. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. *Теория бухгалтерского учета*: Учебник / Пер. сангл. под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. Москва: Аудит, ЮНИТИ, 1999. 663 с.
2. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. *Теория бухгалтерского учета*: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. Москва: Финансы и статистика, 1997. 576 с.
3. Нидлз Б. *Принципы бухгалтерского учета* / Б. Нидлз, Б. Андерсон, Д. Колдуэлл. – Москва: Финансы и статистика, 1999. 495 с
4. Hahn William The Going-Concern Assumption: Its Journey into GAAP. *The CPA Journal*, February 2011. URL: <http://edit.seu.edu/Editor/assets/seuuniversity/academics/faculty/pages.pdf>
5. Легенчук С. Ф. Модифікація принципів бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки. *Школа професійного бухгалтера*. 2011. № 1(119). С. 23-29.
6. Голов С. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 4. С. 3-13.
7. Мултанівська Т.В., Горяєва М.С. Принцип безперервності у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика. 2017. С. 1-3.
8. Фоменко В. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на безперервну діяльність підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_191.pdf
9. Соколов Я.В., Бычкова С.М. Принцип непрерывности деятельности организации. *Аудитор*. 2006. № 5. С. 23-28.
10. Соколов Я. В., Бычкова С.М. Принцип постоянно действующего предприятия. *Бухгалтерский учет*. 2001. № 4. [URL: <http://www.lawmix.ru/bux/142797>
11. Рабошук А.В. *Принципи, стандарти та професійне судження бухгалтерського обліку: теоретико-методичний аспект*: дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Житомир: 2006. 214 с.
12. Шигун М.М. *Розвиток моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і методологія*: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2009. 632 с.
13. Озеран А.В. Принцип безперервності діяльності – індикатор оцінки вартості підприємства. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу*. 2012. Вип. 2 (23). С. 234-242.
14. Тарасова Т.О. Теоретичне обґрунтування принципу безперервності діяльності в

системі фундаментальних положень бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 16. Ч.4. 2016. С. 143-147.

15. Гринчишин Я. Принцип безперервності в Україні: порівняння з міжнародними стандартами. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 11. С. 3-8.

16. Орлова О.С. *Правове регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів господарювання*: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 312 с.

17. Корягін М.В. *Оцінювання вартості підприємства в системі бухгалтерського обліку*: монографія. Львів: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. 262 с.

18. МСА 570 «Безперервність діяльності» (ISA 570 Going Concern) Міжнародний стандарт аудиту 570 «Безперервність». URL: http://apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf

19. Міжнародні стандарти фінансової звітності, станом на 2020 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-finansovoi-zvitnosti>

References

1. Matthews, M.R., Perera, M.H.B. (1999). *Accounting Theory*. Moscow: Audit, UNITI, 663.

2. Hendriksen, E.S., Van Breda, M.F. (1997). *Accounting Theory*. Moscow: Finance and statistics, 576.

3. Needles, B., Anderson, B. and Caldwell, D. (1999). *Principles of Accounting*. Moscow: Finance and statistics, 495.

4. Hahn, W. (2011). The Going-Concern Assumption: Its Journey into GAAP. *The CPA Journal*, February. Retrieved from: <http://edit.seu.edu/Editor/assets/seuniversity/academics/faculty/pages.pdf>

5. Legenchuk, S.F. (2011). Modification of accounting principles in the post-industrial economy. *School of professional accountant*, 1(119), 23-29.

6. Holov, S. (2011). Theory of multipurpose accounting. *Accounting and auditing*, 4, 3-13

7. Multanivska, T.V., Goryaeva, M.S. (2017). The principle of continuity in accounting and financial reporting. *Modern problems of enterprise management: theory and practice*, 1-3.

8. Fomenko, V. (2019). The influence of external and internal factors on the continuous activity of the enterprise. Retrieved from: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_191.pdf

9. Sokolov, Y.V., Bychkova, S.M. (2006). The principle of continuity of the organization's activity. *Auditor*, 5, 23-28.

10. Sokolov, Y.V. & Bychkova, S. M. (2001). The principle of permanent operating enterprise. *Accounting*, 4. Retrieved from: <http://www.lawmix.ru/bux/142797>

11. Raboshuk, A.V. (2006). *Principles, standards and professional judgment of accounting: theoretical and methodological aspect*. Dissertation for obtaining sciences stupa PhD economy Sciences: specialist 08.06.04 - accounting, analysis and audit. Zhytomyr, 214.

12. Shigun, M.M. (2009). *Development of accounting system modeling: theory and methodology*. Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University, 632.

13. Ozeran, A.V. (2012). The principle of business continuity is an indicator of enterprise value assessment. *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, 2 (23), 234-242.

14. Tarasova, T.O. (2016). Theoretical substantiation of the principle of continuity of activity in the system of fundamental provisions of accounting. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 16, 4, 143-147

15. Hrynchyshyn, Ya. (2013). The principle of continuity in Ukraine: comparison with international standards. *Accounting and auditing*, 11, 3-8.

16. Orlova, O.S. (2014). *Legal regulation of accounting and financial reporting of business entities*: monograph. Uzhgorod: Polygraph Center "Lira", 312.

17. Koryagin, M.V. (2012). *Estimating the value of the enterprise in the accounting system*: monograph. Lviv: LLC "NVP "Interservice", 262.

18. ISA 570 "Going Concern" (ISA 570 Going Concern) International Auditing Standard 570 "Continuity". Retrieved from: http://apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf

19. International financial reporting standards, as of 2020. Retrieved from: <https://mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-finansovoi-zvitnosti>

Стаття надійшла до редакції : 15.01.2023 р.

Стаття прийнята до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Юрченко О. С. Формування обліково-аналітичного забезпечення оцінки безперервності діяльності підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 44–52.

УДК 336

JEL Classification: G1, G18

КОСТИРКО Л. А.¹, ЗАЙЦЕВА Л. О.²

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ КОМПАНІЙ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.07>

Постановка проблеми. Стаття присвячена розкриттю проблематики, умов, структур та напрямків вдосконалення інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку енергетичного сектору. *Мета статті* – визначення напрямків вдосконалення інституційного середовища фінансового забезпечення сталого розвитку електроенергетичних компаній за умов реалізації фінансових рішень щодо залучення та ефективного використання фінансових ресурсів і державної фінансової підтримки в рамках реалізації національних пріоритетів розвитку електроенергетичної галузі. *Об'єкт дослідження* – інституційне середовище та його вплив на фінансове забезпечення сталого розвитку електроенергетичних компаній. *Методи, використані в дослідженні.* наукового пізнання, метод узагальнення, порівняння, логічно – змістовний, методи індукції та дедукції. Основною *гіпотезою дослідження* є припущення, що вплив інституційного середовища на фінансування сталого розвитку електроенергетичних компаній виявляється через нормативно-правове забезпечення, державну підтримку (регулювання, контроль, аудит процесів відновлення) проектів, розробку механізмів страхування ризиків, впровадження методів оптимального розподілу ресурсів за пріоритетністю програм відновлення, поглиблення взаємодії державних інститутів з електроенергетичними компаніями на засадах державно-приватного партнерства. *Виклад основного матеріалу.* На основі аналізу інституційного середовища та нормативно-правового забезпечення діяльності енергетичних підприємств визначено проблемне поле інституційних питань в сфері регулювання державою діяльності суб'єктів ринку електричної енергії та напрями їх розв'язання. Визначено сутність інституційного середовища та продемонстровано його вплив на фінансове забезпечення сталого розвитку енергетичних підприємств. Показана роль фінансових інституцій у забезпеченні сталого розвитку публічних компаній. На основі аналізу стану фінансового забезпечення розвитку енергетичного сектору України встановлено, що фінансово-кредитні інституції мають обмежений вплив на формування фінансових ресурсів підприємств енергетичного сектору. Акцентовано увагу на необхідності імплементації міжнародного досвіду щодо фінансування сталого розвитку енергетичних підприємств. Розкрито інституційні умови фінансового забезпечення розвитку електроенергетичних компаній та визначено стримуючі фактори щодо залучення інвестиційних ресурсів. Надана характеристика інструментів фінансування сталого розвитку підприємств енергетичного сектору. Доведено, що інституційне середовище ринкових відносин безпосередньо є важелем впливу на відтворювальні процеси формування капіталу енергетичних підприємств. Обґрунтовано напрями вдосконалення нормативно-правового законодавства, державної політики фінансування розвитку енергетичного сектору в контексті вибору механізмів стимулювання розвитку сектору електроенергетики у тому числі і ВДЕ, підтримки розвитку нових технологій; використання світового досвіду. *Оригінальність та практичне значення дослідження* мають пропозиції щодо використання інструментів фінансування сталого розвитку підприємств енергетичного сектору та визначення напрямків вдосконалення державної політики фінансування в контексті вибору механізмів стимулювання розвитку сектору електроенер-

¹ **Костирко Лідія Андріївна**, д-р екон. наук, професор, завідувачка кафедри фінансів та банківської справи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна.

Kostyrko Lydia, Doctor of Economic Science, Head of Finances and Banking Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-2343>

e-mail: lidiyakostyrko@gmail.com

² **Зайцева Людмила Олексіївна**, канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту, ДЗ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Миргород, Україна.

Zaitseva Lyudmila, PhD in Economics, Associate Professor of Management Department, Luhansk National University Taras Shevchenko, Myrhorod, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9388-5500>

e-mail: mila280176@ukr.net

гетики. *Висновки дослідження.* Інституційний вплив на фінансове забезпечення розвитку енергетичного сектору виявляється через: вдосконалення нормативно-правового законодавства в контексті створення сприятливих умов підтримки декарбонізації економіки України та післявоєнного відновлення енергетичних підприємств; державної фінансової підтримки стимулювання участі банків в повоєнному відновленні екологічних технологій, збільшенні частки генерації ВДЕ в українській енергосистемі; розробці механізмів зняття податкових обмежень (зокрема, щодо газової ренти та заборони імпорту) та створення механізмів гарантування військових ризиків; впровадження методів оптимального розподілу ресурсів за програмами повоєнного відновлення з урахуванням їх пріоритетності та посилення фінансового контролю, прозорості щодо цільового використання; створення сприятливих умов для кредитування з врахуванням світових практик. Для досягнення еколого безпечного соціально-орієнтованого економічного розвитку доцільно застосовувати світовий досвід та ефективні методи й форми мобілізації фінансових ресурсів в галузі електроенергетики.

Ключові слова:

фінансове забезпечення; інституційне середовище розвитку підприємств, державна підтримка; фінансування сталого розвитку, інституційне забезпечення.

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF FINANCIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ELECTRIC POWER COMPANIES

Formulation of the problem. The article is devoted to the disclosure of issues, conditions, structures and directions for improving the institutional environment of financial support for the development of the energy sector. *The aim of the research:* is to determine directions for improving the institutional environment of financial support for the sustainable development of electric power companies under the conditions of implementing financial decisions regarding the attraction and effective use of financial resources and state financial support within the framework of the implementation of national priorities for the development of the electric power industry. *The subject of the research:* institutional environment and its impact on financial support for the sustainable development of electric power companies. *The methods of the research:* of scientific knowledge, method of generalization, comparison, logical – meaningful, methods of induction and deduction. *The main hypothesis* of the study is the assumption that the influence of the institutional environment on the financing of the sustainable development of electric power companies is manifested through legal support, state support (regulation, control, audit of restoration processes) of projects, the development of risk insurance mechanisms, the implementation of methods of optimal allocation of resources according to the priority of restoration programs, deepening the interaction of state institutions with electric power companies on the basis of public-private partnership. *The statement of basic materials.* On the basis of the analysis of the institutional environment and regulatory and legal support for the activity of energy enterprises, the problematic field of institutional issues in the field of state regulation of the activities of the subjects of the electric energy market and directions for their solution have been determined. The essence of the institutional environment is determined and its influence on financial support for the sustainable development of energy enterprises is demonstrated. The role of financial institutions in ensuring the sustainable development of public companies is shown. Based on the analysis of the state of financial support for the development of the energy sector of Ukraine, it was established that financial and credit institutions have a limited influence on the formation of financial resources of enterprises in the energy sector. Attention is focused on the need to implement international experience in financing the sustainable development of energy enterprises. The institutional conditions for financial support for the development of electric power companies are disclosed and restraining factors regarding the attraction of investment resources are identified. The characteristics of financing tools for the sustainable development of energy sector enterprises are given. It is proved that the institutional environment of market relations is directly a lever of influence on the reproductive processes of capital formation of energy enterprises. The directions for improving regulatory legislation, the state policy of financing the development of the energy sector in the context of the selection of mechanisms for stimulating the development of the electric power sector, including RES, and supporting the development of new technologies are substantiated; use of world experience. *The originality and practical significance of the research:* have proposals regarding the use of financing tools for the sustainable development of energy sector enterprises and the determination of directions for improving the state financing policy in the context of choosing mechanisms for stimulating the development of the electricity sector. *Conclusions and perspectives of further research:* The institutional influence on financial support for the development of the energy sector is manifested through: improvement of regulatory legislation in the context of creating favorable conditions for supporting the decarbonization of

the Ukrainian economy and the post-war recovery of energy enterprises; state financial support for stimulating the participation of banks in the post-war restoration of ecological technologies, increasing the share of RES generation in the Ukrainian energy system; the development of mechanisms for the removal of tax restrictions (in particular, regarding gas rent and the ban on imports) and the creation of mechanisms for guaranteeing military risks; implementation of methods of optimal distribution of resources according to post-war reconstruction programs, taking into account their priority and strengthening of financial control, transparency regarding targeted use; creation of favorable conditions for lending, taking into account world practices. In order to achieve ecologically safe, socially oriented economic development, it is expedient to apply world experience and effective methods and forms of mobilization of financial resources in the field of electricity.

Key words:

financial support; institutional environment for the development of enterprises, state support; financing of sustainable development, institutional support.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку підприємств енергетичного сектору набуває особливої уваги в умовах посилення впливу зовнішніх викликів і загроз кризових явищ, пов'язаних з агресією російської федерації. До основних проблем та викликів, з якими зіткнулись електроенергетичні компанії слід віднести: падіння платежів від населення за споживання газу та електроенергії, заборгованість населення; зміна облікової ставки НБУ (відповідно, відсоткових ставок в банках) та інфляція, що вплинуло на рентабельність власних проектів компаній, забезпечених банківськими кредитами; відсутність довіри до уряду у більшості респондентів як до війни, так і після її початку, обмежені можливості для відкритого діалогу в рамках підготовки Плану відновлення України (особливо, серед малого і середнього бізнесу, або тих компаній, чий інтереси не представлені бізнес-асоціаціями); зупинення інвестицій, невизначеність у подальшій політиці держави та розвиткові ситуації, падіння вартості активів, які були до війни забезпечені кредитами та/або знаходилися на територіях, які стали тимчасово окупованими; неефективність державних інструментів стимулювання розвитку ВДЕ; вимушене скорочення персоналу через зупинку або скорочення виробництва, мобілізація працівників компаній; втрата доступу до активів на тимчасово окупованій території; втрати, пошкодження, руйнування об'єктів внаслідок бойових дій; проблеми із поставками комплектуючих, які були заплановані до війни (сектор вітрогенерації), - частково через порушені ланцюги логістики, частково через вихід компаній-постачальників із українського ринку [1].

Основними проблемними аспектами, які негативно впливають на інституційне середовище фінансового забезпечення енергетичних компаній в Україні є: — недоступне

кредитування та інвестування електроенергетичних проектів, у тому числі відновлювальної електроенергетики; накопичення дебіторської заборгованості за вироблену електричну енергію, проблеми забезпечення належної якості вітчизняних енергоресурсів; технічного оснащення функціонування електроенергетичного ринку. Сьогодні в енергетичному секторі України фінансовий стан наближається до критичного: спостерігаються диспропорції в усіх його сегментах, фінансова нестабільність генеруючих компаній, боргова криза, нерегульоване функціонування сектору ВДЕ. Діяльність та розвиток електроенергетичних компаній залежить від внутрішніх чинників макроекономічного регулювання (курс національної валюти, облікові ставки, резервні вимоги НБУ, курси цінних паперів на вітчизняному фондовому ринку), та зовнішніх чинників: механізмів ціноутворення на енергетичні носії на світових ринках, форм міжнародних економічних розрахунків, умов для доступу і використання міжнародних кредитних ресурсів. Зазначене підвищує значення та вимоги до інституційного забезпечення розвитку енергетичних підприємств, яке формується під впливом чинників внутрішнього (фактори виробництва, фінансові ресурси, структура джерел їх формування) та зовнішнього (соціально-економічні, екологічні, політичні, правові та ринкові чинники) середовища. Основними завданнями даного дослідження є виокремлення умов та пріоритетних напрямків вдосконалення інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку енергетичного сектору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інституційного середовища в різних сферах господарської діяльності досліджували Т. Вдовиченко, Ю. Коваленко, Т. Маоліч, О. Солодовнік та інші науковці. Так Л. Катан, Н. Васильєва, І. Вініченко ви-

значали ключові підходи до формування інституційного забезпечення фінансування сталого розвитку, розуміючи під зазначеною дефініцією сукупність соціально-економічних, організаційних і законодавчих заходів органів влади та суб'єктів господарювання (сукупності державних і недержавних інститутів) у сфері фінансових відносин, які формують необхідні правові, організаційні та економічні умови для ефективного залучення, накопичення і використання фінансових ресурсів для досягнення запланованого динамічного соціально-еколого-економічного ефекту, але досліджуючи аспекти аграрної сфери [2].

Федірко М. та Микитюк П. досліджували питання розбудови ринку енергетичних послуг в Україні та зазначали, що формування ринкових відносин у сфері надання енергетичних послуг може ефективно здійснюватися за наявності належного інституційного забезпечення що має здійснюватися в межах теорії інституційного забезпечення збалансованого розвитку національної економіки [3].

Бортнюк Т. та С. Мошнич С. аналізували інституційне забезпечення політики енергоефективності в Україні та основних механізмів її реалізації [4].

Кузьминчук Н. В. Обґрунтував значущість держави в реалізації регулюючого впливу через механізм інституційного забезпечення виробництва, транспортування й постачання електроенергії на основі системного аналізу інституційної основи [5].

Ющенко Н.Л. вказує на необхідність належного інституційного забезпечення для залучення великого обсягу інвестицій, що дозволяють модернізувати галузь [6].

Проте інституційному забезпеченню фінансування розвитку енергетичних компаній приділено недостатньо уваги. Тому, виходячи із вищезазначених обставин, **метою дослідження** є: визначення напрямків вдосконалення інституційного середовища фінансового забезпечення сталого розвитку електроенергетичних компаній за умов реалізації фінансових рішень щодо залучення та ефективного використання фінансових ресурсів і державної фінансової підтримки в рамках реалізації національних пріоритетів розвитку електроенергетичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституційне середовище формує концепції та моделі фінансового забезпечення господарської діяльності на рівні країни, регіону, галузі, генерує фінансові механізми

та інструменти перерозподілу фінансових ресурсів, створює умови для їх залучення суб'єктами ринку. Під інституційним середовищем, згідно з визначенням О. Уільямсона [7] слід розуміти правила гри, які визначають контекст, у якому здійснюється економічна діяльність; базові політичні, соціальні та правові норми, які утворюють основу виробництва, обміну та розподілу.

Суспільною функцією цього середовища є створення комфортних умов для оптимального розвитку підприємництва країни та її регіонів [8]. Якість інституційного середовища значною мірою визначає інвестиційні рішення, що сприяють розвитку та зростанню показників діяльності енергетичних компаній.

Світовий досвід підтверджує, що практично у всіх розвинутих країнах держава здійснює підтримку, у тому числі й фінансову, найбільш актуальних, ефективних напрямів підприємництва та їх сталому розвитку. На міжнародному рівні сформовано значну кількість інститутів, які відіграють істотну роль у фінансуванні сталого розвитку.

Питання інституційного забезпечення фінансування сталого розвитку в ЄС урегульовані на найвищому рівні – на рівні Європейської комісії. Засіданням Міжнародного валютного фонду та Світового банку представниками Європейського Союзу та ряду інших країн було створено Міжнародну платформу з питань сталого фінансування (International Platform on Sustainable Finance, IPSF), завдання якої – обмін і поширення інформації з найкращої практики екологічно стійкого фінансування; вивчення різних ініціатив та визначення бар'єрів і можливостей, що сприятимуть розвитку екологічно сталого фінансування на міжнародному рівні; посилення міжнародної координації сталого фінансування з урахуванням національних і регіональних особливостей.

Україна є учасницею ключових міжнародних угод, спрямованих на вирішення проблем, обумовлених екологічними/кліматичними викликами. Відповідно до Паризьких домовленостей 2015 року, Україна зобов'язалася забезпечити до 2030 року обсяги викиду парникових газів, що продукуються усіма секторами економіки, на рівні не вище 35 % від рівня 1990 року.

Україна на високому політичному рівні підтримала Європейський Зелений Курс, метою якого є досягнення кліматичної нейтральності європейського континенту до 2050

року. У березні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року, згідно з якою країна планує досягти кліматичної нейтральності не пізніше 2060 року. Для переходу України до кліматично-нейтральної економіки необхідно до 2030 року залучити близько 102 млрд євро капітальних інвестицій, тобто близько 10 млрд євро щороку, де ключовими є виробництво енергії й тепла – 26 млрд євро, видобування та транспортування енергоресурсів – 8 млрд євро, опалення – 16 млрд євро. У Спільній заяві щодо стратегічного партнерства України та Сполучених Штатів Америки (вересень 2021) Україна підтвердила свої наміри залучити в енергетичний сектор інвестиції, необхідні для досягнення цілей енергетичної незалежності, декарбонізації та чистої енергетики[9].

Комплекс дій та заходів щодо формування, розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів здійснюється міжнародними організаціями, глобальними фондами та урядами країн у межах їх повноважень і функцій у сфері забезпечення реалізації цілей сталого розвитку». Найбільш впливовими, що визначають основні напрями роботи інститутів у сфері фінансування сталого розвитку є:

– Принципи відповідального інвестування (The Principles for Responsible Investment), що здійснює розробку прогресивних екологічних, соціальних та управлінських стандартів (environmental, social, and governance (ESG)) для інвестиційного процесу у сфері сталого розвитку;

– Глобальний договір ООН (The U.N. Global Compact), який допомагає компаніям,

інвесторам і біржам інтегрувати ESG – критерії в їхні бізнеспрактики;

– G20, що розвиває добровільні практики підвищення обсягів «зеленого» фінансування; – Принципи Екватора (Equator Principles), які пропонують підхід для оцінки ризиків у сфері сталого розвитку 80 фінансових організацій;

– Ініціативу бірж зі сталого розвитку (The Sustainable Stock Exchanges initiative), яка займається просуванням розкриття інформації зі сталого розвитку

серед 48 бірж з 52 країн світу;

– Раду зі стандартів сталого розвитку (The Sustainability Accounting Standards Board), що пропонує облікові стандарти сталого розвитку для 79 галузей економіки США;

– Міжнародну організацію зі стандартизації (The International Standards Organization), яка розробляє керівництва щодо вимірювання внеску організації в сталий розвиток (ISO 26000). Наведений перелік є далеко не вичерпним, але у своїй сукупності вказані інститути та підтримувані ними стандарти у сфері сталого розвитку створюють інституційне забезпечення його фінансування, середовище для комунікації підприємств зі стейкхолдерами щодо інкорпорації в стратегію діяльності компанії Цілей сталого розвитку та прогресу в їх досягненні[10] за рахунок формування значних потоків нових і додаткових ресурсів для країн, що розвиваються з використанням певних інструментів фінансування сталого розвитку (таблиця 1).

Таблиця 1 – Інструменти фінансування проектів сталого розвитку

Інструмент	Зміст
Мобілізація ресурсів	Зовнішні потоки приватного капіталу (прямі та портфельні інвестиції), офіційна допомога донорів, також фінансування з боку міжнародних фінансових установ, зокрема Глобального екологічного фонду
Вивільнення коштів	Списання непомірних боргів держав, що розвиваються, а також скорочення видатків державного бюджету
Податкові надходження	Введення нових невеликих податків на найбільш вживані операції. До таких податків можна віднести податок Тобіна на валюто обмінні операції у розмірі 0,1-0,25%
Інституційно-організаційні інструменти	Фінансування Глобальним екологічним фондом транскордонних екологічних проектів в регіонах. До цього ще можна віднести організацію зустрічей донорів на різних рівнях
Альтернативні інструменти	Обмін екологічними знаннями, запобігання фінансовим кризам та передача екологічно чистих технологій. Дуже важливим є інвестування в освіту, науку та професійну підготовку й впровадження нововведень у інформаційні технології

Джерело: розроблено авторами

Серед інститутів, що мають стосунок до фінансування сталого розвитку, чільне місце посідають не лише міжнародні регулятори, а також екологічні, економічні, фінансові (біржові) інститути, але й організації, які формують облікове забезпечення висвітлення прогресу у сфері сталого розвитку, організації, що створюють і підтримують інформаційні продукти – ринкові бенчмарки в цій сфері.

На сьогоднішній день найвагомішою ланкою інституційної складової фінансового забезпечення підприємницької діяльності виступає держава, що чинить вплив через систему нормативно-правового регулювання та державні інституції (Кабінет Міністрів України (КМУ), Міненерго та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах

енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП)), які регулюють та здійснюють нагляд за реалізацією державної політики у секторі енергетики.

На цей час держава має у своєму розпорядженні потужний набір методів, інструментів і засобів впливу на процес структурних змін в енергетиці, які можна звести в такі групи: економічні методи та інструменти прямої і непрямой дії; заходи стосовно правового, організаційно-адміністративного та соціально-психологічного забезпечення структурних реформ [6].

Розгорнута схема функціонування інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку електроенергетичних компаній наведена на рисунок 1.

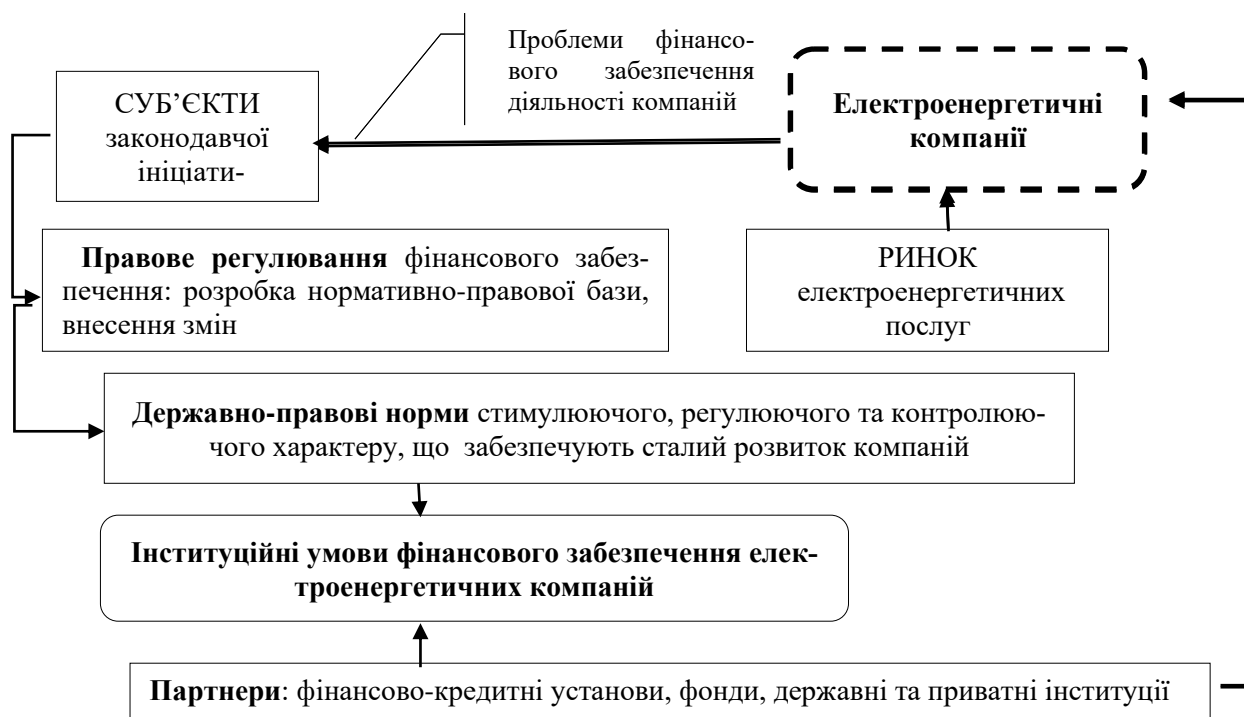

Рисунок 1 – Інституційне середовище фінансового забезпечення діяльності електроенергетичних компаній

Джерело: розроблено авторами

Головним завданням інституційного середовища фінансового забезпечення розвитку електроенергетичних компаній є створення оптимальних умов для фінансування в розвиток компаній, що вимагає, з одного боку, вдосконалення законодавчо-правової бази інвестиційної діяльності, а з іншого боку, створення та функціонування відповідних інституцій, що сприяють активізації процесів повоєнного відновлення галузі. За умов узгодженої взаємодії складових інституційного

середовища, а саме законодавчо-правової бази та відповідних інституцій, що функціонують як єдина синергетична система при забезпеченні підвищення активності інвесторів та ефективності процесів відновлення, втілення засад сталого розвитку в діяльність електроенергетичних компаній.

Взагалі фінансування діяльності енергетичних компаній реалізується через зазначені механізми (рисунок 2),

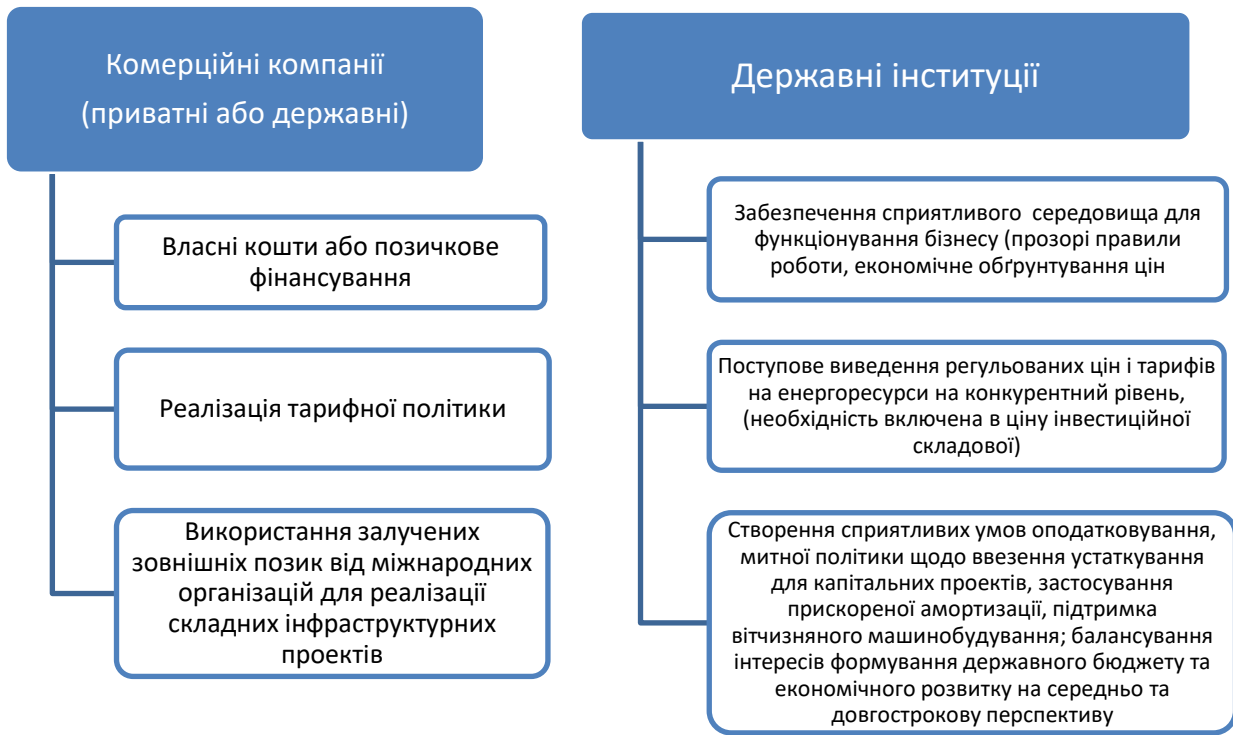

Рисунок 2 – Механізми фінансування діяльності енергетичних компаній.
Джерело: розроблено авторами

Так, для додаткового стимулювання інвестиційних заходів в об'єкти електроенергетичного комплексу державні інституції за допомогою заходів непрямої підтримки створюють умови для підвищення привабливості вкладень у галузь через певні методи (сприятливі умови оподаткування, митної політики щодо ввезення устаткування для капітальних проєктів, застосування прискореної амортизації, підтримка вітчизняного машинобудування для нафто та газовидобувної промисловості тощо), але найбільш пріоритетним має бути фінансування модернізації, реконструкції та нового будівництва енергетичних об'єктів за рахунок залучення приватних інвестицій із мінімізацією навантаження на бюджет [11].

Створення необхідних умов (рисунок 3) досягнення достатнього рівня фінансового забезпечення електроенергетичних компаній для відновлення та сталості розвитку є завданням інституціонального середовища.

Вирішення поставлених завдань має здійснюватися за умов реалізації фінансових рішень та можливостей щодо пошуку, залучення та використання фінансових ресурсів, які надає ринкова економіка, а також активізації державної фінансової підтримки в рамках реалізації національних пріоритетів розвитку електроенергетичної галузі. Головними стримуючими факторами для інвесторів мо-

жуть бути: значні інвестиційні ризики, що знижують інвестиційну привабливість зазначеної галузі; незадовільний фінансовий стан електроенергетичних компаній, що виключає можливість використання власних коштів для їх розвитку; тривалий термін окупності капіталовкладень в оновлення основних засобів, що стримує активність інвесторів різних форм власності; нераціональна кредитна політика, що виключає стимули до залучення банківського капіталу; недосконалість податкової й амортизаційної політики, що не відбиває наявний стан основних засобів, їх фізичний і моральний знос, що збільшує витрати виробництва та знижує конкурентоспроможність продукції.

На сьогодні інституційне забезпечення фінансування сталого розвитку в Україні перебуває на етапі становлення. Ключовою причиною такого стану є відсутність загальнодержавної концепції сталого розвитку та узгодженості політики у цій сфері з європейськими та світовими тенденціями.

Маючи діючі нормативні акти, концепцій і стратегій у сфері сталого розвитку (Концепція сталого розвитку населених пунктів (1999 р.); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.); Стратегія подолання бідності (2016 р.)) до тепер в Україні відсутні спеціалізовані інститути з координації заходів у сфері фінансування сталого розвитку.

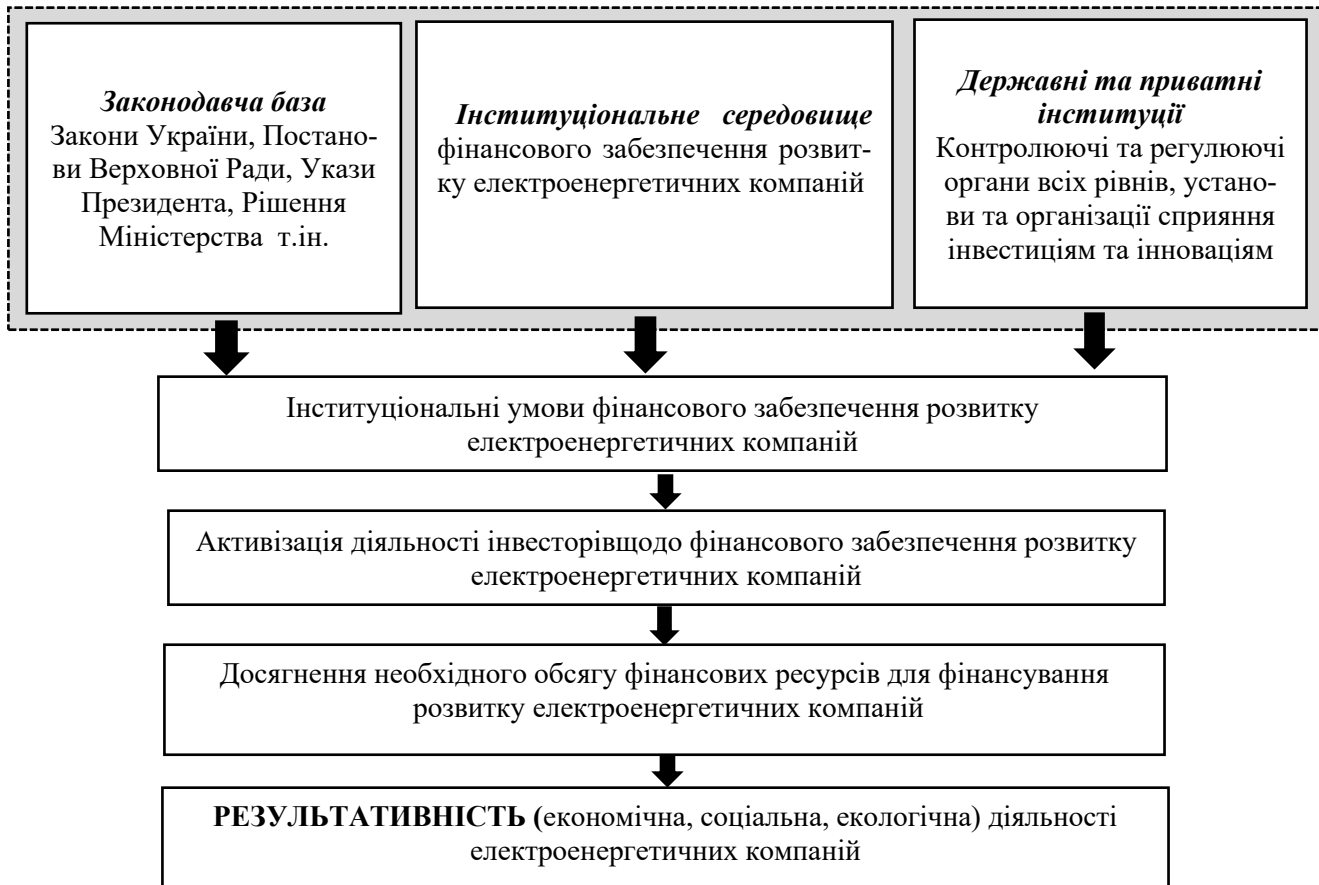

Рисунок 3 – Інституційні умови фінансового забезпечення розвитку електроенергетичних компаній
Джерело: розроблено авторами

У контексті порівняння національного та європейського досвіду інституційного забезпечення варто також зауважити, що фінансування наявних «зелених» проектів і програм в Україні (у т. ч. й за кошти міжнародних донорів: ЄС, Світового банку, Міжнародного банку реконструкції та розвитку) відбувається неефективно й непрозоро, насамперед через відсутність цілісного інституційного забезпечення фінансування сталого розвитку.

Інституційне забезпечення фінансування сталого розвитку електроенергетичних компаній це комплекс соціально-економічних, організаційних, законодавчих заходів органів державних і недержавних інститутів у сфері фінансових відносин, які орієнтовані на формування правових, організаційних та економічних умов з метою ефективного залучення, накопичення та використання фінансових ресурсів для досягнення запланованого динамічного соціально-еколого-економічного ефекту (рисунок 4) в життєдіяльності електроенергетичних компаній.

Забезпечення фінансування сталого розвитку електроенергетичних компаній здійснюють державні та недержавні інститути, які функціонують у сфері фінансових відносин, за допомогою організаційно-інформаційної, нормативно-правової складової, ринкових і держаних механізмів, розширюючи інституційні рамки, у тому числі за рахунок проміжних і неурядових фінансових організацій та прокрашуючи доступ до фінансових ресурсів та послуг.

В таблиці 2. представлено інституційне забезпечення фінансування напрямів діяльності електроенергетичних компаній орієнтованих на засади сталого розвитку. Регулювання зазначених процесів та напрямів проводиться за допомогою у тому числі фінансових інструментів, які з одного боку пов'язані з вилученням частини доходів у вигляді податків та розміщенням їх у вигляді внесків у різні державні цільові фонди, а з іншого збільшенням ресурсів, у вигляді банківських позик, державних субсидій та інвестиції.

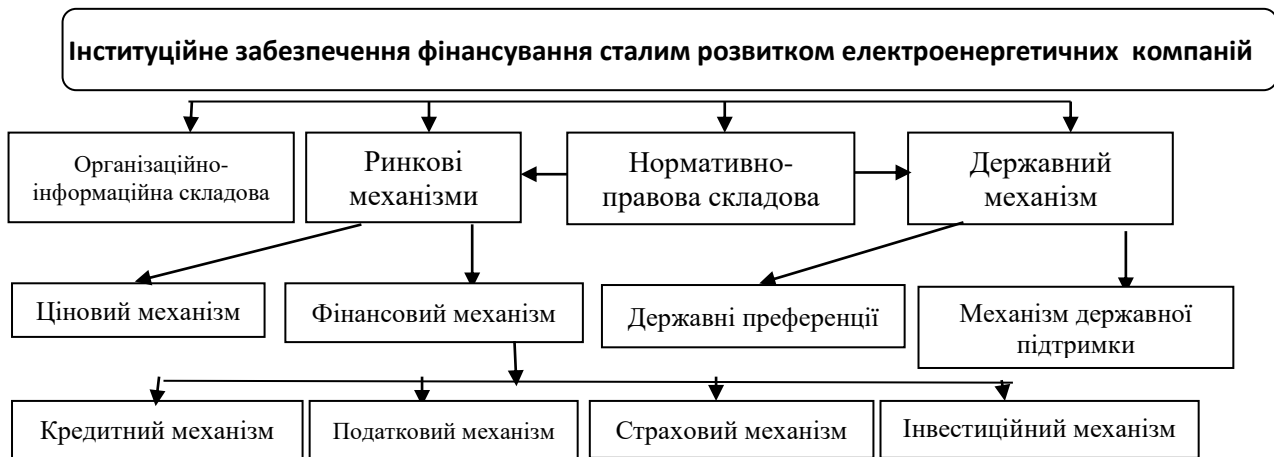

Рисунок 4 – Сукупність складових інституційного забезпечення фінансування сталого розвитку електроенергетичних компаній

Джерело: сформовано авторами на підставі [2]

Інституційне забезпечення формується під впливом чинників внутрішнього (фактори виробництва, інвестиційні ресурси, структура джерел їх формування) та зовнішнього (соціально-економічні, екологічні, політичні, правові та ринкові чинники) середовища.

Для ефективного функціонування електроенергетичних компаній

необхідна максимально задіяна сукупність зовнішніх інститутів, проте особливого значення набувають інститути фінансової інфраструктури. Інститути фінансового ринку (банки, фондові біржі, інвестиційні компанії, страхові фонди) покликані забезпечити приплив капітальних вкладень в компанії електроенергетичної галузі.

Комплексне та систематичне впровадження засад сталого розвитку відбувається, лише за умови їх позитивного впливу на фінансові результати. Форма та тіснота зв'язку фінансових результатів електроенергетичних компаній з рівнем корпоративних, екологічних і соціальних стандартів визначається дією фінансових механізмів та інституціональних факторів.

Концепція, згідно якої фінансові механізми створюються, регулюються та удосконалюються в цілісній системі сталого розвитку, допомагає подолати статичність в структуризації фінансових відносин. Рогов К.Г. [12, с.60] наголошує, що трансформація моделі економічного зростання в збалансований розвиток, що відповідає сучасній еволюції усвідомлень про об'єктивні взаємозв'язки бізнесу, суспільства та екології, можлива лише за умови динамічної системи фінансових механізмів. Сприйняття фінансових механізмів, як

особливих форм дії динамічної системи сталого розвитку, дозволяє підсилити значення діяльності об'єктів фінансових механізмів (фондовий ринок, інвестиційні фонди, страхові компанії, банківські установи).

Динамічний характер фінансового механізму транслюється на корпоративний рівень, змінюючи перелік та зміст методів, інструментів і важелів, що повинні відповідати сучасним формам механізму трансформації економічного зростання в сталий розвиток для компаній [2], але сучасні умови воєнного стану в Україні гальмують діяльність певних інститутів, а саме в рух цінних паперів, проведення операцій у системі депозитарного обліку, системах клірингового обліку, з кредитування діяльності та страхування ризиків.

Отже, в сучасних умовах господарювання ринкові механізми не розв'язують всіх проблем, пов'язаних з діяльністю компаній електроенергетичної галузі, що є вкрай важливою для розвитку національної економіки. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до інституціонального забезпечення фінансування розвитку електроенергетичних компаній, державної фінансової підтримки розвитку.

Інститути фінансового ринку (банки, фондові біржі, інвестиційні компанії, страхові фонди) покликані забезпечити приплив капітальних вкладень в компанії електроенергетичного сектору, шляхом співпраці з «зеленим» банком. За визначенням ОЕСР, «зелений» банк – це державна, квазідержавна або некомерційна фінансова установа, що створена спеціально для сприяння інвестиціям у низьковуглецеву, стійку до змін клімату економіку.

Таблиця 2 – Інституційне забезпечення фінансування електроенергетичних компаній

	Напрями та процеси розвитку	Інститути	Інструменти
Економічна складова	Лібералізація енергетичного ринку	Державного регулювання, НКРЕКП	Положення, постанови
	Децентралізація енергетичної генерації	Державного управління та регулювання	Нормативно-правові акти
	Розвиток ринків (оптовий, роздрібний) торгівлі енергоресурсами	Державного регулювання, НКРЕКП	Положення, постанови
	Декарбонізація енергетики	Державно-приватне партнерство	Цільові програми
	Безпека та дерусифікація поставок сировини	Державного управління та регулювання	Нормативно-правові акти
	Впровадження ІТ-рішень в енергетичному секторі	Інформаційного, технічного забезпечення	Концепції та стратегії
	Адаптація законодавство до європейських норм	Державного управління та регулювання	Нормативно-правові акти
	Кібербезпека ІТ-проектів в енергетиці	Інформаційного, технічного забезпечення	Концепції та стратегії
	Поточний моніторинг та контроль енергетичних систем	Державного регулювання НКРЕКП	Положення, постанови
	Система диспетчеризації та моніторингу енергоспоживання	Житлово-комунальної інфраструктури	Угоди
	Модифікація та модернізація систем управління виробництвом на енергоблоках	Державно-приватного партнерства	Угоди
	Кластеризація, як інструмент енерго-незалежності громад	Місцевого самоуправління	Цільові програми
Соціальна складова	Трансфер європейських технологій	Приватного партнерства, економічного розвитку	Міжнародні угоди, вимоги
	Розвиток відпочинку персоналу	Соціального розвитку	Програми розвитку
	Страховий захист персоналу	Страховання	Угоди
	Навчання і розвиток працівників	Освіти	Угоди
	Розвиток прилеглих територій електроенергетичних компаній	Місцевого самоуправління	Угоди, програми розвитку
Екологічна складова	Модернізація та реконструкції застарілого обладнання	Державно-приватного партнерства	Інвестиційні проекти, цільові програми
	Підвищення ефективності управління ресурсами	Економічного розвитку	
	Оцінки впливу планованої діяльності на довкілля	Соціального розвитку	
	Екологізації сучасного виробництва електроенергії та запровадження інновацій	Державно-приватного партнерства	
	Підвищення рівня знань та компетенції персоналу у природоохоронній сфері	Освіти	Угоди

Джерело: розроблено авторами

Використання досвіду Австралії, Швейцарії, Великобританії та інших країн у створенні «зелених» банків може допомогти Україні створити інструмент для фінансування заходів «зеленого» відновлення. Такий банк може бути або створено у рамках Плану відновлення України як банк розвитку та координуючу фіністанову для повоєнної відбудови,

підтримки «зелених» проектів, або шляхом уповноваження існуючого державного банку, наприклад «Укргазбанку», що є першим в Україні банком «зеленого» фінансування та має фокус на кліматичних проектах [13]. Зазначене вимагає відповідних кроків від певних інститутів:

з боку Уряду України (Мінфін, Міндо-вкілля, Міненерго): вдосконалення законодавчої бази в контексті вибору механізмів стимулювання розвитку сектору електроенергетики у тому числі і ВДЕ; державної підтримки фінансового забезпечення розвитку інноваційних технологій; використання досвіду Австралії, Швейцарії, Великобританії та інших країн для організації «зелених» банків з створення інструментів фінансування заходів «зеленого» відновлення, у тому числі у рамках Плану відновлення України як банку розвитку для повоєнної відбудови; підтримки «зелених» проектів, або шляхом уповноваження існуючого державного банку; аудиту фінансування проектів підприємств, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку;

з боку НБУ: координація Політики щодо розвитку сталого фінансування, виокремлення фінансових установ та інтегрування її діяльності в Дорожню карту з розвитку сталого фінансування для повоєнного відновлення та прискорена реалізації Політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні функціонування енергетичного сектору відбувається умовах військової агресії з російською федерацією, зазначені обставини диктують нові вимоги до інституційного середовища фінансового забезпечення функціонування енергетичних підприємств. В цьому контексті інституціональне середовище фінансового забезпечення розвитку електроенергетичних компаній слід розглядати з наступних позицій: вдосконалення системи законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють процеси повоєнного оновлення матеріально-технічної бази та співробітництва з державними та приватними інституціями, які створюють необхідні умови для сталого розвитку галузі.

Державна регулятивна політика України у енергетичній сфері має зосереджуватися на: вдосконаленні системи державного регулювання діяльності природних монополістів енергетичного сектору економіки; встановленні нормативних, організаційних засад діяльності ПЕК; поступовому обмеженні регулювання рівня цін, тарифів на паливо та енергію. Орієнтирами державної фінансової політики сьогодні є створення умов для розвитку енергетичного сектору та покращення фінансового стану електроенергетичних компа-

ній, приведення вітчизняного законодавства до чинних норм ЄС.

Інституціональний вплив на фінансове забезпечення розвитку енергетичного сектору виявляється через: вдосконалення нормативно-правового законодавства в контексті створення сприятливих умов інвестування в розвиток енергетичних підприємств; державну фінансову підтримку стимулювання участі банків в підтримки декарбонізації економіки України та післявоєнного відновлення енергетичних підприємств та розробки механізмів страхування ризиків; впровадження методів оптимального розподілу ресурсів за програмами з урахуванням їх пріоритетності; збільшення обсягу державних інвестицій та посилення контролю за їхнім цільовим розподілом й використанням; розробленням і впровадженням моделей змішаного фінансування довгострокових інвестиційних проектів соціально орієнтованого напрямку; підвищенням ефективності залучення, використання іноземних інвестицій та коштів населення.

Створення «зеленого» банку, необхідність, яку вимагає час, обставини та умови в яких опинились електроенергетичні компанії. Фінансові ресурси отримані через механізм «зеленого» банку сприяють прискореному досягненню кліматичних цілей, скороченню викидів, спрямовані на мобілізацію приватного капіталу та зниженню вартості капіталу в цілому, зниження енерговитратності, розвиток ринків «зелених» технологій, підтримку розвитку громад та створення робочих місць, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку в результаті господарювання електроенергетичних компаній. Зазначений аспект окреслює коло подальших наукових досліджень та обговорень.

Література

1. Війна та «зелене» відновлення: погляд бізнесу. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/12/vijna-ta-zelene-vidnovlennya.-poglyad-biznesu.pdf>
2. Катан Л.І., Васильєва Н.К., Вініченко І.І. Інституційне забезпечення фінансування сталого розвитку аграрної сфери України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. №24. С. 207–214.
3. Федірко М., Микитюк П. Інституційні аспекти забезпечення розбудови ринку енергетичних послуг в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 4. С. 18–30.

4. Бортнюк Т.Ю., Мощич С. З. Інституційне забезпечення енергоефективності національної економіки. *Механізм регулювання економіки*. 2016. № 1. С. 42–50.

5. Кузьминчук Н. В. Інституційні аспекти державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 59–64.

6. Ющенко Н.Л. Інституційне забезпечення розвитку теплоенергетики в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2020. № 5(61). С. 32–40.

7. Очеретна М. Оцінка стану конкурентного середовища в Україні за даними міжнародних рейтингів. *Журнал європейської економіки*. 2013. № 12 (4). С. 484–506.

8. Спяк Г., Фастовець М. Фінансове забезпечення розвитку підприємництва в Україні: інституційна складова. *Економічний аналіз: зб. наук. праць каф. екон. аналізу і статистики*. 2019. № 4/29. С. 67–79.

9. Політика щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/lfTnWjOvMmYMCHE>

10.Макаренко І., Серпенінова Ю., Погоріла К. Інституційне забезпечення фінансування сталого розвитку у світлі мультистейкхолдерського підходу. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. № 4(2). С. 85–96.

11.Енергетична стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://de.com.ua/uploads/0/1703-EnergyStratagy2030.pdf>

12.Рогов Г.К. *Формування системи фінансових механізмів корпоративного сталого розвитку*. Херсон: ФОП Грін Д.С., 2016 422 с.

13.Кращі практики реструктуризації боргу та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/10/3-kvartalnyk-red.pdf>

References

1. War and «Green» Recovery: A Business Perspective (2022). Retrieved from: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/12/vijna-ta-zelene-vidnovlennya.-poglyad-biznesu.pdf>. (access date: 10.03.2023).

2. Katan, L.I., Vasylieva, N.K., Vinichenko, I.I. (2016). Institutional support for financing the

sustainable development of the agrarian sphere of Ukraine. *Bulletin of Dnipropetrovsk University: scientific journal*, 24, 207–214.

3. Fedirko, M., Mykytyuk, P. (2017). Institutional aspects of ensuring the development of the energy services market in Ukraine. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, 4, 18–30.

4. Bortnyuk, T.Yu., Moshchych, S.Z. (2016). Institutional provision of energy efficiency of the national economy. *Mechanism of economic regulation*, 1, 42–50.

5. Kuzmynchuk, N. V. (2014). Institutional aspects of state regulation of relations between subjects of the electricity market. *Problems of the economy*, 1, 59–64.

6. Yushchenko N.L. (2020). Institutional support for the development of thermal energy in Ukraine. *Business navigator*, 5(61), 32–40.

7. Ocheretna, M. (2013). Assessment of the state of the competitive environment in Ukraine according to the data of international ratings. *Journal of European Economy*, 12 (4), 484–506.

8. Spyak, G., Fastovets, M. (2019). Financial support for the development of entrepreneurship in Ukraine: the institutional component. *Economic analysis: coll. of science work cafe economy analysis and statistics*, 4/29, 67–79.

9. Policy on the development of sustainable financing for the period until 2025. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/files/lfTnWjOvMmYMCHE> (access date: 10.03.2023).

10.Makarenko, I., Serpeninova, Yu. and Pogorila, K. (2018), Institutional support for sustainable development financing in the light of the multistakeholder approach. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 4, 2, 85–96.

11.*Energy strategy of Ukraine for the period until 2030*. (2013). URL: <https://de.com.ua/uploads/0/1703-EnergyStratagy200.pdf> (access date: 10.03.2023).

12.Rogov, H.K., (2016). *Formation of the system of financial mechanisms of corporate sustainable development*. Kherson: FOP Grin D.S., 422.

13.Best practices in debt restructuring and post-war «green» recovery: opportunities for Ukraine. (2022). Retrieved from: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/10/3-kvartalnyk-red.pdf>(access date: 10.03.2023).

Стаття надійшла до редакції : 11.01.2023 р.

Стаття прийнята до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Костирко Л.А., Зайцева Л.О. Інституційне середовище фінансового забезпечення сталого розвитку електроенергетичних компаній. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 53–64.

УДК 336.24

JEL Classification: M41, M42, O23

ЛІХОНОСОВА Г. С.¹

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО ПЕРСПЕКТИВНОЇ ІДЕЇ: БІРЖОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.08>

Постановка проблеми. За останні два десятиріччя біржове середовище значно змінилося, цифровізувалося, стало більш гнучким та перейшло на інші майданчики. Технологічні, недорогі торговельні майданчики сприяли загостренню конкуренції між традиційними біржами. Звичайні кооперативні біржі не мали ні структурної гнучкості, ні фінансової оперативності, щоб активно змагатися з новими торговими майданчиками. Цифровізація бірж призводить до виникнення нових регуляторних проблем, тому важливим є, щоб регулятори та біржовий менеджмент чітко уявляли процес формування фінансово перспективної ідеї та біржової позиції, здатні були оцінювати нові ризики та ефективно вирішувати їх. *Метою дослідження* є формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проєктів з точки зору обслуговування на біржових майданчиках й запровадження його в якості оцінювання інструментів фондового ринку. *Методологічною основою дослідження* стали наукові публікації та монографічні видання, статті журналів та матеріали науково-практичних конференцій. Під час проведення дослідження було використано контент-аналіз наукової періодики; порівняльний критичний аналіз існуючих підходів та методів аналізу фінансової стійкості та податкового навантаження; аналіз господарської діяльності підприємств аерокосмічної галузі; статистичні методи аналізу. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення можливості формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проєктів з точки зору обслуговування на біржових майданчиках й запровадження в якості інструментів фондового ринку. *Виклад основного матеріалу.* У статті досліджено основні аспекти формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей на біржових майданчинках. Підкреслено, що фінансова екологія значно вплинула на біржове середовище, змусивши біржі переглянути свої ролі та змінити політику своїх стратегій шод формування фінансово перспективних ідей. Біржа представлена як комерційна організація, яка виробляє єдиний товар – ціну. *Оригінальність та практична значимість* означено в розробці методичного підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проєктів з точки зору обслуговування на біржових майданчиках й запровадження його в якості оцінювання інструментів фондового ринку. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* У дослідженні проаналізовано трансформацію фондової біржі від моделі ринку до моделі підприємства. Переглянуто роль основних функцій біржі та проведено аналіз формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проєктів з точки зору обслуговування на біржових майданчинках й запровадження його в якості оцінювання інструментів фондового ринку.

Ключові слова:

фінансово перспективна ідея, змістовне навантаження, біржове підприємництво, організація біржи, пролонгований дохід.

FORMATION OF A FINANCIALLY PROMISING IDEA: STOCK MARKET ENTREPRENEURSHIP

Formulation of the problem. Over the past two decades, the exchange environment has changed significantly, digitized, become more flexible and moved to other platforms. Technological, low-cost trading platforms contributed to intensifying competition between traditional exchanges. Conventional cooperative exchanges had neither the structural flexibility nor the financial agility to actively compete with new trading platforms. Digitization of exchanges leads to the emergence of new regulatory problems; therefore it is im-

¹ Ліхоносова Ганна Сергіївна, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Likhonosova Ganna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Finance, Accounting and Taxation Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-8920>

e-mail: a.likhonosova@gmail.com

portant that regulators and exchange management clearly understand the process of forming a financially promising idea and exchange position, are able to assess new risks and effectively solve them. *The purpose of the study* is to develop an approach to determining the value of the process of initiation, categorization and implementation of financially promising ideas and projects from the point of view of service on exchange platforms and its introduction as an evaluation of stock market instruments. Scientific publications and monographic editions, magazine articles and materials of scientific and practical conferences became *the methodological basis of the research*. Content analysis of scientific periodicals was used during the research; comparative critical analysis of existing approaches and methods of analysis of financial stability and tax burden; analysis of economic activity of enterprises in the aerospace industry; statistical methods of analysis. *The main hypothesis of the study* was the assumption of the possibility of forming an approach to determining the meaning of the process of initiation, categorization and implementation of financially promising ideas and projects from the point of view of service on exchange platforms and introduction as stock market tools. *Presenting main material*. The article examines the main aspects of the formation of an approach to determining the meaning of the process of initiation, categorization and implementation of financially promising ideas on stock exchanges. It is emphasized that financial ecology has significantly affected the exchange environment, forcing exchanges to review their roles and change the policy of their strategies regarding the formation of financially promising ideas. The stock exchange is presented as a commercial organization that produces a single product – price. *The originality and practical significance* is defined in the development of a methodical approach to determining the value of the process of initiation, categorization and implementation of financially promising ideas and projects from the point of view of service on exchange platforms and its introduction as an evaluation of stock market instruments. *Conclusions and prospects for further research*. The study analyzed the transformation of the stock exchange from the market model to the enterprise model. The role of the main functions of the stock exchange was reviewed and an analysis of the formation of an approach to determining the meaning of the process of initiation, categorization and implementation of financially promising ideas and projects from the point of view of service on stock exchange platforms and its introduction as an evaluation of stock market instruments was carried out.

Key words:

financially promising idea, content load, stock exchange entrepreneurship, stock exchange organization, prolonged income.

Постановка проблеми. В теорії організації поведінки дуже детально досліджено аспекти зовнішнього плану та змісту діяльності. Очевидним зовнішнім змістом діяльності будь-якого підприємства є отримання фінансової вигоди та максимальна її пролонгація. Проте внутрішні аспекти змістовного наповнення діяльності підприємства досліджені значно менш. В менеджменті замисел часто ототожнюють з процесом планування, проектування діяльності, цілепокладання, тобто його формальною частиною, що не завжди є виправдним. Діяльність часто досліджувати з боку її результативності, більш заключної частини, а ніж першопричиною та початковою. Тому, за замовчуванням передбачалося, що для виникнення діяльності є всі умови, діяльність – це цілеспрямована активність. Активність працівника, яка, обґрунтована природньою функцією людини – забезпеченням життєдіяльності, тобто активність є за фактом, і вона одразу цілеспрямована. Саме з такого логічного ряду й виникає діяльність.

З такого визначення та розуміння й виходить основна проблематика такого розуміння діяльності як то, як зробити її фінансо-

во цілеспрямованою. Певною мірою, ця проблема розглядається у площині планування, рефлексії або систем прийняття рішення, проте у першорядному значення – у меті, якою обумовлена контекстом започаткування самої діяльності – її задумом. Ця проблематика особливо гостро постає в ситуації, коли підприємству доводиться перепрофілюватися, зміщувати сферу діяльності або власну локацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження показують, що фондові ринки відіграють значну роль в економічному зростанні та розвитку. Згідно з цими роботами, фондові ринки сприяють економічному зростанню, в першу чергу чергу за рахунок мобілізації збережень, створення ліквідності, диверсифікація ризиків і покращення дифузії інформації [1]. Завдяки доступності та швидкості цих послуг біржові організації здатні впливати на темпи зростання [2; 3]. За даними Всемирної федерації бірж (WFE), в кінці грудня 2020 року нараховано понад 182 біржі, діючих у всьому світі, при цьому загальна ринкова капіталізація зареєстрованих компаній склала понад 56 820

млрд дол. США, а вартість котованих акцій понад 63 665 млрд дол. США.

Компанія McKinsey на початку 2017р. представила огляд «Інфраструктура ринків капіталу: трансформація індустрії» (Capital Markets Infrastructure: An Industry Reinventing Itself), де один із основних драйверів, що впливають на еволюцію структури фінансових ринків, обозначила розвиток фінансових технологій [4].

В огляді, представленому компанією McKinsey, зростаюча конкуренція між фондовими біржами в основному пов'язана з двома факторами: технологічними досягненнями та процесом регулювання. Нові фінансові технології сприяли проявам і розвитку нових конкурентів, таких як ECN (електронна комунікаційна мережа), і заставили існуючі біржі встановити нові торгові платформи [5]. Примітно, що темпи технологічного розвитку в значній мірі ступені пов'язувало усунення економічних і фінансових бар'єрів в економіках багатьох країн [6].

Ці фактори сприяли знищенню національних кордонів; трейдер, незалежно від його географічного розташування, може фактично приєднатися до торгових майданчиків більшості фондових бірж по низькій абонентській ціні. Це зміна зменшило і майже знищило географічний бар'єр, який раніше вважався одним із основних препятствій для міжнародних інвестицій. Сьогодні біржові торги не зависят від місця, де знаходиться компанія (навіть для інвесторів) [7].

В цьому новому фінансовому контексті монопольний ресурс, традиційно використовуваний біржами, через те, що заставило їх діяти як підприємство, що намагається максимізувати свої доходи в конкурентному середовищі [8].

Отже, **метою статті** є формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проектів з точки зору обслуговування на біржових майданчиках й запровадження його в якості оцінювання інструментів фондового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно дослідники майже не вивчали процес діяльності з точки зору індивідуальних потреб, не пов'язують її з особливостями особистісних потреб, ціннісними орієнтирами, тобто фактично особистість працівника досить часто існує автономно від процесу виробництва.

Для цього необхідно розглянути причини виникнення діяльності як категорії, які обумовлені змістом її задуму. У більшості випадків задум виникає через певний дискомфорт, неузгодженість між бажаним і дійсним. Ця неузгодженість може бути тактичною, а може бути стратегічною, тобто стосуватися всієї життєдіяльності. Причини неузгодженості являють собою ієрархічно організовану систему на рівні елементів та зв'язків, цілей та цінностей, процесів та стратегій управління. Ця неузгодженість часто не знаходить референції у зовнішньому плані. Тоді слід припускати, що працівник не орієнтується у своїх потребах і не реагує на цю неузгодженість. Ймовірно, у цьому випадку рівень неузгодженості може бути невеликим, або поріг чутливості високим, щоб певна кількість дискомфорту стала стимулом для формування задуму про зміну стану справ. Таким чином, основою виникнення задуму є неузгодженість у місцезнаходженні та місцевизначенні всього комплексу ресурсів, які становлять суб'єктивну цінність. Неузгодження цінностей формуватиме потреби, які, у свою чергу, формуватимуть мотиви, що спрямовують дії. Якщо, на індивідуальному рівні – у працівника є невисока думка про себе (невисока самоповага та низька самоцінність), то він, швидше за все, може вважати, що для нього неможливо реалізувати якийсь складний чи бажаний задум – на рівні організаційному. Або він знецінить цей задум і тим самим зробить його більш доступним — вважатиме, що він вже гідний його реалізації. Проблемою є культуральна причинність - обумовленість того, якою мірою прийнято активно й продуктивно справлятися з емоційною напругою в тому чи іншому суспільстві.

Отже, задум формується спочатку як емоцій і переживань, та був як такого собі причинного дискурсу, який пояснює цей емоційний стан. Вочевидь, створення дискурсу призводить до зниження емоційного напруги (можливо, дискомфорту). Сам собою причинами дискурс може бути імпульсивним, не рефлексивним поясненням. Потім задум починає формалізуватися у вигляді індивідуальних (не соціалізованих), емоційно забарвлених значень і концептів.

Спочатку виникає задум, а потім виникає уявлення про те, як цей задум розгортається в ресурсній моделі, соціальному контексті та фінансовій діяльності. Для реалізації

потрібні індивідуальні зусилля, пов'язані з подоланням початкової проблеми, що спричинила емоційний сплеск. Працівник потрапляє в ситуацію невизначеності, коли має бажання щось реалізувати, але немає ясності яка кількість і якість ресурсів тут необхідна. Фактично, на цьому етапі формування задуму це можливість продуктивно керувати емоційною напругою для того, щоб долати проблемну ситуацію. Таку поведінку часто пов'язують із копінг-стратегіями. Ефективний активний копінг дозволяє бути у новому місці й у час, тобто у новому середовищі, яка була створена завдяки задуму, подолання і присутності.

Тільки тепер у цьому середовищі створено можливість діяти. Але для цього необхідно створити ідею, яка дозволяє цей задум реалізувати. Як очевидно, цьому етапі для практичної реалізації задуму креативний компонент має вирішальне значення. Цю частину зазвичай відносять до підприємницької діяльності та пов'язують із можливостями людини ініціювати, фактично виробляти фінансово вигідні знання у ситуації «тут і зараз».

Тільки після цього будуть розгортатися етапи зв'язкові з технологічною частиною діяльності, як, наприклад, проектування, планування, цілепокладання, в їхньому детермінованому варіанті.

Отже, ініціатор у процесі реалізації задуму створює власну реальність. Під цим буквально мається на увазі, що працівники роблять ідеї реальним продуктом. Адже значна кількість ініційованих оточень, що асоціюються з організаціями, складаються з особистих ідей, які розширені зовні, перенесені та повторно виявлені ініціаторами як досвід та знання.

Як системотворчий фактор для формування системи задуму організації приймаємо ціннісний патерн «працівника-ініціатора», який прагне орієнтуватися в певному сегменті навколишнього середовища, зумовленому його інтенціональністю.

Цей процес безпосередньо пов'язаний зі способом організації життя ініціаторів, який є і здатністю так пов'язати і здійснити справи та ситуації, щоб вони підкорилися єдиному задуму, сконцентрувалися в головному напрямі, тобто. надати їм бажаний та певний хід (К. А. Абульхаяова).

Задум організації залежатиме від суб'єктивної готовності та об'єктивних умов, які

разом утворюють можливість. Взаємно проникаючи один одного, ці компоненти утворюють морфологію підприємницького задуму - елементи плюс структура зв'язків з-поміж них. Готовність ініціатора полягає в самоцінностях, тобто. її якість фактично залежить від рівня самовизначення, що опосередковує рівень усвідомлення власної системи переваг (потреб). Цінності середовища (представляють відображення самоцінностей) лежать в основі концепції середовища проживання та визначення умов як сприятливих для задуму.

Важливу роль створенні задуму організації грають такі ресурси, як знання ініціатора (включаючи здібності та навички) і особливо спосіб виробництва цих знань у ситуації невизначеності. Знання на рівні концепту вимагають від ініціатора свідомих зусиль, оскільки вибір думати чи ні про потреби клієнтів, унікальні відмінності продукту є каузально первинним. Тут вибір полягає в тому, чи варто здійснити зусилля, щоб підняти рівень фокусу свідомості з перцептивного до концептуального та підтримувати його необхідний час.

У результаті потреби та знання про ресурси, які можуть знадобитися, утворюють морфологію задуму. А цінності дозволяють оцінити потреби, знання та зусилля (які необхідно витратити на виробництво задуму). Відносна оцінка об'єкта як важливого спонукає до дії. У такий спосіб утворюється «ціннісно-когнітивно-дієвий» патерн, який і ініціює організаційну діяльність, тобто. створює цінність взаємодії, тобто проектування підприємницької діяльності.

Загалом, організаційна діяльність на етапі задуму організує чотири основні компоненти: потреби (вимоги фізичного та психічного благополуччя); цінності (те, що ініціатор розцінює як хороше чи вигідне та починає діяти, щоб отримати це чи утримати); цілі та наміри (ситуаційно-специфічна форма цінностей, певний об'єкт або мета дії); та емоції (форма, за якої людина відчуває зміну значення ресурсів). Потреби викликають вимогу вибрати/мати цінності; цінності викликають необхідність встановити цілі; цілі спрямовують дію. Щоб створити організацію, певні цінності ініціатора мають бути сумісні з тим, що для цього (створення організації) справді необхідно щодо об'єктивних вимог середовища.

Прагнення всебічно забезпечувати надійне втілення задуму при об'єктивній невизначеності, отже некерованості та незалежності якостей позаорганізаційного середовища від реактивних можливостей ініціатора, актуалізує систему компенсаторних властивостей. Ці компенсаторні властивості утворюють психічну систему, яка має свою власну мету (системотворчий фактор), ієрархічно організовану структуру (зміст) та зумовлені нею процесуальні характеристики взаємодії (форма).

Якщо трактувати поняття «простір» дещо ширше, а саме, як фізичне, соціальне, тимчасове енергетичне, інформаційне і, в нашому випадку, соціально-економічне, то можна припустити, що психі чітка система компенсаторних властивостей дозволяє ініціатору визначати своє «місце» (наприклад, ступінь активності. Обсяг інформації, час, соціальну роль тощо) в ентропійній ситуації проектування організації адекватно параметрам задуму. Для номінації цього процесу ми запропонували такий термін, як місце визначення - здатність людини визначати свої самоцінності в контексті різних ситуацій і задавати таким чином координати для самоаналізу, корекції та дій.

Тобто, задум - це початкова стадія формування концепції, а потім проекту організації, який в остаточному варіанті кількісно формалізований, експериментально чи статистично аргументувавши, структурований відповідно до основних спеціалізацій у діяльності, технологічно та нормативно зорієнтований на виробництво та експорт продукту і комунікативно інтегрований у всі супутні процеси життєдіяльності. Це означає, що задум і проект - це два крайні полюси шкали, що характеризує ступінь об'єктивності цього психічного конструкту. У процесі формалізації задуму тематичні аспекти, відповідно, будуть перетворюватися на концепти.

У широкому огляді наукових публікацій на тему ми виявили експериментальних досліджень концепцій організації і тим більше її задуму. Причиною цього є, як мінімум, кілька суттєвих бар'єрів для експериментального аналізу: не структурованість задуму, високі вимоги до надійності збору даних. обмеження вибірки для дослідження та складності з методичним інструментарієм.

За ідеєю, задум організації має включати самоцінності. цінності середовища проживання і цінності процесу взаємодії. Ці ціннос-

ті ініціаторів можуть бути подібні до цінностей вже діючих організацій, де основними тематичними блоками повинні бути такі: продукт. технологія виробництва, персонал, клієнт, зовнішнє середовище. культура та структура організації, партнери, конкуренти. технології продажу тощо.

Отже, задум-це ключовий етап діяльності, психічний процес співвіднесення суб'єктивного (місцевизначення) з об'єктивним (місцерозташуванням) – саме тому так сильно залежить від рівня розвитку особистості – духовного інтелекту та цінностей. Спочатку процесу задуму йде конструювання бажаної реальності, потім персоніфікація до відчуття (включаючи фізичне) і після цього селекція реальності та її активація (смысловиробництво) настільки, щоб усе це наближало реальність. Тут потрібна віра, яка дає сили; воля, яка дає дисципліну та послідовність; допитливість та інтерес, які дають діяльність; людинолюбство, яке дасть критичність, соціальність та лідерство; творчість та знання, які створять групу прихильників та інструментів у процесі. Недоліки всіх цих конструктів призведуть до спотворень як у процесі, і в результаті.

Отже, техніка біржового підприємництва складається із покрокового плану дій, першорядним з яких є задум, таргетування необхідних сегментів та способи взаємодії з контрагентами. Мета техніки біржового підприємництва полягає у пошуку потенційних клієнтів. У завдання фахівця входить залучення покупця, який, наприклад, не планує купувати товар, але під час спілкування змінює свою думку про продукт і визнає вигоду від покупки. Основні етапи реалізації техніки біржового підприємництва для фондової біржи (рисунок 1).

Сучасні ринки цінних паперів інститууються за допомогою правил, контролю, моніторингу торгівлі та ринкової активності. Основна мета біржі-надати всім своїм учасникам (емітентам, посередникам та інвесторам) привабливі, ефективні та добре регульовані ринки.

Привабливість ринків бірж підтримується шляхом забезпечення ефективного та добре регульованого ринку.

Вивчення ланцюжка створення цінності є одним із основних кроків для кращого розуміння діяльності біржі, через яку фондові біржі (нині розглядаються як комерційні компанії) використовують конкурентну пере-

вагу та створюють вартість. Ціль цих дій — бути достатньо репродуктивною та ефективною для отримання прибутку. Тому модель ланцюжки створення цінності є корисним

методом аналізу для визначення основних компетенцій фірми та її діяльності, що забезпечує їй конкурентну перевагу на ринку.

Рисунок 1 – Етапи реалізації техніки біржового підприємництва для фондової біржи
Джерело: розроблено автором

Тобто, до основних правил техніки біржового підприємництва слід віднести: 1). Сувору послідовність. Не можна пропускати етапи. Кожен із них є завданням та підведенням до наступного кроку успішного підприємства на біржі; 2). Адаптація під потреби клієнта: врахування бажання та можливостей потенційного споживача фінансових послуг; 3). Активність для результату. Кожен етап біржового підприємництва наближає до визначення лідів (таргетів) конкретної біржи та укладання в її рамках угод на надання фінансових послуг.

Створення та функціонування бірж з невисокою капіталізацією обумовлено доцільністю підтримки державою найважливішого сектору будь-якої національної економіки. На сьогоднішній день у всьому світі активно розвивається інститут SME-ринків (Small and Medium Enterprises Market) – біржових майданчиків для компаній малої та середньої капіталізації.

Найбільшими SME-майданчиками за показниками ринкової капіталізації на даний момент є:

- Shenzhen Stock Exchange (SME Board);
- London Stock Exchange (AIM LSE);
- Osaka Securities Exchange (JASDAQ);
- Korea Exchange (KOSDAQ);
- Toronto Stock Exchange (TSX Venture Exchange).

У цілому, функціонування біржових ринків даного сектора економіки там можна оцінити досить позитивно. Така оцінка пов'язана з відкритістю даних ринків для великої кількості компаній – представниць малого підприємництва, наданням самими біржами широкого набору послуг, високою ефективністю їхньої роботи.

Перевага в економії витрат також може бути досягнута шляхом переналаштування конфігурації самого ланцюжка створення цінності. Перевага диференціації полягає в тому, щоб удосконалювати функції, пов'язані з основними компетенціями та можливостями

ми, виконувати їх краще, ніж конкуренти. Для промисловості цінних паперів існує кілька драйверів унікальності:

- регулювання;
- вимоги до лістингу;
- якість ринку (наприклад, час робочої сесії, ліквідність та популярність);
- взаємозв'язок між видами діяльності;
- використання конкретної конкуренто-спроможної технологічної торгової системи;
- поширення докладних та конкретних біржових даних та інші.

Багато з перерахованих видів діяльності також є драйверами витрат. Цей аналіз передбачає, що є безліч способів, коли фондова біржа може створити конкурентне перевагу. Фондова біржа може вибирати сценарій співпраці чи злиття з іншими біржами з метою придбання нових функцій, які були в інших, і тим самим придбати доступ до більшого ринку. Біржа може впроваджувати більш досконалі технологічні технології, що пропонують нижчі витрати, такі, наприклад, як транзакційні та більш високі швидкості виконання ордерів. Крім того, фондова біржа може також вибрати модель вертикальної інтеграції, щоб краще контролювати свої входи на ринок цінних паперів.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження особливостей формування фінансово вигідної ідеї під час біржового підприємництва, слід зазначити, що, нерозвиненість та слабка інфраструктура такого перспективного ринку пов'язані з наявністю суттєвих структурних соціально-економічних проблем:

1. Низький рівень життя населення, безробіття, висока диференціація доходів населення. Подолання безробіття та низького рівня життя населення значною мірою залежить від ефективності та своєчасності вжитих антикризових заходів та програм відновлення національної економіки, у тому числі у сфері економічного розвитку суб'єктів мікро- та малого підприємництва. Зокрема, розвиток малого бізнесу та селянських господарств залежить від забезпеченості короткостроковими та довгостроковими фінансовими ресурсами.

2. Недосконалість біржового законодавства, яке знижує інтерес інвесторів до участі у розвитку біржового сегмента. Будь-яка поправка, пов'язана з оподаткуванням або правилами проведення емісій, або торгів цінними паперами, може призвести до втрат ін-

весторів, які активно шукають найбільш вигідні форми угод. Одним із перспективних інструментів розвитку фондових бірж має стати введення системи страхування брокерських рахунків, яка має бути подібна за цільовим призначенням із системою страхування банківських вкладів для фізичних осіб, що дозволить знизити інвестиційні ризики в даному секторі та підвищить його привабливість.

3. Серед інших можна виділити проблему доступності фінансових послуг як одну з основних причин такого розриву. Фінансування бізнесу на сьогодні залишається одним з найбільш важких та актуальних економічних питань, особливо якщо йдеться про малі інноваційні підприємства, розвиток яких оголошено одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки держави.

В підсумку, доцільно ще раз наголосити, що розвиненість тієї чи іншої країни в сучасних умовах характеризується рівнем розвитку малого бізнесу, залежність від якого у більшості національних економік країн світу досить висока. Від нього залежить також і майбутнє біржового сектору в цілому. А саме, створення нових біржових ринків для підприємств з малою та середньою капіталізацією, повинні стати одним із пріоритетних завдань для відновлення економіки і вимагає розвитку нових форм торгів для залучення як великих, так і дрібних інвесторів, які мають бути сформовані тільки після системного вивчення сучасного досвіду у цій сфері. Поява нових біржових майданчиків зможе дати поштовх розвитку як малого та середнього бізнесу, так і всієї економіки загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сукупний ефект глобалізації, технологічного прогресу та дерегулювання змінили бізнес-стратегії фондових бірж у всьому світі. У дослідженні проаналізовано трансформацію фондової біржі від моделі ринку до моделі підприємства. Переглянуто роль основних функцій біржі та проведено аналіз формування підходу до визначення значення процесу започаткування, категоризації та реалізації фінансово перспективних ідей та проєктів з точки зору обслуговування на біржових майданчиках й запровадження його в якості оцінювання інструментів фондового ринку. Подібний теоретичний аналіз пояснює вибір фондовими біржами стратегій консолідації. З адаптацією моделі підприємства метою фондових бірж є збіль-

шення свого прибутку та захоплення ринку для забезпечення своєї життєдіяльності. Крім того, фондові ринки повинні швидко реагувати на фінансову екологію, що змінилася, в умовах загостреної конкуренції. З розвитком електронної комерції, можливо, з'явиться сегмент для торгових екосистем, що охоплюють весь життєвий цикл угоди, та нових торгових платформ. В ідеалі такі платформи здатні охопити кілька ринків і мати суттєву вбудовану інформаційну та аналітичну функціональність біржової організації.

Література

1. Levine R. Stock Markets, Banks, And Economic Growth. *The American Economic Review*. 1998. Vol. 88, № 3. (Jun.). P. 537–558.
2. Minier J. Opening a stock exchange. *Journal of Development Economics*. 2009. Vol. 90, №1, September. P. 135–143.
3. Wu J. The dynamic impacts of financial institutions on economic growth: Evidence from the European Union. *Journal of Macroeconomics*. 2020. Vol. 32, №3, September. P. 879–891.
4. Майоров С. Трансформація інфраструктури ринков капитал. *Депозитаріум*. 2017. №2 (147). URL: www.nsd.ru/ru/press/depo/147/ (дата обращения 20.02.23)
5. Gorham M. *Electronic exchanges: the global transformation from pits to bits*. Elsevier. Stuart School of Business, Center for Financial Markets, Chicago, 2009. 338 p.
6. De La Torre A. Stock market development under globalization: Whither the gains from reforms? *Journal of Banking and Finance*. Elsevier. 2007. Vol. 31, № 6, June. P. 1731–1754.
7. Ліхоносова Г. С. Екстерналії управління рефлексією фінансової та соціально-

Стаття надійшла
до редакції : 03.02.2023 р.

економічних систем. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 3(47). С. 36–42.

8. Mendiola A. Taking Stock in Stock Markets: The Changing Governance of Exchanges. *Working Paper Cornell University*. 2003. 38 p.

References

1. Levine, R. (1998). Stock Markets, Banks, And Economic Growth. *The American Economic Review*, 88, 3. (Jun.), 537–558.
2. Minier, J. (2009). Opening a stock exchange. *Journal of Development Economics*, 90, 1, September, 135–143.
3. Wu, J. (2020). The dynamic impacts of financial institutions on economic growth: Evidence from the European Union. *Journal of Macroeconomics*, 32, 3, September, 879–891.
4. Maiorov, S. (2017). Transformation of the capital market infrastructure. *Depositarium* 2(147). Retrieved from: www.nsd.ru/ru/press/depo/147/ (accessed 20.02.23).
5. Gorham, M. (2009). *Electronic exchanges: the global transformation from pits to bits*. Elsevier. Stuart School of Business, Center for Financial Markets, Chicago, 338.
6. De La Torre, A. (2007). Stock market development under globalization: Whither the gains from reforms? *Journal of Banking and Finance*. Elsevier, 31, 6, June, 1731–1754.
7. Likhonosova, G. (2022). Externalities of management reflection of financial and socio-economic systems. *Time description of economic reforms*, 3(47), 36–42.
8. Mendiola, A. (2003). Taking Stock in Stock Markets: The Changing Governance of Exchanges. *Working Paper Cornell University*. 2003. 38 p.

Стаття прийнята
до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ліхоносова Г. С. Формування фінансово перспективної ідеї : біржове підприємництво. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1 (49). С. 65–72.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.09>

Постановка проблеми. Стаття присвячена дослідженню проблем організації збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування. Актуальною вбачається потреба розвитку потенціалу зростання його обсягів та вдосконалення методології їх прогнозування з урахуванням участі підприємств в інтеграційних об'єднаннях. *Мета дослідження* полягає у обґрунтуванні інноваційного підходу до формалізації методики прогнозування збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Об'єктом дослідження* є комплекс факторів, які впливають на показники збуту продукції підприємств. *Методи, використані в дослідженні:* аналізу та синтезу, групування, економіко-математичного прогнозування, статистичного дослідження, Делфі. *Гіпотеза:* використання розробленої методики прогнозування збуту дозволить розробляти збутову політику, яка відповідає загрозам ринкового середовища. *Виклад основного матеріалу.* Прогнозування обсягів збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування запропоновано здійснювати з урахуванням еластичності попиту, змін обсягів збуту, можливостей споживачів. Використання представленої методики не заперечує можливості вибіркового підходу в обранні складових для формування індивідуальної добірки показників визначення прогнозу збуту. *Оригінальність та практична значимість дослідження.* Представлена методика прогнозування збуту передбачає коригування прогнозних показників на ряд параметрів, що враховують потенційні зміни на ринку та факт приєднання підприємств до складу контрактної групи та дає можливість визначати реалістичний, оптимістичний та песимістичний сценарії збуту. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Ефективне функціонування підприємств сільськогосподарського машинобудування, які інтегрують свої зусилля, потребує прогнозування обсягів збуту продукції. Розроблену методологію доповнено алгоритмом здійснення. Перспективною вбачається розробка індивідуальних методик прогнозу збуту для підприємств різних галузей виробництва.

Ключові слова:

збут, інтеграція, консолідація, маркетинг, прогнозування, сільськогосподарське машинобудування.

FORMALIZATION OF THE METHODOLOGY FOR FORECASTING SALES OF PRODUCTS OF AGRICULTURAL MACHINERY ENTERPRISES

Formulation of the problem. The article is devoted to the study of the problems of the sales organization of agricultural engineering enterprises. The need to develop the growth potential of its volumes and improve the methodology of their forecasting, taking into account the participation of enterprises in integration associations, is considered urgent. *The purpose of the study* is to substantiate an innovative approach to the formalization of the method of forecasting sales of products of agricultural machinery enterprises. *The object of the study* is a complex of factors that affect the sales performance of enterprises. *Methods used in the research:* analysis and synthesis, grouping, economic-mathematical forecasting, statistical research, Delphi. *Hypothesis:* the use of the developed sales forecasting methodology will allow developing a sales policy that meets the threats of the market environment. *Presenting main material.* It is proposed to forecast the sales volumes of agricultural machinery enterprises taking into account the elasticity of demand, changes in sales volumes, and the capabilities of consumers. The use of the presented methodology does not ne-

¹ **Нехай Вікторія Василівна**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та публічного адміністрування, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя, Україна.

Nekhai Viktoriia, Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Professor of Management and Public Administration Department, Dmytro Motorny Tavriya State Agrotechnological University, Zaporizhzhia, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1184-6776>

e-mail: viktor24023@ukr.net

gate the possibility of a selective approach in the selection of components for the formation of an individual selection of indicators for determining the sales forecast. *Originality and practical significance of the research.* The presented method of forecasting sales involves adjusting the forecast indicators for a number of parameters that take into account potential changes in the market and the fact of the joining of enterprises to the contract group and makes it possible to determine realistic, optimistic and pessimistic sales scenarios. *Conclusions and prospects for further research.* Effective functioning of agricultural engineering enterprises that integrate their efforts requires forecasting of product sales volumes. The developed methodology was supplemented with an implementation algorithm. The development of individual methods of sales forecasting for enterprises of various branches of production is considered promising.

Key words:

agricultural engineering, integration, consolidation, forecasting, marketing, sales.

Постановка проблеми. Притаманними для сучасного стану галузі сільськогосподарського машинобудування перепонами для усталеного функціонування є зриви поставок, невиконання зобов'язань по розрахунках, непередбачуваність стану попиту тощо, що й позначається на показниках збуту готової продукції, що *актуалізує* потребу вдосконалювати методологію їх прогнозування, зокрема, з урахуванням участі підприємств сільськогосподарського машинобудування в інтеграційних об'єднаннях на засадах консолідованого маркетингу. Одна з перелічених проблем, а саме непередбачуваність попиту, є визначальною для збуту підприємств і вирішується використанням методів прогнозування. Це сприятиме вирішенню наукового завдання розроблення теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію вдосконалення збутової діяльності вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацюванню методик прогнозування збуту присвятили свої роботи такі автори, як Діхтль, Е. А. [6], Ервін Х.В. [6], Херагін Х.В. [6], Перебийніс В.І. [1], Рогоза М.Є. [1], Косарева Т.В. [1], Перебийніс Ю.В. [1], Балабанова Л.В. [4], Митрохіна Ю.П. [4], Телетов А.С. [10], Завгородня Т.П. [7], Товажнянський В. П. [3], Перерва П.Г. [3], Федулова Л.І. [9], Грабовецький Б.Є. [8] та інші науковці.

На думку спеціалістів інституту прогнозування та випробовування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва імені Леоніда Погорілого важливим питанням розвитку ринку техніки для АПК є регулювання співвідношення між платоспроможним попитом і пропозицією на означену техніку. У теперішній час пропозиція техніки для сільгоспробит перевищує фінансові можливості аграріїв щодо її придбання. У зв'язку з цим головним завданням

розвитку ринку є наповнення його вітчизняними зразками. Для відтворення технічного потенціалу аграрного виробництва і сприяння підвищенню платоспроможності споживачів технічних засобів у найближчі роки необхідно розширити державну підтримку, створити сприятливі умови комерційним банкам та іншим фінансовим структурам у залученні вільних коштів на придбання вітчизняної техніки [1]. Фактично, у даному завданні у загальному вигляді визначено основний вектор розв'язання проблем збуту сільськогосподарської техніки, зокрема, й забезпечення ефективного планування на основі прогнозів збуту.

Мета статті полягає у знаходженні та обрентуванні інноваційного підходу до формалізації методики прогнозування збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування⁷

Виклад основного матеріалу дослідження. Для прогнозування будь-яких явищ, подій, результатів необхідно володіти інформацією про фактори, які мають найбільший вплив на предмет прогнозу. Так, прогнозувати фінансові можливості підприємства можна за умов володіння інформацією про вірогідні надходження фінансових коштів на рахунки, а прогнозувати частку ринку, на якій у певний період буде мати попит продукція підприємства, можна за умов володіння даними про кон'юнктуру ринку, фінансові можливості покупців, зацікавленість у цій продукції тощо. «Прогноз темпів зростання збуту можна визначити за прогнозами темпів зростання обсягів діяльності споживачів» [2]. Зазначене твердження найточніше підходить до процесу прогнозування збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Для адекватного ситуації прогнозування необхідними є виміри показників реалізації продукції з прогнозними на основі

статистичної методології. Статистика апелює до масових явищ та процесів. Враховуючи значну кількість підприємств сільськогосподарського машинобудування в країні, саме про масовість такого негативного явища, як низькі показники збуту, йде мова. При цьому виникає потреба у заміні суцільного спостереження вибіркоким. Це є цілком закономірним та виправданим, враховуючи той факт, що практично усі підприємства цієї галузі в Україні орієнтують свою продукцію виключно на сільгоспвиробників, тобто є профільноорієнтованими. Їх об'єднують спільні проблеми — низька поінформованість, низькі показники збуту, недостатня якість обслуговування споживачів

Можливості купівлі техніки для сільгоспробіт, розмір замовлень, періодичність оновлення технічного парку напряму залежать від успішності сільгоспвиробників. Тобто, збут залежить від величини попиту на конкретну продукцію. Тому, серед економіко-математичних методів формування новітніх підходів до прогнозу попиту заслуговує на увагу. У даному застосуванні розглянемо можливість використання методу встановлення коефіцієнту еластичності фактору.

Величину попиту на i -ту продукцію $Q(t)$ і у натуральному вираженні в період t обчислюють за формулою [3]:

$$Q_i(t) = (Q_i^0 P_i(t) / P_{i0})^{-a} \times (D(t) / D_0 K)^b \times d_i \times K_{ri}, \quad (1)$$

де $Q_i(t)$ — обсяг продажу продукції i в натуральних одиницях виміру в період часу t ;

Q_i^0 — обсяг продажу продукції i в натуральних одиницях виміру в базовий період часу;

P_{i0} та $P_i(t)$ — ціна одиниці продукції в базовий і прогнозований періоди часу відповідно, грн.;

$D(t)$ і $D_0 K$ — середні доходи покупців у базовий і прогнозований періоди часу, грн.;

a — коефіцієнт еластичності ціни (змінюється від 0,1 до 1,0);

b — коефіцієнт еластичності доходів (змінюється в межах від 0,1 до 0,9);

K — коефіцієнт інфляції (показує, у скільки разів знецінюються гроші в прогнозованому періоді відносно базового);

d_i — оцінка зміни частки ринку i -ої продукції ($d_i = 1$, якщо не очікують зміни частки ринку підприємства в прогнозованому

періоді, $d_i > 1$, якщо передбачають збільшення частки ринку, $d_i = 1$, якщо ринок розширюється;

K_{ri} — коефіцієнт розвитку ринку продукції i ($K_{ri} = 1$, якщо не передбачають істотних змін у розвитку ринку, $K_{ri} > 1$, якщо ринок розширюється, $K_{ri} < 1$, якщо ринок звужується (насичується).

Обсяг продажу (виручки) $V_i(t)$ у період t для кожного i -го виду продукції розраховують за формулою [3]:

$$V_i(t) = Q_i(t) \times P_i(t), \quad (2)$$

де $Q_i(t)$ — обсяг продажу продукції i в натуральних одиницях виміру в період часу t ;

$P_i(t)$ — ціна одиниці продукції i в період часу t , грн.

Цей метод прогнозування величини збуту базується на використанні показників, які характеризують можливості споживачів — середні доходи покупців (споживачів сільгосптехніки), коефіцієнт еластичності доходів.

Для прогнозу збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування також доречно використовувати такі кількісні методи прогнозування, як метод екстраполяції тренду, метод екстраполяції на основі індексу сезонності, згладжування за експонентою, кореляційно-регресійного аналізу, прогноз на основі індикаторів, нормативний метод, метод аналізу частки ринку, метод стандартизованого розподілу ймовірностей, експертний метод, метод побудови економіко-статистичних моделей.

Так, за методом стандартного розподілу ймовірностей [4] визначається ймовірний діапазон прогнозу обсягу збуту на основі експертних оцінок, який базується на визначенні оптимістичного, песимістичного та найбільш ймовірного прогнозів збуту.

Очікуване значення прогнозу збуту (Π_3) розраховується за формулою:

$$\Pi_3 = \frac{O + 4M + P}{6}, \quad (3)$$

де O — оптимістичний прогноз;

P — песимістичний прогноз;

M — найбільш ймовірний прогноз.

Далі належить розрахувати стандартне відхилення (СВ):

$$CB = \frac{O - P}{6} \quad (4)$$

З ймовірністю 95% [4] показник збуту (П) перебуватиме у таких межах:

$$P = P_3 \pm 2CB \quad (5)$$

О. Оснач [5] пропонує використання методу прогнозу збуту у разі звернення до торговельних посередників. Зазначимо, що практика організації збуту сільськогосподарської техніки вказує на популярність звернень до таких методів організації збуту. Автор рекомендує встановити індекс песимізму (I_n) для кожного торгового агента. Рекомендована формула його розрахунку така:

$$I_n = (Q_p - Q_n) / Q_n \quad (6)$$

де Q_p – продажі минулого року;

Q_n – прогноз продажів на майбутній рік.

У разі прийняття до застосування такого методу слід користуватись такою формулою:

$$P_3 = Q_p \times I_n \quad (7)$$

Також доречним у застосуванні при прогнозуванні збуту організацій консолідованого маркетингу є використання методу Делфі, на який вказують такі автори, як Дихтль, Е. А. [6], Ервин Х.В. [6], Херагин Х.В. [6], Т. Завгородня [7], Б.Грабовецький [8], Федулова Л.І. [9], Л.Балабанова [4], Ю. Митрохіна [4], та інші дослідники та розробники методів прогнозування. Цей метод був розроблений О.Холмером та Т. Гордоном і є популярним у прогнозуванні завдяки тому, що забезпечує швидке, виважене досягнення результату. Він базується на генерації думок експертів в процесі «мозкової атаки» великої (іноді до 1000 учасників) групи фахівців, що забезпечує якнайбільшу наближеність до точності результату.

Прогнозування збуту передбачає контроль ринкової ситуації, можливостей підприємства розробляти збутову політику, яка відповідає загрозам та сприятливим умовам ринкового середовища певного підприємства або групи підприємств. Розробка індивідуальних методик такого контролю передбачає за основу не лише використання методів прогнозу збуту, а й використання методів оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства, основною показовою функцією якої є саме забезпечення оптимального збуту продукту, виробленого підприємством.

За О.С. Телетовим [9] узагальнений показник ефективності функціонування маркетингових підрозділів (E) має такий вигляд:

$$E = \frac{(V_2 - C_2 - N_2) - (V_1 - C_1 - N_1)}{S_1 + S_2 + S_3} \quad (7)$$

де V_1, V_2 — відповідно валові виручки підприємства, отримані за продажу продукцію в традиційних умовах та в умовах функціонування маркетингових служб;

C_1, C_2 — собівартість виробництва і реалізації продукції в традиційних умовах та в умовах функціонування маркетингових служб;

N_1, N_2 — податки з прибутку в традиційних умовах та в умовах функціонування маркетингових служб.

S_1 — сукупна заробітна плата працівники маркетингових служб;

S_2 — сумарна вартість всіх проведених маркетингових заходів;

S_3 — інші витрати.

Безперечно, формування методологічних засад консолідації виробництва та споживання має підтримуватись обранням найбільш точних, доречних до умов та особливостей діяльності підприємств певної галузі методів передбачення результатів, контролю ступеня їх досягнення та виміру ефективності [11]. Представлені вище методи складають лише незначний перелік з існуючих методів. Завданням кожної окремої організації консолідованого маркетингу є розробка певного комплексного підходу до визначення прогнозів діяльності та контролю досягнення якнайкращих результатів.

Вбачається за доцільне використання економіко-математичної моделі, побудованій на застосуванні методики прогнозу збуту на підставі комплексу розрахункових методів (таблиця 1).

Використання даної методики не заперечує можливості вибіркового підходу в обранні складових зазначеної методики для формування індивідуальної добірки визначення прогнозу збуту.

Доцільним також вирішувати завдання прогнозування обсягів збуту продукції в зазначеній нижче послідовності.

Етап 1. Визначення (на основі індексного методу) прогнозних показників збуту з урахуванням структурних зрушень зміни обсягів збуту та вартості продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування унаслідок структурних зрушень у збуті.

Таблиця 1 – Комплексна методика прогнозу збуту

Методи	Використання	Показник	Формули для розрахунку
Індексний	Дослідження результатів реорганізаційних змін у маркетингу та наслідків певних заходів у застосуванні до підприємств сільськогосподарського машинобудування через зіставлення рівнів досліджуваного явища та для визначення економічної значущості факторів (причин), що пояснює абсолютну відмінність порівнюваних рівнів	Індексу загального об'єму збуту I_{pq}	$I_{pq} = \frac{\sum p_1 \cdot q_1}{\sum p_0 \cdot q_0}$
		Агрегатний індекс цін I_p	$I_p = \frac{\sum p_1 \cdot q_1}{\sum p_0 \cdot q_1}$
		Агрегатний індекс фізичного обсягу I_q	$I_q = \frac{\sum p_0 \cdot q_1}{\sum p_0 \cdot q_0}$
		Приріст збуту товару (ΔD_{kil}) внаслідок зміни його кількості	$\Delta D_{kil} = \sum q_1 \cdot p_0 - \sum q_0 \cdot p_0$
		Індекс змінного складу ($I_{\bar{p}}$)	$I_{\bar{p}} = \frac{p_1 q_1}{\sum q_1} \cdot \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0} = \frac{\bar{p}_1}{\bar{p}_0}$
		Індекс структури за роками (I_{cmp})	$I_{cmp} = \frac{\sum q_1 \cdot p_0}{\sum q_1 \cdot p_0}$
		Приріст вартості внаслідок зміни його структури (ΔD_{var})	$\Delta D_{var} = \sum q_1 \cdot p_0 - \sum q_1 \cdot p_0$
		Індекс структурних зрушень (I_{cz})	$I_{cz} = \frac{\sum p_0 q_1}{\sum q_1} / \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0}$
Прогнозування продажів	Прогнозування попиту на основі використання коефіцієнтів еластичності	Обсяг продажу продукції (i) в натуральних одиницях виміру в період часу (t)	$Q_i(t) = Q_i^0 P_i(t) / P_i(0)^{-a} \times (D(t) / D_0 K)^b \times d_i \times K_{ri}$
		Обсяг продажу ($V_i(t)$) у період t для кожного i-го виду продукції	$V_i(t) = Q_i(t) \times P_i(t)$
Стандартного розподілу ймовірностей	Визначення очікуваного, оптимістичного, песимістичного та найбільш ймовірного прогнозів збуту	Очікуване значення	$\Pi_3 = \frac{O + 4M + P}{6}$
		Стандартне відхилення (CB)	$CB = \frac{O - P}{6}$
		Ймовірний (95%) збут (Π)	$\Pi = \Pi_3 \pm 2CB$
Прогноз збуту за О.Оснач [237]	Прогноз збуту у разі звернення до торговельних посередників	Індекс песимізму (I_n) кожного посередника, прогноз збуту (Π_3)	$I_n = (Q_p - Q_n) / Q_n$ $\Pi_3 = Q_p \times I_n$
Оцінки ефективності маркетингу за О.Телетовим [314]	Розрахунок узагальненого показника ефективності функціонування маркетингового підрозділу (КГКМ)	Ефективність функціонування маркетингових підрозділів (E_M)	$E_M = \frac{(V_2 - C_2 - N_2) - (V_1 - C_1 - N_1)}{S_1 + S_2 + S_3}$

Джерело: розроблено автором

Етап 2. Коригування одержаних прогнозних показників збуту з урахуванням коефіцієнтів еластичності попиту на відповідну продукцію підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Етап 3. Урахування ймовірних змін в обсягах збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування внаслідок входження підприємств сільськогос-

подарського машинобудування до контрактної групи консолідованого маркетингу (8):

де SF_i – прогноз продажів i-ї продукції підприємств;

SF_i^{SSS} – прогноз продажів;

i-ї продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування, розрахований на основі індексного методу й скоригований з урахуванням структурних зрушень зміни обсягів збуту та вартості i-ї продукції;

$$SF_i = SF_i^{SSS} \cdot CED_i \cdot I_i^p = SF_i^{SSS} \cdot CED_i \cdot \frac{AS_i^{t-1}}{SF_i^{t-1}}, \quad (8)$$

CED_i – коефіцієнт еластичності попиту на i -ту продукцію;

I_i^p – індекс песимізму, розрахований фахівцями з маркетингу контрактної групи консолідованого маркетингу, щодо прогнозу збуту i -ї продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування, що належить до цієї групи;

AS_i^{t-1} – фактичний обсяг продажів i -ї продукції за рік, що передував року створення контрактної групи консолідованого маркетингу;

SF_i^{t-1} – прогнозний продаж i -ї продукції, визначений фахівцями з маркетингу цього підприємства сільськогосподарського машинобудування на рік, що передував року створення контрактної групи консолідованого маркетингу.

Етап 4. Коригування прогнозних показників збуту на коефіцієнт ефективності діяльності контрактної групи консолідованого маркетингу (PR_{CMCG}):

$$PR_{CMCG} = \frac{\sum_{i=1}^n AS_i^{t-1}}{\sum_{i=1}^n AMC_i^{t-1}} \cdot \frac{\sum_{i=1}^n AS_i^t}{AMC_{CMCG}} \cdot \frac{AAS_{amm}^{t-1}}{AAS_{amm}^t}, \quad (9)$$

де n – кількість найменувань продукції, що випускає підприємство;

AS_i^t – фактичний обсяг продажів i -ї продукції за рік, в якому підприємств сільськогосподарського машинобудування ввійшло до складу контрактної групи консолідованого маркетингу;

AMC_i^{t-1} – фактичні витрати на маркетинг і збут i -ї продукції за рік, що передував року створення контрактної групи консолідованого маркетингу;

AMC_{CMCG} – сукупні витрати на маркетинг та збут у межах контрактної групи консолідованого маркетингу;

$\frac{AAS_{amm}^{t-1}}{AAS_{amm}^t}$ – коефіцієнт, що враховує зміну обсягів продажу на ринку;

AAS_{amm}^t – фактичний сукупний обсяг продажу на ринку сільськогосподарського машинобудування в році, в якому підприємств сільськогосподарського машинобудування ввійшло до складу контрактної групи консолідованого маркетингу;

AAS_{amm}^{t-1} – фактичний сукупний обсяг продажу на ринку сільськогосподарського машинобудування в році, що передував року створення контрактної групи консолідованого маркетингу.

Етап 5. Побудова методом сценарного аналізу оптимістичного й песимістичного прогнозів показників збуту (розраховані на попередніх етапах прогнозні показники збуту потрібно брати за найбільш імовірні). Якщо не-

можливо визначити імовірність настання того чи іншого сценарію, рекомендовано застосувати метод стандартного розподілу ймовірностей.

За умов рекомендацій до впровадження консолідованого підходу до збуту необхідними є виміри показників реалізації продукції з прогнозними на основі статистичної методології. Статистика має справу з масовими явищами та процесами. Враховуючи значну кількість підприємств сільськогосподарського машинобудування, саме про масовість такого негативного явища, як низькі показники збуту, йде мова. При цьому виникає потреба у заміні суцільного спостереження вибіркоvim. Це є цілком закономірним та виправданим, враховуючи той факт, що практично усі підприємства цієї галузі в Україні орієнтують свою продукції виключно на сільгоспвиробників, тобто є профільноорієнтованими, а проблеми їх об'єднують спільні — низька поінформованість, низькі показники збуту, недостатня якість обслуговування споживачів

Розроблений підхід передбачає коригування прогнозних показників збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування на ряд параметрів, що враховують потенційні зміни, пов'язані з приєднання підприємств сільськогосподарського машинобудування до складу контрактної групи консолідованого маркетингу, ефективністю її функціонування, а також дає можливість визначити сценарії під час прогнозування обсягів збуту.

Висновки та перспектив и подальших досліджень. Прогнозування обсягів збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування, які інтегрують свої зусилля в межах консолідованого маркетингу, запропоновано здійснювати з урахуванням еластичності попиту на продукцію підприємств сільськогосподарського машинобудування, змін щодо обсягів збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування внаслідок входження підприємств до контрактної групи консолідованого маркетингу та ефективності діяльності контрактної групи консолідованого маркетингу.

Таким чином, удосконалено методологічне підґрунтя та методичний інструментарій прогнозування обсягів збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування, що відрізняється від існуючих урахуванням зміни обсягів збуту і вартості продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування в результаті структурних зрушень у збуті, еластичності попиту на відповідну продукцію

підприємств сільськогосподарського машинобудування, змін щодо обсягів збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування внаслідок входження підприємств сільськогосподарського машинобудування до контрактної групи консолідованого маркетингу та ефективності її діяльності, що дозволяє сформулювати реалістичний, оптимістичний та песимістичний сценарії під час прогнозування обсягів збуту.

Перспективною вбачається розробка індивідуальних методик прогнозу збуту для підприємств різних галузей виробництва.

Літератури

1. Перебийніс В.І., Рогоза М.Є., Косарева Т.В., Перебийніс Ю.В. Матеріально-технічне забезпечення агропродовольчого комплексу в контексті модернізації промисловості. *Вестник экономической науки Украины*. 2019. №1 (36). С. 92 –100.
2. Пархоменко О.П. Прогнозування обсягу збуту як елемент планування розвитку підприємства. *Вчені записки університету «Крок»*. Київ, Випуск 33. 2013. С. 258 – 261.
3. Товажнянський В. П., Перерва П.Г. Розвиток методів використання дискримінантних моделей оцінки ймовірності банкрутства на машинобудівних підприємствах. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. (проблеми економіки та управління), 2010. №668. С. 435 – 444.
4. Балабанова Л.В., Митрохіна Ю.П. Управління збутовою політикою URL: http://culonline.com.ua/Books/Upravl_zbutovoyu_politikoyu_Balabanova2011.pdf.
5. Оснач О.Ф. Промисловий маркетинг. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/39036-72-prognoz-tovarnogo-rinku-metodi-prognozuvannya-zbutu.html>.
6. Діхтль, Е. А., Ервін Х.В., Херагін Х.В. *Практичний маркетинг*. Суми, 2019. 140 с.
7. Завгородня Т.П. Методи прогнозування URL: http://lubbook.org/book_251.html.
8. Грабовецький Б.Є. *Економічне прогнозування та планування*. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 188 с.
9. Федулова Л.І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2007. №3. С.9 – 31.

Стаття надійшла до редакції : 10.02.2023 р.

- 10.Телетов А.С. *Маркетинг продукції виробничо-технічного призначення*. Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2002. 231 с.
- 11.Mikhailova L. I., Nekhay V. V. Application for consolidated marketing solve the problems product sales of agricultural engineering. *The scientific heritage*. Budapest. 2017. № 8(8). P. 2, 21–31.

References

1. Perebiynis, V.I., Rogoza, M.E., Kosareva T.V. and Perebiynis Yu.V. (2019). Material and technical support of the agro-food complex in the context of industrial modernization. *Herald of Economic Science of Ukraine*, 1 (36), 92 –100.
2. Parkhomenko, O.P. (2013). Forecasting the volume of sales as an element of enterprise development planning. *Scientific notes of "Krok" University*. Kyiv, 33, 258 – 261.
3. Tovazhnyansky, V.P. & Pererva, P.H. (2010). Development of methods of using discriminant models for assessing the probability of bankruptcy at machine-building enterprises. *Bulletin of Lviv Polytechnic University. (problems of economics and management)*, 668, 435 – 444.
4. Balabanova, L.V. & Mitrokhina, Yu.P. (2011). Sales policy management. Retrieved from: http://culonline.com.ua/Books/Upravl_zbutovoyu_politikoyu_Balabanova2011.pdf.
5. Osnach, O.F. (2015). Industrial marketing. Retrieved from: <http://westudents.com.ua/glavy/39036-72-prognoz-tovarnogo-rinku-metodi-prognozuvannya-zbutu.html>.
6. Dichtl, E. A., Ervin H.V. and Kheragin H.V. (2019). *Practical marketing*. Sumy, 140.
7. Zavorodnya T.P. Forecasting methods. Retrieved from : http://lubbook.org/book_251.html.
8. Hrabovetskyi, B.E. (2003). *Economic forecasting and planning*. Kyiv: Center for Educational Literature, 188.
9. Fedulova, L.I. (2007). Integration processes of corporate structures: opportunities for innovative development of the economy of Ukraine. *Economics and forecasting*, 3, 9 – 31.
10. Teletov, A.S. (2002). *Marketing of production and technical products*. Sumy: Department of Sumy State University, 231.
11. Mikhailova, L. I., Nekhay, V. V. (2017). Application for consolidated marketing solve the problems product sales of agricultural engineering. *The scientific heritage*. Budapest, 8 (8), 21–31.

Стаття прийнята до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Нехай В. В. Формалізація методики прогнозування збуту продукції підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 73–79.

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОЄКТІВ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.10>

Постановка проблеми. Розглянуто питання щодо організації благодійної діяльності в Україні, визначено особливості реалізації волонтерства в сучасних умовах. Наголошено на необхідності управління ризиками волонтерських проєктів. *Метою статті* є розгляд теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо управління ризиками волонтерських проєктів. *Методологічною основою дослідження* стали логічні методи обробки інформації, методи аналізу для ідентифікації проєктних ризиків, абстрактно-логічний метод для формулювання рекомендацій та висновків. *Виклад основного матеріалу.* Розглянуто теоретико-методологічні засади здійснення благодійної діяльності в Україні. Проаналізовано особливості реалізації волонтерських проєктів та ідентифіковано їхні ризики. Визначено, що для них характерні зовнішні ризики, пов'язані із законодавством, пошуком донорів, комунікаційними зв'язками тощо, та внутрішні ризики, до яких можна віднести мотиваційний ризик; ризик, пов'язаний з дотриманням вимог «проєктного трикутника», ризик учасників проєкту тощо. Здійснено ідентифікацію ризиків волонтерських проєктів. Запропоновано заходи управління проєктними ризиками, реалізація яких дасть змогу запобігти виникненню ризикової ситуації або зменшити її негативний вплив на досягнення цілей проєкту. *Оригінальність та практична значимість дослідження* підтверджується можливістю використання запропонованих заходів як практичного інструменту з управління ризиками для планування волонтерських проєктів. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Запропонована ідентифікація проєктних ризиків та рекомендації щодо управління ними можна використати для подальшого удосконалення процесів управління ризиками волонтерських проєктів шляхом створення імітаційних моделей для оцінювання кількісних характеристик несприятливих подій.

Ключові слова:

волонтерська діяльність, проєкт, ризик, ідентифікація ризиків, методи управління ризиками.

RISK MANAGEMENT IN VOLUNTEER PROJECTS

Formulation of the problem. The question of the organization of charitable activities in Ukraine was considered, the specifics of volunteering in modern conditions were determined. The need for risk management in volunteer projects is emphasized. *The purpose of the article* is to review the theoretical foundations and develop practical recommendations for risk management of volunteer projects. *The methodological basis of the research* was logical methods of information processing, methods of analysis for identifying project risks, an abstract-logical method for formulating recommendations and conclusions. *Presenting main material.* The theoretical and methodological principles of charitable activities in Ukraine are considered. The specifics of implementing volunteer projects were analyzed and their risks were identified. It was determined that they are characterized by external risks associated with legislation, the search for donors, communication links, etc., and internal risks, which can include motivational risks, risks associated with compliance with the requirements of the "project triangle", and the risks of project participants. The risks of volunteer projects have been identified. Project risk management measures are proposed, the implementation of which will make it possible to prevent the occurrence of a risky situation or reduce its negative impact on the achievement of project goals. *The originality and practical significance of the research* is confirmed by the possibility of using the proposed measures as a practical risk management tool for planning volunteer projects. *Conclusions and prospects for further research.* The proposed identification of project risks and recommendations for their management can be used to further improve the risk management processes of volunteer projects by creating simulation models for evaluating the quantitative characteristics of adverse events.

¹ **Бондарєва Тетяна Іванівна**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Bondarierova Tetiana, Ph.D in Technical Sciences, Associate professor of the Management Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1834-8174>

e-mail: bond_tat@ukr.net

Keywords:

Volunteer activity, project, risk, risk identification, risk management methods.

Постановка проблеми. Благодійний рух в Україні активно зростає та розвивається. В сучасних умовах волонтерство та діяльність неприбуткових організацій стали особливо актуальними. Добровольчі проєктні ініціативи розповсюджуються майже на будь-яку сферу людської діяльності. Це і робота із соціально незахищеними верствами населення (інвалідами, людьми похилого віку, родинами, що потрапили у складні життєві обставини, переселенцями тощо), діяльність в рамках неформальної освіти, спрямована на інкультурне спілкування та розвиток молодіжного сектору, реалізація проєктів відновлення пошкодженого майна і будівництва нових об'єктів соціальної інфраструктури, миротворча діяльність, розв'язання конфліктів, екологічний захист, активізація населення у допомозі нашим захисникам тощо.

Більшість програм благодійних організацій (70%) неможливо реалізувати силами та коштами тільки її учасників, тому до роботи залучається широкий актив, волонтери. Система волонтерського руху функціонує, в першу чергу, завдяки її людським ресурсам.

Волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану, благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер [1].

Особливістю управління проєктами благодійних організацій є широкий спектр їхнього різноманіття, який породжує існування величезної кількості ризиків, що притаманні їхній діяльності.

Під ризиком розумітимемо несприятливу подію, що призводить до втрат. Велика кількість видів ризиків не дозволяє створити єдину типову класифікацію проєктних ризиків благодійної діяльності, щоб застосувати цей інструмент як шаблон при реалізації волонтерських проєктів. Таким чином, пропонується застосовувати системний підхід до управління ризиками у волонтерських проєктах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризик-менеджмент – це новий напрямок вдосконалення діяльності організацій, який швидко розвивається. Процес стандартизації в галузі управління ризиками розпочався відносно недавно, і тому в публікаціях з ризик-менеджменту немає

єдиного підходу до трактування поняття ризику, та наведена велика кількість різних його визначень.

У публікації [2] поняття ризику пов'язують з можливою небезпекою або невдачею під час ведення бізнесу. В публікаціях [3, 4] ризик розглядають як можливість виникнення непередбачених збитків або неотримання підприємством запланованого прибутку. В джерелах [5, 6] ризик ототожнюють з імовірністю втрати підприємством частини своїх активів, зниження прибутку або появи непередбачених витрат у результаті здійснення виробничої або фінансової діяльності. В публікаціях [7, 8] визначення ризику пов'язують з подоланням невизначеності в процесі прийняття управлінських рішень, оцінкою імовірності досягнення прогнозованого результату, можливою невдачею або відхиленням від мети.

Таким чином, більшість авторів сприймають ризик як можливість настання несприятливих подій, різних збитків та втрат під час здійснення будь-якої діяльності, зокрема, і волонтерської.

Питання визначення ризиків у волонтерстві висвітлені в таких роботах [9 – 11]. Однак у кожній роботі розглядаються проблеми управління ризиками стосовно певної сфери реалізації волонтерської діяльності з урахуванням її специфіки і особливостей, що значно обмежує галузь застосування матеріалу і розроблених рекомендацій.

Таким чином, необхідно визначити загальний перелік негативних факторів, які знижують ефективність та результативність волонтерської діяльності, надати їхню загальну характеристику, проаналізувати можливі причини і наслідки їхнього настання та розробити рекомендації щодо реагування на ризики волонтерських проєктів.

Отже, **метою статті** є розгляд теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо управління ризиками волонтерських проєктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити велику кількість різноманітних форм та методів допомоги, якими благодійні організації та волонтери можуть користуватися під час здійснення доброчинності. Основні типи волонтерських проєктів подано на рисунку 1.

Рисунок 1 – Проектна діяльність волонтерських організацій

Джерело: розроблено автором

Організації чи установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, мають право самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності, отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності, видавати волонтерам посвідчення, що засвідчують їхню особу та вид волонтерської діяльності в межах організації, страхувати життя і здоров'я волонтерів на період провадження ними волонтерської діяльності тощо. Організації можуть здійснювати підготовку волонтерів шляхом проведення інструктажів, навчальних тренінгів, семінарів, практичних занять, конкурсів, змагань. Знання та навички, необхідні для провадження волонтерської діяльності, волонтери також набувають шляхом самоосвіти.

Джерелами фінансування волонтерської діяльності є кошти фізичних осіб, громадських та благодійних організацій, інших юридичних осіб, міжнародних організацій, добровільні внески волонтерів, а також інші джерела, не заборонені чинним законодавством.

Функціонування благодійних організацій в Україні та світі супроводжується значними ризиками, широкий спектр яких простягається від ризиків недостатнього залучення коштів до фінансових ризиків реалізації інвестиційних проектів. Також існує багато ризиків, пов'язаних із залученням до

роботи в благодійних організаціях волонтерського руху. Волонтерській діяльності притаманні свої ризики, пов'язані, в першу чергу, з безпекою надання волонтерської допомоги, а також з психологічними та соціальними особливостями здійснення волонтерської діяльності. Тому можна визначити, що діяльність благодійних організацій, а особливо із залученням волонтерів, є досить ризиковою і потребує особливої уваги.

Для підвищення ефективності діяльності благодійних організацій необхідно ідентифікувати та проаналізувати процеси з управління ризиками волонтерських проектів, розробити заходи реагування на несприятливі події.

Для застосування методів аналізу, якісного та кількісного оцінювання, управління ризиками їх необхідно класифікувати, тобто об'єднувати в укрупнені групи за певними критеріями. При плануванні проекту можна враховувати внутрішні та зовнішні ризики проекту.

Зовнішні ризики – це події або фактори зовнішнього середовища проекту, які не піддаються впливу команди проекту. Зовнішні ризики можуть тільки враховуватися під час діяльності організації або реалізації проекту.

Внутрішні ризики – це події, пов'язані з факторами внутрішнього середовища проекту, на які можна здійснювати вплив. Внутрішні

ризиків можуть контролюватися в процесі діяльності організації або реалізації проєкту.

Грунтуючись на такому підході до класифікації ризиків, здійснимо ідентифікацію ризиків волонтерських проєктів. На всіх етапах життєвого циклу проєкту існують ризики, пов'язані з неповнотою або неточністю вихідної інформації, невизначеністю майбутніх подій, мінливістю внутрішнього і зовнішнього середовища проєкту. В процесі реалізації проєкту можуть настати різні несприятливі події, заходи реагування на які необхідно передбачити ще на початку виконання проєкту.

Ідентифікація проєктних ризиків полягає у визначенні ризиків, які можуть впливати на виконання проєкту, й документуванні характеристик кожного з них. Вихідними даними для ідентифікації ризиків волонтерських

проєктів можуть бути: опис продукту проєкту та технології його створення, опис концепції проєкту і його зовнішніх факторів, оцінки вартості й тривалості виконання робіт проєкту, організаційна структура проєкту, накопичений успішний практичний досвід тощо.

Ідентифікацію проєктних ризиків будемо виконувати у такому порядку: 1) складемо перелік можливих ризиків проєкту; 2) опишемо джерела і визначимо основні причини, що призводять до виникнення ризиків; 3) спрогнозуємо негативні наслідки у випадку настання ризиків.

Результати ідентифікації внутрішніх та зовнішніх ризиків волонтерських проєктів наведено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1 – Ідентифікація зовнішніх ризиків волонтерських проєктів

Назва ризику	Фактори ризику	Можливі причини виникнення ризику	Імовірні наслідки виникнення ризику
Законодавчий	Надмірне оподаткування благодійної діяльності; Труднощі доставки гуманітарної допомоги з-за кордону; Правова незахищеність волонтерів	Недосконалість законодавчої бази, що регулює благодійну і волонтерську діяльність Неправомірні дії з боку третіх осіб, корупція	Неможливість здійснення благодійних проєктів; Тиск на волонтерів з боку влади; Низька ефективність волонтерської діяльності
Політичний	Погіршення взаємин з іншими країнами; Низький рівень політичної стабільності у суспільстві	Негативні світові тенденції; Неefективність або нестабільність політичної влади в країні	Проблеми залучення інвесторів, неможливість фінансувати проєкт; Непередбачені витрати; Зниження ефективності або неможливість реалізації проєкту
Форс-мажор	Війна, активні бойові дії	Негативні процеси у міжнародному середовищі	Загроза життю і здоров'ю волонтерів; Неможеливість реалізації проєкту

Джерело: розроблено автором

Оскільки у практиці діяльності більшості організацій зазвичай реагують на ризик у міру його настання, тобто, коли його вже ідентифікували, то для удосконалення цього процесу пропонується для управління ризиками застосовувати стандарт з управління проєктами РМІ РМВок. У цьому стандарті подано підхід до управління ризиками, основний на плануванні управління ризиками, ідентифікації ризиків, проведенні кількісного та якісного аналізу ризиків, плануванні реагування на визначені ризики, здійсненні моніторингу та контролю над ризиками.

Такий підхід до управління ризиками дасть змогу планувати управління ризиками, правильно оцінювати ризики, економити кошти, вкластися у терміни проєкту, а також уникати непередбачених витрат.

Таким чином, основним результатом ідентифікації є перелік можливих причин та негативних наслідків проєктних ризиків. Проведення ідентифікації проєктних ризиків дозволяє сформулювати перелік найбільш суттєвих проєктних ризиків, на які необхідно реагувати в першу чергу, та розробити превентивні заходи щодо зниження їхнього негативного впливу.

Таблиця 2 – Ідентифікація внутрішніх ризиків волонтерських проєктів

Назва ризику	Фактори ризику	Можливі причини виникнення ризику	Імовірні наслідки виникнення ризику
Ризик недотримання обмежень «проектного трикутника»	Перевищення тривалості виконання робіт проєкту Перевищення вартості виконання робіт проєкту Низька якість виконання проєктних робіт	Помилки при плануванні проєкту Зміна умов реалізації проєкту Порушення договірних зобов'язань з боку партнерів Відсутність системи управління якістю в проєкті	Необхідність пошуку додаткових ресурсів Зниження привабливості й зацікавленості в проєкті, відмова від нього Додаткові витрати на внесення змін у план проєкту
Інвестиційний ризик	Труднощі у пошуку донорів	Низька ефективність комунікаційних зв'язків Недотримання принципів партнерства, погана репутація організації Непрозора або відсутня звітність по проєкту	Неможливість реалізації проєкту Додаткові витрати на пошук альтернативних джерел фінансування проєкту
Ризик учасників проєкту	Відсутність стимулів учасників проєкту Відсутність мотивації, вигорання волонтерів Труднощі у залученні волонтерів та їхній адаптації	Надмірне або нерівномірне навантаження на учасників проєкту Неефективні внутрішні проєктні комунікації	Зниження проєктної активності команди Помилки при плануванні проєктних показників Плинність кадрів
Комунікаційний ризик	Поганий зв'язок із громадськістю, негативна реакція населення на реалізацію волонтерської діяльності	Низька ефективність комунікаційних процесів	Виникнення непередбачених витрат Зниження ефективності або неможливість реалізації проєкту

Джерело: розроблено автором

Для кожного проєктного ризику можна розробити декілька різних заходів реагування на несприятливі події. До основних методів управління проєктними ризиками відносять:

1. Зниження ризиків. Застосування цього методу полягає в розробленні превентивних заходів, які дозволяють знизити ймовірність виникнення ризиків або обмежити втрати у випадку їхнього настання. Перелік конкретних заходів залежить від специфіки діяльності організації, її потенціалу, операційних та управлінських процесів.

2. Розподіл ризиків. Застосування цього методу означає розподіл відповідальності за ризики між партнерами, що беруть участь у проєкті. Відповідальність за певний ризик

бере той учасник, який має кращі можливості для аналізу, контролю і реагування на негативні наслідки ризиків. Передачу ризиків здійснюють шляхом внесення в текст договорів відповідних положень про відповідальність і премію за ризики.

3. Самострахування ризиків. Застосування цього методу передбачає створення спеціальних резервних фондів для компенсації втрат у випадку настання ризиків. До таких фондів звичайно відносять цільові резервні фонди підприємства, системи страхових запасів матеріальних і фінансових ресурсів. Ліміт відрахувань у страхові резерви регулюють законодавчими, нормативними

актами й внутрішніми документами організації.

4. Страхування ризиків. Застосування цього методу передбачає передачу відповідальності за компенсацію втрат у випадку настання ризиків страховим компаніям за певну плату. Склад таких ризиків визначають за певними умовами.

Виходячи з результатів ідентифікації ризиків волонтерських проєктів, можна розробити заходи реагування на несприятливі події з метою зниження рівня їхнього негативного впливу на досягнення цілей проєкту. Запропоновані заходи з управління ризиками волонтерських проєктів наведемо в таблиці 3.

Таблиця 3 – План управління ризиками волонтерських проєктів

Назва ризику	Метод управління ризиком	Заходи реагування на ризик
Законодавчий	Запобігання, зниження ризику	Забезпечення потужного юридичного супроводу проєкту
Політичний	Самострахування, створення резервних фондів	Передбачення альтернативних джерел фінансування проєкту; Резервування фінансових, матеріальних ресурсів
Форс-мажор	Самострахування, розроблення альтернативних варіантів реалізації проєкту	Підготувати план «Б» на випадок виникнення надзвичайної ситуації; Передбачити можливість переформатування проєкту на більш безпечний варіант
Ризик недотримання обмежень «проєктного трикутника»	Запобігання, зниження ризику; Самострахування, створення резервних фондів	Підвищити ефективність процесів контролю у проєкті; Передбачити резервний фонд у вартості проєкту
Інвестиційний ризик	Запобігання, зниження ризику	Підвищити ефективність комунікаційних зв'язків з громадськістю, партнерами, донорами; Використовувати фандрайзингові платформи для збору коштів та пошуку інвесторів; Забезпечити прозору звітність з проєкту, регулярне інформування спільноти і партнерів щодо витрат фінансових ресурсів
Ризик учасників проєкту	Запобігання, зниження ризику	Підвищення ефективності процесів управління персоналом у проєкті; Розроблення ефективної системи мотивування персоналу; Використання методів згуртування проєктної команди; Інформаційне управління волонтерською діяльністю; Гнучкий графік робіт
Комунікаційний ризик	Запобігання, зниження ризику	Підвищити ефективність комунікаційних процесів шляхом тісної співпраці із ЗМІ, поширення інформації щодо волонтерської діяльності у соцмережах; Передбачення у команді проєкту менеджера із зв'язків з громадськістю; Уважне, доброзичливе ставлення до спільноти в процесі спілкування

Джерело: розроблено автором

Таким чином, на підставі ідентифікації ризиків, визначення їхніх можливих причин та ймовірних наслідків, можна запропонувати заходи управління ризиками. Здебільшого заходи реагування на ризики складаються з превентивних дій, які допоможуть не допустити виникнення ризику, а не резервувати зусилля для ліквідації негативних наслідків. Такий підхід у ризик-менеджменті вважається найефективнішим, оскільки дозволяє уни-

кнути появи поряд з прямими втратами, які можна досить точно спрогнозувати і порахувати, непрямих, що не піддаються розрахункам, але мають величину, як правило, на порядок більшу, ніж прямі. Тому недопущення виникнення ризику вважається ефективнішим методом управління ним.

Як напрямок подальших досліджень можна запропонувати розроблення системних, процесних та імітаційних моделей ризи-

ків волонтерських проєктів з метою визначення їхніх кількісних характеристик. Це дасть змогу здійснити ранжування ризиків за величиною імовірності їхнього виникнення та ступенем негативного впливу на досягнення цілей проєкту, і, таким чином, виділити ті події, які є найбільш небезпечними для певного проєкту.

Література

1. Закон України про волонтерську діяльність в Україні від 19.04.2001 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3236-17>
2. Альгин А.П. *Грани экономического риска*. Москва: Знание, 1991. 64 с.
3. Райзенберг Б.А. *Предпринимательство и риск*. Москва: Знание, 1992. 56 с.
4. Грабовой П.Г., Петрова С.Н. *Риски в современном бизнесе*. Москва: Аланс, 1994. 200 с.
5. Балабанов И.Т. *Риск-менеджмент*. Москва: Финансы и статистика, 1996. 156 с.
6. Уткин Э.А. *Риск-менеджмент*. Москва: ТЕНДЕМ, ЭКМОС, 1998. 288 с.
7. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. *Ризик у менеджменті*. Київ: ТОВ «Борисфен-М», 1996. 336 с.
8. Андрійчук В., Бауер Л. *Менеджмент: прийняття рішень і ризик: навч. посібник*. Київ: КНЕУ, 1998. 316 с.
9. Харченко С. Я., Песоцька О. П., Кратінова В. О. *Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: наук.-навч.-метод. посіб.* Луганськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка», Н.-д. центр пробл. соц. педагогіки та соц. роботи АПН України і Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2008. 319 с.
10. Веденєєв Д.В., Турчак О.В. *Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання*. *Військово-науковий вісник*, 2018. № 30. С. 206–216.

Стаття надійшла
до редакції : 25.01.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Бондарєва Т. І. Ризик-менеджмент волонтерських проєктів. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 80–86.

11. Труднощі та ризики волонтерської діяльності в Україні. URL: <https://styknews.info/novyny/polityka/2014/10/08/trudnoshchi-ta-ryzyky-volonterskoi-diialnosti-v-ukraini>

References

1. Law of Ukraine on Volunteering in Ukraine dated April 19, 2001 No. 3236-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3236-17>
2. Algin, A.P. (1991). *Edges of economic risk*. Moscow: Znanie, 64.
3. Reisenberg, B.A. (1992). *Entrepreneurship and risk*. Moscow.: Znanie, 56.
4. Grabovoi, P.G., Petrova, S.N. (1994) *Risks in modern business*. Moscow: Alans, 200.
5. Balabanov, I.T. (1996). *Risk management*. Moscow: Finances and statistics, 156 p.
6. Utkin, E.A. (1998). *Risk management*. Moscow: TANDEM, EKMOС, 288 p.
7. Vitlinsky, V.V., Nakonechnyi S.I. (1996). *Risk in management*. Kyiv.: Borysfen-M LLC, 336.
8. Andriychuk, V., Bauer, L. (1998). *Management: decision-making and risk: education. manual*. Kyiv: KNEU, 316.
9. Kharchenko, S.Ya., Pesotska, O. P., Kratinova, V. O. (2008). *History, theory and practice of the volunteer movement in Ukraine: scientific-scientific-method. manual*. Luhansk: T. Shevchenko Luhansk national University, Center of the problem social of pedagogy and social works of the APN of Ukraine, 319.
10. Vedeneev, D.V., Turchak, O.V. (2018). The volunteer movement in Ukraine during the Russian-Ukrainian war: labor risks and forms of state and public recognition. *Military Scientific Bulletin*, 30, 206-216.
11. Difficulties and risks of volunteering in Ukraine Retrieved from: <https://styknews.info/novyny/polityka/2014/10/08/trudnoshchi-ta-ryzyky-volonterskoi-diialnosti-v-ukraini>

Стаття прийнята
до друку: 31.03.2023 р.

УДК 339.137.2

JEL Classification: D21, I19, M14

КРУПСЬКИЙ О. П.¹, СТАСІЮК Ю. М.²ОРГАНІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНОГО СТИЛЮ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ:
ФУНКЦІЇ ТА СКЛАДОВІDOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.1.11>

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають від медичних закладів більш ретельного урахування нематеріальних чинників, які складають невідтворювану складову культурних особливостей. Зміна соціально-економічних умов господарювання зумовила посилення уваги менеджменту медзакладів до необхідності формування корпоративного стилю, що забезпечить додаткові конкурентні переваги. *Мета дослідження* полягає у виявленні функцій та елементів корпоративного стилю медичного закладу та його підрозділів, з'ясуванні його впливу на колективну свідомість і поведінку споживачів медичних послуг та встановленні вимог щодо його розробки. *Методологічною основою дослідження* стали сучасні дослідження із питань формування корпоративного стилю та його впливу на репутацію та успішний розвиток організацій. *Основною гіпотезою дослідження* є припущення щодо впливу корпоративного стилю на рівень упізнаваності та авторитету медичного закладу. *Виклад основного матеріалу дослідження.* Доведено, що автентичний, працюючий корпоративний стиль для сучасного медичного закладу є необхідним елементом його організаційної культури. Визначено, що корпоративний стиль сприяє створенню позитивного образу медичного закладу в очах споживачів; дозволяє виділити медичний заклад з-поміж інших медичних закладів зі схожим набором послуг; зміцнити організаційний дух медичних працівників; підвищує ефективність реклами; формує сприятливий імідж медичного закладу. *Оригінальність та практична значимість дослідження* полягає в тому, що був проведений порівняльний аналіз елементів корпоративного стилю міських клінічних лікарень м. Дніпро, наочно реалізованих на офіційних сторінках в мережі Інтернет. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Проведене дослідження дозволило констатувати, що розглянуті медичні заклади міста Дніпра не приділяють необхідної уваги до питань формування власного корпоративного стилю. Спорадичні ініціативи та заходи створюють видимість існування корпоративного стилю медичного закладу, але не забезпечують існування такого корпоративного стилю, який би працював на підвищення упізнаваності та авторитету медичного закладу.

Ключові слова:

корпоративний стиль, медичні заклади, логотип, фірмове гасло, фірмовий бланк, легенди компанії, фірмова кольорова гама, брендбук.

ORGANIZATION OF THE CORPORATE STYLE OF THE MEDICAL INSTITUTION:
FUNCTIONS AND COMPONENTS

Problem statement. Today's realities require medical institutions to take more careful account of intangible factors that make up an irreplaceable component of cultural characteristics. Changes in the socio-economic conditions of economic activity have led to increased attention of the management of medical institutions to the need to form a corporate style that will provide additional competitive advantages. *The purpose of the study* is to identify the functions and elements of the corporate style of a medical institution and its subdivisions, to find out its impact on the collective consciousness and behavior of consumers of medical services and to establish requirements for its development. *The methodological basis of the study* is modern research on the formation of corporate style and its impact on the reputation and successful devel-

¹ **Крупський Олександр Петрович**, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет ім. Олесь Гончара, м. Дніпро, Україна.

Krupskiy Oleksandr, Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Department of Marketing and International Management, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1086-9274>

e-mail: krupskyy71@gmail.com

² **Стасюк Юлія Михайлівна**, старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олесь Гончара, м. Дніпро, Україна.

Stasiuk Yuliia, Senior Lecturer, Department of Marketing and International Management, Faculty of Economics, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6644-8658>

e-mail: stasiuk@ef.dnu.edu.ua

opment of organizations. *The main hypothesis of the study* is the assumption that corporate style influences the level of recognition and authority of a medical institution. *Summary of the main research material.* It is proved that an authentic, working corporate style for a modern medical institution is a necessary element of its organizational culture. It is determined that the corporate style contributes to creating a positive image of a medical institution in the eyes of consumers; allows distinguishing a medical institution from other medical institutions with a similar range of services; strengthens the organizational spirit of medical staff; increases the effectiveness of advertising; and creates a favorable image of a medical institution. *The originality and practical significance of the study* lies in the fact that a comparative analysis of the elements of corporate style of city clinical hospitals in Dnipro, which are clearly implemented on the official pages on the Internet, was carried out. *Conclusions and prospects for further research.* The conducted research has made it possible to state that the considered medical institutions of the city of Dnipro do not pay the necessary attention to the formation of their own corporate style. Sporadic initiatives and events create the appearance of the existence of a corporate style of a medical institution, but do not ensure the existence of such a corporate style that would work to increase the recognition and authority of a medical institution.

Keywords:

corporate style, medical institutions, logo, corporate slogan, letterhead, company legends, corporate colors, brand book.

Постановка проблеми. З 30 січня 2018 року конкуренція між медичними закладами вийшла на новий рівень. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [3], котрий набув чинності саме в ці дати, став тригером, який запустив «нові реалії» господарювання закладів охорони здоров'я. Необхідність швидкого пристосування до цих умов, зумовила переосмислення корпоративного стилю медичних закладів, котрі проявили бажання залишитись на ринку медичних послуг. Внутрішня реорганізація; ринковий аналіз ситуації щодо послуг які надаються зараз, та можуть бути надані у перспективі; моніторинг ринку праці; вивчення попиту та пропозицій на медичні послуги; щоденна праця над іміджем закладу, та лояльністю пацієнтів та співробітників; боротьба за впізнаваність свого корпоративного стилю, ось досить неповний список питань з якими стикнулись керівники медичних закладів в новітніх умовах господарювання. Сучасний світ вимагає більш ретельного урахування нематеріальних чинників, які складають невідтворювану складову культурних особливостей підприємства [7]. Зміна соціально-економічних умов господарювання призвела до необхідності займатися речами, які раніше не відносились до базових питань менеджменту закладів охорони здоров'я в Україні. Одним з цих питань є питання корпоративного стилю медичного закладу, який дасть змогу забезпечити конкурентні переваги, пов'язані із упізнаваністю медичного закладу стейкхолдерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корпоративний стиль (корпоративна

ідентичність) як окреме управлінське поняття і, як наслідок, окремий стратегічний інструмент вперше було виокремлено практиками, і розглядався через призму питань дизайну у другій половині 1970 років [29, 36]. У ті часи корпоративному стилю відводилося завдання підвищення упізнаваності закладу до стану, коли за його допомогою передаються нематеріальні складові організаційної стратегії: візуальні складові стратегії, брендингу та комунікативної політики [30]. Починаючи з праці W. Olins [30], а пізніше K. Birkight та M. Stadler [20], вчені почали розглядати корпоративний стиль як засіб, за допомогою якого організація розкривається через організаційну поведінку, організаційні комунікації та символіку для стейкхолдерів.

Ціллю управління корпоративним стилем є створення сприятливої репутації у стейкхолдерів, котра, в свою чергу, буде трансформуватися в споживчу лояльність до продуктів або послуг цієї організації, афективну лояльність для співробітників, бажання інвестувати в цю організацію [5, 18]. Є багато досліджень, в яких виявлено, що сприятлива репутація закладу надає додаткову, штучно не відтворювану конкурентну перевагу [26, 28, 31, 33]. Існує великий прошарок досліджень, присвячених впливу корпоративного стилю на функціонування закладів освіти [21, 37, 38]. Дослідження, що присвячені впливу корпоративного стилю на медичні заклади, не настільки розповсюджені [24, 34]. Це є наслідком, на наш погляд, того, що медичні заклади досить формалізовано підходять до цього організаційного інструменту, і, як наслідок, не бачать його ефективності.

Дослідники корпоративного стилю наголошують, що «потужний» корпоративний стиль буде існувати лише у випадку врахування історичних коренів організації [32], її організаційної культури [19], її корпоративної стратегії [39], напрацьованої репутації [25]. Але питання корпоративного стилю медичних закладів досліджено дуже фрагментовано.

Метою статті є виявлення функцій та елементів корпоративного стилю медичного закладу та його підрозділів, з'ясування його впливу на колективну свідомість і поведінку споживачів медичних послуг, встановлення вимог щодо його розробки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Є. Тихомирова наголошує, що «корпоративний (фірмовий) стиль – це сукупність вербальних і невербальних складових, які забезпечують зорову та сутнісну єдність продукції й діяльності компанії, що здатні виокремити її серед інших і створити образ, що упізнається споживачами» [15, С. 95]. Саме «упізнання» є тим, що повинно турбувати керівників медичних закладів. Особливості медичних послуг [27, С. 217] своїм існуванням поза межею свідомого керування вимагають від керівників медичних закладів більш ретельно підходити до питання корпоративного стилю.

Корпоративний стиль медичного закладу є частиною його організаційної культури. Ось лише декілька важливих функцій, які він виконує [5, 6, 16]:

- створює упізнаваний цілісний образ, єдиний візуальний простір медичного закладу чи окремого відділення, формує позитивний імідж як закладу, так і його працівників та послуг на ринку медичних послуг;
- формує необхідний рівень лояльності персоналу та споживачів медичних послуг;
- вирізняє медичний заклад з-поміж конкурентів, допомагає потенційним споживачам медичних послуг прийняти рішення;
- привертає увагу, стимулює інтерес до медичного закладу, закріплює у пам'яті пацієнтів та їх родин позитивний патерн;
- є гарантом якості послуг, що надаються медичним закладом;
- підвищує ефективність реклами, викликає упізнання закладу, та його співробітників.

Саме тому необхідно свідомо керувати корпоративним стилем медичного закладу. Вважається, що корпоративний стиль є стратегічним інструментом, орієнтованим на підвищення конкурентоспроможності та конку-

рентостійкості підприємства [35]. Але так склалося, що навіть незважаючи на той обсяг уваги (частіш за все мінімальний), котрий керівництво приділяє питанням організаційної культури та корпоративному стилю, ці конструкти існують та впливають на упізнаваність підприємства та лояльність до нього.

Виділяють шість основних складових корпоративного стилю: логотип, фірмове гасло, фірмовий бланк, легенди компанії, фірмова кольорова гама, брендбук [15]. Але оцінюючи кожну зі складових для окремих медичних закладів, можна відмітити наступне.

Логотип – це індивідуальна символіка, яка складається із двох частин: унікального графічного написання і знаку [4]. Якщо для навчальних медичних закладів (наприклад, Дніпровського державного медичного університету), аптек, або стоматологічних кабінетів логотип знаходиться у мережі Інтернет дуже легко та є впізнаваним, то для лікарень, наприклад «Міська клінічна лікарня № 4», Міська клінічна лікарня № 6», логотипи хоча в мережі і знаходяться, але вони жодних емоцій не викликають і, як наслідок, не виконують своєї основної функції. Слід зазначити, що логотипи для Міських клінічних лікарень м. Дніпро мають однакову філософію, але вони достатньо одноманітні (рисунок 1).

Спілкування із пацієнтами, лікарями та медсестрами у неформальній обстановці дає нам можливість стверджувати, що наявність у логотипі жовтого «зростаючого місяця» також не має трактування для пересічних спостерігачів цих логотипів. Можна говорити про алюзію на державний прапор України (назва лікарського закладу прописана синім кольором, а місяць – жовтим, і вони обмежують логотип та виділяють простір для інформаційного графічного блоку), що має викликати позитивні емоції, заспокоювати пацієнта та вселяти впевненість у своїй захищеності, але це не було підтверджено спілкуванням із пацієнтами. Таку філософію у логотипі ніхто не побачив. Отже, з точки зору упізнання та диференціації медичних закладів (Міських клінічних лікарень міста Дніпро), логотипи своєю функцією не виконують. Узагалі, логотип медичного закладу має бути привабливим та легко читабельним, а також відображати цінності та місію бренду. Від «працюючого» логотипу можна очікувати:

- представлення (системне використання) бренду: логотип має давати можливість ідентифікувати медичний заклад і представляти його бренду.

Рисунок 1 – Офіційні логотипи міських клінічних лікарень міста Дніпро
Джерело: Facebook-сторінки міських клінічних лікарень міста Дніпро [8-14]

Він може бути використаний на різних матеріалах, таких як візитки, листівки, флаєри та рекламні банери;

- створення враження: логотип може створювати позитивне враження про медичний заклад. Він може бути використаний для передачі відчуття надійності, професіоналізму та довіри;

- розрізнення: логотип може допомогти відрізнити медичний заклад від інших конкурентів на ринку. Він може бути використаний для створення унікальної ідентичності, яка допоможе залучити більше клієнтів та підвищити впізнаваність бренду;

- виклик емоцій: логотип може стимулювати певні емоції у клієнтів. Наприклад, логотип може пробуджувати почуття спокою та комфорту, що особливо важливо для медичних закладів;

- представлення спеціалізації: логотип може відображати спеціалізацію медичного закладу. Наприклад, логотип може містити символіку, яка пов'язана з певною медичною спеціальністю, такою як кардіологія, неврологія або стоматологія.

Фірмове гасло, частіше за все це емоційно заряджена фраза, спрямована на висвітлення ідеології фірми, яка легко сприймається і запам'ятовується [17]. Воно повинно коротко і вичерпно висловити неповторність та необхідність як самого закладу, так і його послуг. З'ясувалося, по-перше, що більшість лікарень міста Дніпра не мають у мережі Інтернет власного сайту, на якому було б наведено Фірмове гасло. Більшість медичних закладів Дніпра не можуть похизуватися своїм фірмовим гаслом і в «стінах» свого закладу.

Важливо, щоб фірмове гасло було коротким, лаконічним та таким, що легко читається, а також відображало місію та цінності медичного закладу. Від фірмового гасла медичного закладу слід очікувати:

- залучення уваги: гасло має привертати увагу та зацікавленість клієнтів, зокрема, якщо воно відображає унікальність, спеціалізацію або конкурентні переваги медичного закладу;

- створення емоційного зв'язку: гасло може забезпечити емоційний зв'язок з клієнтами, викликати певні почуття, такі як спокій, довіра, турбота та безпека;

- запам'ятовуваність: гасло, яке легко запам'ятовується та відображає основні цінності медичного закладу, може допомогти залучити більше клієнтів та посилити впізнаваність бренд;

- конкретизація місії та цінностей: гасло може передати місію, цінності та підходи медичного закладу, що допоможе виокремити його від інших;

- представлення бренду: гасло може використовуватися для ідентифікації та представлення бренду медичного закладу.

Фірмовий бланк – це документ, що містить елементи фірмового стилю або інформацію постійного характеру; призначений для подальшого заповнення та внесення записів у зазначені місця від руки або машинним способом [1]. Якісні фірмові бланки вимагають від співробітників більш свідомого відношення до своїх обов'язків, що дуже важливо для закладів, які надають послуги [23]. З фірмовими бланками в медичних закладах більш-менш гаразд, є питання до презентабельності цих документів, але вони існують.

Необхідно відмітити, що не для всіх медичних закладів фірмовий бланк виконує місію однозначної ідентифікації; для закладів, котрі можна вважати спадкоємцями державних лікарень, ці документи так і залишилися типовими, що були колись розроблені та рекомендовані, а з часом несуттєво доопрацьовані вже на місцях. Взагалі, фірмові бланки можуть створити позитивне враження про медичний заклад, збільшити відчуття довіри клієнтів та підвищити його конкурентоздатність на ринку. Від якісно та творчо створених фірмових бланків можна очікувати:

- уніфікацію документообігу: використання фірмових бланків сприятиме уніфікації документообігу, що дозволяє підтримувати стандарти якості та точності даних;

- збереження часу: наявність фірмових бланків допомагає зекономити час, особливо якщо бланки вже заповнені та містять необхідну інформацію;

- полегшення визначення: бланки з логотипом та контактною інформацією медичного закладу допомагають клієнтам легко визначити, з ким вони спілкуються та до кого звертатися;

- відчуття професіоналізму: бланки допомагають створити професійний вигляд медичного закладу, що сприяє зміцненню довіри клієнтів;

- переслідування маркетингових цілей: фірмові бланки можуть бути використані для просування медичного закладу, якщо на них вказана додаткова інформація про послуги, акції та знижки.

Легенди компанії – це люди або події, котрі стали значущими для формування сприйняття компанії всіма стейкхолдерами [22]. Незважаючи на те, що лікарська справа є сприятливим середовищем для легендаризації вдалих, або ганебних вчинків, для медичних закладів Дніпра – це взагалі нереалізований інструмент боротьби за споживача послуг. Якщо абстрагуватись від ганебних (дуже емоційних, але мало інформативних) дописів незадоволених пацієнтів та їх родин, то на цей аспект корпоративного стилю мало хто з керівництва медичних закладів звертає увагу. Наявність «якісних» легенд медичного закладу може допомогти в:

- створенні ідентичності: легенда компанії сприятиме створенню унікальної ідентичності для медичного закладу, що суттєво спрощує процес запам'ятовування та ототожнення стосовно інших закладів;

- відображенні цінностей: легенда компанії повинна відображати зрозумілі (а часто й очікувані) для стейкхолдерів цінності, яких дотримується медичний заклад, що, в свою чергу, сприяє підвищенню довіри клієнтів до закладу;

- стимулюванні згадуваності: легенди завжди викликають спогади про медичний заклад, важливо, щоб вони містили елементи, які легко запам'ятовуються, і розповідали про професійні та гідні вчинки;

- побудові бренду: легенда компанії повинна допомогти побудувати бренд медичного закладу, що робить його відомим та затребуваним серед клієнтів;

- посиленні конкурентоспроможності: може сприяти підвищенню конкурентоспроможності як всієї установи, так і окремих підрозділів. Наявність наукової школи, кваліфікованих лікарів, професійна діяльність у своїй галузі створюють необхідний рівень довіри до закладу.

Фірмова кольорова гама – відображає конкретні асоціації з діяльністю закладу, повинна нести певну інформацію та асоціюватися з ідеєю всього корпоративного стилю. Для цього при виборі фірмових кольорів важливо вивчати емоційний вплив і асоціації, які викликає той чи інший колір у стейкхолдерів [2]. Фірмова кольорова гама має підтримуватися на рівні відділень, їх внутрішнього оздоблення, одягу медичного персоналу, але в лікарнях ми цього поки що не побачили. Зрозуміло, що це може бути пов'язано із фінансовими можливостями медичних закладів, але ми вважаємо, що така ситуація також є наслідком недостатньої уваги до цієї складової корпоративного стилю з боку керівництва медичного закладу.

Фірмова кольорова гама в медичних закладах може забезпечувати кілька функцій:

- розпізнаваність: фірмова кольорова гама може допомогти медичному закладу стати легко впізнаваним для клієнтів;

- професійний вигляд: кольорова гама може асоціюватися із професіоналізмом та дотриманням високих стандартів якості, що допомагає викликати довіру та повагу у клієнтів;

- асоціації: кольори можуть викликати різні асоціації, що є надто важливим для медичного закладу. Наприклад, блакитний колір може асоціюватися зі спокоєм та довірою, тоді як зелений колір може бути пов'язаний з природою та здоров'ям;

- маркетингові цілі: фірмову кольорову гаму слід використовувати для маркетингових цілей, наприклад, для створення рекламних матеріалів та просування послуг медичного закладу;

- уніфікація дизайну: фірмова кольорова гама може допомогти уніфікувати дизайн всіх матеріалів медичного закладу, що дозволяє підтримувати стандарти якості та точності даних.

Брендбук – це фізичне втілення концепції та місії бренду медичного закладу. Основне завдання його полягає у встановленні конкретних принципів збереження культурної ідентичності закладу у всіх його внутрішніх та зовнішніх комунікаціях й передачі організаційних знань новим співробітникам. У першому наближенні до брендбуку повинні входити три інформаційних блоки, а саме: 1) визначення місії та цінностей медичного закладу; 2) опис фірмового стилю медичного закладу; 3) правила комунікації із пацієнтами, відвідувачами та співробітниками медичного закладу.

За результатами спілкування із лікарями, інтернами та середнім молодшим персоналом медичних закладів м. Дніпра можна стверджувати, що навіть якщо брендбук існує десь у просторі медичного закладу, то свою функцію інструменту передачі знань та формування і збереження організаційної ідентичності він не виконує.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Автентичний, працюючий корпоративний стиль для сучасного медичного закладу є необхідним елементом його організаційної культури. Корпоративний стиль допомагає у вирішенні низки актуальних завдань, а саме:

- створенні позитивного образу медичного закладу (або його відділення) в очах споживачів та їх емоційного відгуку;

- виокремленні медичного закладу зпоміж інших медичних закладів зі схожим набором послуг;

- зміцненні організаційного духу, що об'єднує молодший та середній медичний персонал, лікарів, менеджерів та пацієнтів, викликає відчуття причетності до вирішення медичної проблеми;

- підвищенні ефективності реклами; формуванні сприятливого іміджу медичного закладу.

Але розглянуті медичні заклади міста Дніпра не приділяють необхідної уваги до

питань формування власного корпоративного стилю. Спорадичні ініціативи та заходи створюють видимість існування корпоративного стилю медичного закладу, але не забезпечують існування такого корпоративного стилю, який би працював на підвищення упізнаваності та авторитету медичного закладу.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку рекомендацій, спрямованих на створення та впровадження корпоративного стилю, який буде працювати на підвищення конкурентоздатності медичних закладів.

Література

1. Бовкун Г. О., Коноваленко А. С. *Складові айдентики бренду у формуванні конкурентних переваг*. 2019. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144993.pdf>.

2. Вольпрет М. В., Шмадченко П. В., Жихор О. Б. Аналіз та напрями вдосконалення фірмового стилю ресторану «Наша дача». *Науковий вісник Ужгородського університету Серія «Економіка»*. 2022. №1(59). С. 73–78.

3. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.

4. Ільїна О. В., Бояр Л. П., Ткачук Т. В. Туристичний бренд як інструмент підвищення іміджу і туристичних можливостей України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2017. №7. С. 185-191.

5. Крупський А. Экспресс-диагностика лояльности персонала. *Справочник по управлению персоналом*. 2008. №1. С. 56-63.

6. Науменко Г. Формування здорової корпоративної культури в медичній організації. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2020. №5(1). e0501230. <https://doi.org/10.26766/pmgp.v5i1.230>.

7. Смирнова Т. А. Петриківка як елемент брендуння регіону. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Менеджмент інновацій*. 2013. №21, вип. 2. С. 32-35. <https://doi.org/10.15421/191305>.

8. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 11» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/KZgmk11/>.

9. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 16» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057611139594>.

10. Facebook-сторінка КНП «Міська Клінічна лікарня 21» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/21hospital/>.
11. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 4» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/dmbk14/>.
12. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 6» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/mkl6dmr>.
13. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 8» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/mkl8dmr>
14. Facebook-сторінка КНП «Міська клінічна лікарня 9» Дніпровської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/bolnica9/>.
15. Тихомирова Є. *Корпоративні комунікації*. Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013. 216 с.
16. Шулдик А. В. Типи корпоративної культури в медичних організаціях. *Правничий вісник Університету КРОК*. 2017. №27. С. 163-168.
17. Anwar S. T. Company slogans, morphological issues, and corporate communications. *Corporate Communications: An International Journal*. 2015. Vol. 20. №3. P. 360–374. <https://doi.org/10.1108/ccij-09-2013-0056>.
18. Balmer J. M. T. Corporate identity, corporate identity scholarship and Wally Olins (1930-2014). *Corporate Communications: An International Journal*. 2015. Vol. 20. №1. 4–10. <https://doi.org/10.1108/ccij-08-2014-0052>.
19. Balmer J. M., Burghausen M. Corporate heritage, corporate heritage brands and organisational heritage. *Journal of Brand Management*. 2015. Vol. 22. №5. P. 361-364.
20. Birkight K., Stadler M. M. *Corporate Identity, Grundlagen, Funktionen, Fallspielen*. Verlag Moderne Industrie, Landsberg an Lech. 1980 ed.
21. Connell R. *The good university: What universities actually do and why it's time for radical change*. Bloomsbury Publishing. 2019.
22. Davies A. *Best practice in corporate governance: Building reputation and sustainable success*. Routledge. 2016. <https://doi.org/10.4324/9781315569086>.
23. Edeh F. O., Zayed N. M., Darwish S., Nitsenko V., Hanechko I., Islam K. A. Impression Management and Employee Contextual Performance in Service Organizations (Enterprises). *Emerging Science Journal*, 2023. Vol. 7. №2. P. 366-384. <http://dx.doi.org/10.28991/ESJ-2023-07-02-05>.
24. Flood A. B. The impact of organizational and managerial factors on the quality of care in health care organizations. *Medical Care Review*. 1994. Vol. 51. № 4. P. 381–428. <https://doi.org/10.1177/107755879405100402>.
25. Fombrun C. J. *Reputation: Realising value from the corporate image*. Boston, Massachusetts, Harvard Business School Press. 1996.
26. Islam T., Islam R., Pitafi A. H., Xiaobei, L., Rehmani M., Irfan M., Mubarak M. S. The impact of corporate social responsibility on customer loyalty: The mediating role of corporate reputation, customer satisfaction, and trust. *Sustainable Production and Consumption*. 2021. Vol. 25. P. 123-135. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.07.019>.
27. Krupskyi O. P., Stasiuk Y. M., Hromtseva O. V., Lubenets N. V. The Influence of Emotional Labor of Family Doctors on their Well-Being and Job Satisfaction. *European Journal of Management Issues*. 2022. Vol. 30. №4. P. 215-223. <https://doi.org/10.15421/192218>. [in Ukrainian].
28. Leong V. S., Hj Ahady D. M., Muhamad N. Corporate image as an enabler of customer retention. *International Journal of Quality and Service Sciences*. 2022. Vol. 14. №3. P. 486-503. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-08-2021-0115>.
29. Margulies W. Make the most of your corporate identity. *Harvard Business Review*. 1977. Vol. 55. №4. P. 66-72.
30. Olins W. *The Corporate Personality: An Inquiry into the Nature of Corporate Identity*. Design Council, London. 1978.
31. Özkan P., Süer S., Keser İ. K., Kocakoç İ. D. The effect of service quality and customer satisfaction on customer loyalty: The mediation of perceived value of services, corporate image, and corporate reputation. *International Journal of Bank Marketing*. 2020. Vol. 38. № 2. P. 384-405. <https://doi.org/10.1108/IJBM-03-2019-0096>.
32. Ramanantsoa B., Thiery-Basle C. Histoire et identité de l'entreprise. *Revue française de gestion*. 1989. №72. P. 107-111.
33. Ramesh K., Saha R., Goswami S., Dahiya R. Consumer's response to CSR activities: Mediating role of brand image and brand attitude. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 2019. Vol. 26. №2. P. 377-387. <https://doi.org/10.1002/csr.1689>.
34. Schmidt-Wilk J., Alexander C. N., Swanson G. C. Developing consciousness in organizations: The transcendental meditation program in business. *Journal of Business and Psychology*. 1996. Vol. 10. P. 429-444. <https://doi.org/10.1007/BF02251779>.
35. Schmitt B. H., Simonson A., Marcus J. Managing corporate image and identity. *Long*

range planning. 1995. Vol. 28. №5. P. 82-92. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(95\)00040-P](https://doi.org/10.1016/0024-6301(95)00040-P).

36. Selame E., Selame J. *Developing a corporate identity: How to stand out in the crowd*. Chain Store Publishing Corporation. New York, NY. 1975.

37. Shehzadi S., Nisar Q. A., Hussain M. S., Basheer M. F., Hameed W. U., Chaudhry, N. I. The role of digital learning toward students' satisfaction and university brand image at educational institutes of Pakistan: a post-effect of COVID-19. *Asian Education and Development Studies*. (2021). Vol. 10. №2. P. 276-294. <https://doi.org/10.1108/AEDS-04-2020-0063>.

38. Shipps D. *School reform, corporate style: Chicago, 1880-2000*. Studies in Government & Public. 2006.

39. Wiedmann K. P. Corporate Identity als Unternehmensstrategie. *Wirtschaftswissenschaftliches Studium*. 1988. Vol. 17. №5. P. 236-242.

References

1. Bovkun, H. O., & Konovalenko, A. S. (2019). *Skladovi aydentyky brendu u formuvanni konkurentnykh perevah [Components of brand identities in the formation of competitive advantages]*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144993.pdf>. [in Ukrainian]

2. Volpret M. V, Shmadchenko P. V, Zhykhor O. B. (2022) Analiz ta napriamy vdoskonalennia firmovoho styliu restoranu «Nasha dacha» [Analysis and directions of improvement of the corporate style of the restaurant “Nasha dacha”]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series “Economics”*, 1(59), 73-78. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.1\(59\).73-78](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.1(59).73-78). [in Ukrainian]

3. *Zakon Ukrayiny «Pro derzhavni finansovi harantiyi medychnoho obsluhovuvannya naselennya» vid 19.10.2017 № 2168-VIII. [Law of Ukraine "On State Financial Guarantees of Medical Services of the Population" dated October 19, 2017 No. 2168-VIII.]* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>. [in Ukrainian]

4. Ilyina, O. V., Boiar, L. P., Tkachuk, T. V. (2017). Tourist brand as an instrument of the Ukraine's image and tourist opportunities improvement. *Scientific Bulletin of KSU Series Geographical Sciences*, (7), 185-191. [in Ukrainian]

5. Krupskiy, O. (2008). Ekspressdiagnostika loyalti personala [Express diagnostics of personnel loyalty]. *Handbook of personnel management*, (1), 56-63. URL:

<https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=5514>.

6. Naumenko, G. (2020). Formation of a healthy corporate culture in a medical organization. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 5(1), e0501230. <https://doi.org/10.26766/pmpg.v5i1.230>. [in Ukrainian].

7. Smirnova, T. (2013). Petrykivka as part of the branding of the region. *The Bulletin of the Dnipropetrovsk University. Series: Management of Innovations*, 21(2), 32-35. <https://doi.org/10.15421/191305>. [in Ukrainian]

8. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 11” DCC. URL: <https://www.facebook.com/KZgmkl11/>.

9. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 16” DCC. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057611139594>.

10. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 21” DCC. URL: <https://www.facebook.com/21hospital/>.

11. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 4” DCC. URL: <https://www.facebook.com/dmbkl4/>.

12. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 6” DCC. URL: <https://www.facebook.com/mkl6dmr>.

13. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 8” DCC. URL: <https://www.facebook.com/mkl8dmr>

14. Facebook page of the municipal non-profit enterprise “City Clinical Hospital 9” DCC. URL: <https://www.facebook.com/bolnica9/>.

15. Tykhomyrova, Ye. (2013). *Korporatyvni komunikatsiyi [Corporate communications]*. Lutsk: FOP Zakharchuk V.M. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/2490>. [in Ukrainian]

16. Shuldyk, A. (2017) Typy korporatyvnoyi kul'tury v medychnykh orhanizatsiyakh [Types of corporate culture in medical organizations]. *Legal bulletin of «KROK» University*, (27), 163-168. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9852/1/KROK.pdf>. [in Ukrainian]

17. Anwar, S. T. (2015). Company slogans, morphological issues, and corporate communications. *Corporate Communications: An International Journal*, 20(3), 360–374. <https://doi.org/10.1108/ccij-09-2013-0056>.

18. Balmer, J. M. T. (2015). Corporate identity, corporate identity scholarship and Wally Olins (1930-2014). *Corporate Communications: An International Journal*, 20(1), 4–10. <https://doi.org/10.1108/ccij-08-2014-0052>.

19. Balmer, J. M., & Burghausen, M. (2015). Corporate heritage, corporate heritage brands and organisational heritage. *Journal of Brand Management*, 22(5), 361-364.
20. Birkight, K., & Stadler, M. M. (1980 ed.). *Corporate Identity, Grundlagen, Funktionen, Fallspielen*. Verlag Moderne Industrie, Landsberg an Lech.
21. Connell, R. (2019). *The good university: What universities actually do and why it's time for radical change*. Bloomsbury Publishing.
22. Davies, A. (2016). *Best practice in corporate governance: Building reputation and sustainable success*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315569086>.
23. Edeh, F. O., Zayed, N. M., Darwish, S., Nitsenko, V., Hanechko, I., & Islam, K. A. (2023). Impression Management and Employee Contextual Performance in Service Organizations (Enterprises). *Emerging Science Journal*, 7(2), 366-384. <http://dx.doi.org/10.28991/ESJ-2023-07-02-05>.
24. Flood, A. B. (1994). The impact of organizational and managerial factors on the quality of care in health care organizations. *Medical Care Review*, 51(4), 381-428. <https://doi.org/10.1177/107755879405100402>.
25. Fombrun, C. J. (1996). *Reputation: Realising value from the corporate image*. Boston, Massachusetts, Harvard Business School Press.
26. Islam, T., Islam, R., Pitafi, A. H., Xiaobei, L., Rehmani, M., Irfan, M., & Mubarak, M. S. (2021). The impact of corporate social responsibility on customer loyalty: The mediating role of corporate reputation, customer satisfaction, and trust. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 123-135. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.07.019>.
27. Krupskiy, O. P., Stasiuk, Y. M., Hromtseva, O. V., & Lubenets, N. V. (2022). The Influence of Emotional Labor of Family Doctors on their Well-Being and Job Satisfaction. *European Journal of Management Issues*, 30(4), 215-223. <https://doi.org/10.15421/192218>. [in Ukrainian].
28. Leong, V. S., Hj Ahady, D. M., & Muhamad, N. (2022). Corporate image as an enabler of customer retention. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 14(3), 486-503. <https://doi.org/10.1108/IJQSS-08-2021-0115>.
29. Margulies, W. (1977). Make the most of your corporate identity. *Harvard Business Review*, 55(4), 66-72.
30. Olins, W. (1978). *The Corporate Personality: An Inquiry into the Nature of Corporate Identity*. Design Council, London.
31. Özkan, P., Süer, S., Keser, İ. K., & Kocakoç, İ. D. (2020). The effect of service quality and customer satisfaction on customer loyalty: The mediation of perceived value of services, corporate image, and corporate reputation. *International Journal of Bank Marketing*, 38(2), 384-405. <https://doi.org/10.1108/IJBM-03-2019-0096>.
32. Ramanantsoa, B., & Thiery-Basle, C. (1989). Histoire et identité de l'entreprise. *Revue française de gestion*, (72), 107-111.
33. Ramesh, K., Saha, R., Goswami, S., & Dahiya, R. (2019). Consumer's response to CSR activities: Mediating role of brand image and brand attitude. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(2), 377-387. <https://doi.org/10.1002/csr.1689>.
34. Schmidt-Wilk, J., Alexander, C. N., & Swanson, G. C. (1996). Developing consciousness in organizations: The transcendental meditation program in business. *Journal of Business and Psychology*, 10, 429-444. <https://doi.org/10.1007/BF02251779>.
35. Schmitt, B. H., Simonson, A., & Marcus, J. (1995). Managing corporate image and identity. *Long range planning*, 28(5), 82-92. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(95\)00040-P](https://doi.org/10.1016/0024-6301(95)00040-P).
36. Selame, E., & Selame, J. (1975). *Developing a corporate identity: How to stand out in the crowd*. Chain Store Publishing Corporation. New York, NY.
37. Shehzadi, S., Nisar, Q. A., Hussain, M. S., Basheer, M. F., Hameed, W. U., & Chaudhry, N. I. (2021). The role of digital learning toward students' satisfaction and university brand image at educational institutes of Pakistan: a post-effect of COVID-19. *Asian Education and Development Studies*, 10(2), 276-294. <https://doi.org/10.1108/AEDS-04-2020-0063>.
38. Shipps, D. (2006). *School reform, corporate style: Chicago, 1880-2000*. Studies in Government & Public.
39. Wiedmann, K. P. (1988). Corporate Identity als Unternehmensstrategie. *Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, 17(5), 236-242.

Стаття надійшла

до редакції : 25.02.2023 р.

Стаття прийнята

до друку: 31.03.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Крупський О. П., Стасюк Ю. М. Корпоративний стиль медичного закладу: функції та складові. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 1(49). С. 87–95.

ВИСОКОЦИТОВАНІ ПУБЛІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ SCOPUS 2022*

Матеріал присвячений найбільш високоцитованим статтям Scopus українських вчених у 2022 році. Він допоможе оцінити, в якому напрямку слід рухатися науковцям, аби опублікувати роботу, що матиме значний вплив у міжнародному дослідницькому просторі.

2022 рік став викликом не лише для кожного вітчизняного вченого, але й для всіх українців. Сфера науки завжди тісно пов'язана з подіями країни та світу, тож повномасштабне вторгнення на територію України, безумовно, відобразилось і на динаміці наукових досліджень.

Доцільно оцінити, яким був 2022 рік для української науки, що досліджували вчені та які публікації були високооцінені міжнародним науковим товариством.

Для цього проаналізовано відомості наукометричної бази даних Scopus та визначили найбільш високоцитовані роботи українських вчених за підсумками минулого року.

За 2022 р. опубліковано 17343 матеріалів, афілійованих вченими з України. Це на 15% менше, ніж за 2021 р. (20505). До цього вітчизняні вчені з року в рік показували позитивну динаміку приросту кількості наукових публікацій в Scopus. Визначений за 2022 р. показник приблизно дорівнює публікаційній активності 2019 р.

На публікації з сфери знань «Медицина-санітарні дисципліни» припадає 3019 матеріалів. Тема №1 «Рекомендації ESC/EACTS 2021 року щодо лікування серцево-судинних захворювань» стала найбільш цитованою не лише в цій категорії знань Scopus, але і за підсумками 2022 р. серед українських вчених. Кожна з 10 наведених публікацій характеризується великою кількістю міжнародних співавторів.

Загалом, це поширена тенденція для наукових праць медичного напрямку, зважаючи на специфіку сфери знань та особливості конкретних матеріалів. Також варто зауважити, що 9 з 10 вищенаведених високоцитованих публікацій розміщено в журналах відкритого доступу.

*За матеріалами: osvita.ua

Напрямок знань «Медицина-біологічні дисципліни» включає аграрні, біологічні науки, імунологію, нейронауки та фармакологію. У 2022 р. в Україні публікації з цього напрямку склали 2913 матеріалів. Тема №1 входить як в цю, так і в попередню категорію, що пояснюється її мультидисциплінарністю. Серед матеріалів медико-біологічного напрямку теж переважають роботи, опубліковані за моделлю міжнародного співавторства.

Однак, кількість таких співавторів значно менша, ніж в попередній категорії – до 5 членів авторського колективу. Крім цього, бачимо приблизно вдвічі менші показники цитування. Це ще раз доводить, що індекс цитованості – відносний, а не абсолютний показник та може видозмінюватись залежно від специфіки наукових дисциплін. Крім цього, дещо меншим є відсоток публікацій у журналах відкритого доступу (7 з 10 вищенаведених). Однак, такий показник теж є доволі високим та репрезентативним.

Категорія «Природничі науки» в Scopus охоплює такі напрямки: хімічна технологія, хімія, комп'ютерні науки, планетознавство, енергетика, проектування, охорона навколишнього середовища, матеріалознавство, математика, фізика та астрономія. Оскільки, ця категорія знань – одна з найбільш розлогих, на неї припадає 11703 публікацій. В категорії природничих наук найбільші показники цитування в матеріалів з напрямків матеріалознавства, фізики та енергетики. Переважають роботи у співавторстві (авторський колектив 5-6 членів), в журналах відкритого доступу (7 з 10). Середнє значення найбільш високоцитованих робіт категорії дещо вище, ніж

в медико-біологічних науках, проте нижче, ніж в медико-санітарних.

Категорія «Соціальні науки» включає такі напрямки знань: мистецтво та гуманітарні науки, бізнес та менеджмент, бухгалтерська справа, економіка, фінанси, психологія, право та суміжні дисципліни. Це 3816 опублікованих робіт 2022 р. з країною афіліації Україною.

Найбільш динамічне підвищення показників цитування спостерігається за дисциплінами менеджменту, економіки, бізнесу та маркетингу. Категорія соціальних наук має найменші показники цитування 2022 р. серед українських вчених. Це цілком закономірно. Оскільки, соціальні та мистецькі науки мають певні особливості. Для комплексної оцінки їхніх показників цитування необхідно більше часу (до 10 років).

Однак, варто зазначити, що серед переліку найбільш цитованих тем є ті, що присвячені воєнному вторгненню на територію України. Можна спрогнозувати, що цей напрямок і надалі буде набувати все більшого наукового осмислення, особливо серед вчених вітчизняних ЗВО та дослідницьких організацій.

Проаналізувавши динаміку цитування наукових публікацій 2022 р. з вітчизняною афіліацією можна зробити низку висновків щодо стратегії підготовки дослідницьких матеріалів:

1. Проаналізуйте найбільш актуальні напрямки досліджень у вашій сфері знань. Для цього можна використовувати як матеріали міжнародних наукометричних баз даних, так і сервісів препринтів.

2. Пам'ятайте про особливості вашої дисципліни. Публікації з деяких напрямків знань можуть набагато швидше покращувати показники цитування (медичні науки), тоді як інші – розраховувати на більш довготривалу перспективу (соціальні та гуманітарні науки, мистецтво). Впливовість вашого дослідження можна оцінити лише при врахуванні матеріалів з конкретної дисципліни.

3. Використовуйте можливості міжнародної співпраці. Просуванням робіт, опублікованих у співавторстві з іноземними вченими, можуть займатися всі учасни-

ки авторського колективу, в тому числі серед міжнародного вченого товариства. Оптимальна кількість співавторів – до 5.

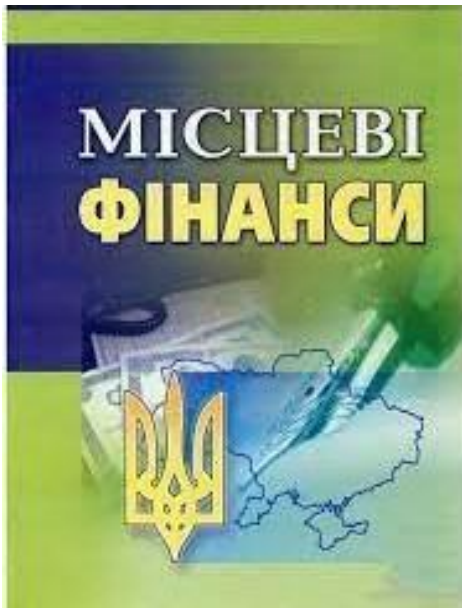
4. Зверніть увагу на видання відкритого доступу. Практика доводить, що публікації в таких журналах зазвичай характеризуються дещо вищими показниками цитування.

5. Звісно, не зайвим буде нагадати й про якість наукового матеріалу та дотримання етичних принципів. Без них публікація не матиме високих показників впливу.

В Україні, як і в багатьох країнах Східної Європи, кількісні дані Scopus та Web of Science (WoS) – це якісні та кількісні показники, які використовуються на державному рівні для оцінки результату досліджень, приймати рішення щодо просування по службі, розподіляти фінансові винагороди, а також оцінювати заявки на фінансування дослідницьких проектів. В національні системи оцінювання цих країн, бібліометрія є частиною набору індикаторів, які звикли до розподілити фінансування досліджень. Наприклад, згідно з оцінкою досліджень у Чеській Республіці, університети нараховують бали за статті, опубліковані в журналах, індексованих Scopus, або в журналах з ненульовим впливом Clarivate фактор. У системі оцінювання в Румунії роботи, опубліковані в журналах, індексуються у журналі Clarivate's Journal Citation Reports (JCR) мають більшу вагу під час оцінювання. У Словаччині обов'язкові публікації в журналах, які індексуються в базах даних WoS і Scopus для отримання наукової посади.

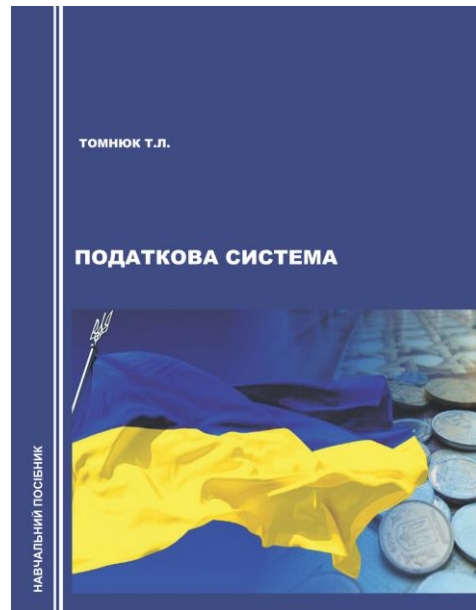
У Польщі публікації в журналах, індексованих JCR, раніше оцінювалися вище, ніж публікації в журналах, які не включені до цього списку. Однак у 2018 році Польща прийняла нові національні правила, або Закон, також відомий як Конституція про науку, в якому не згадуються конкретні списки наукових публікацій, але вказує лише на «міжнародні бази даних наукових журналів із найширшою охоплення».

Волкова, В. В., Волкова, Н. І. *Місцеві фінанси*: навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Місцеві фінанси», відповідає змісту 8 тем та сприяє вивченню й формуванню у здобувачів вищої освіти комплексного розуміння щодо стосуються сутності, складових та засад організації місцевих фінансів, фінансової політики місцевих органів влади, формування дохідної бази місцевих бюджетів, системи видатків місцевих бюджетів, фінансового вирівнювання та бюджетного регулювання, бюджетного процесу на місцевому рівні, організації фінансової діяльності підприємств місцевого господарства, фінансів підприємств комунальної власності, фінансової діяльності житлово-експлуатаційного комплексу, управління місцевими фінансами в Україні, світового досвіду організації місцевих фінансів. Кожна тема містить глосарій, лекційний матеріал, питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання. Рекомендується для здобувачів вищої освіти галузей знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування» ОС «Бакалавр» усіх форм навчання.

Томнюк Т. Л. *Податкова система*: навчальний посібник. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. 324 с.

У навчальному посібнику розглянуто теоретичні та практичні засади побудови та функціонування податкової системи, реалізації податкової політики держави, механізму справляння податків та інших обов'язкових платежів. Структура навчального посібника сформована таким чином, що містить теоретичні положення розглядуваної теми, питання для самоконтролю, тести, ситуаційні завдання та приклади їх розв'язку, предметний покажчик, список рекомендованих джерел.

Навчальний посібник підготовлено на основі програми дисципліни «Податкова система» для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійними програмами підготовки бакалавра за спеціальностями «Фінанси, банківська справа та страхування», «Облік і оподаткування», «Менеджмент». Посібник є корисним для студентів, науковців, викладачів, фахівців-практиків, управлінців у сфері фінансів.

Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

Аналітичний звіт висвітлює діапазон проблем і викликів, з якими стикнулася система вищої освіти України через наслідки пандемії та війну, оцінює досвід та рішення органів влади й університетів щодо реагування на ці виклики, надає інформацію про актуальний стан української системи вищої освіти в умовах війни, її першочергові та перспективні потреби.

Дослідження спирається передусім на опрацювання відкритих джерел інформації, як аналітичні й наукові публікації, чинні нормативно-правові акти, проєкти нормативних документів, статистичні дані, публікації на офіційних вебсайтах органів влади, що розробляють і реалізують публічну політику у сфері освіти (Міністерство освіти і науки України, Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій тощо).

Публікацію підготовлено за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Інформація та думки, висловлені в цьому документі, належать винятково авторам і не обов'язково відображають позицію Фонду Конрада Аденауера.

Обушна Н. І. Інституціональні аспекти розвитку публічного аудиту в умовах модернізації публічного управління в Україні: проблеми теорії та практики: монограф. Київ: Каравела, 2022. 424 с

У монографії знайшло відображення комплексної проблеми, пов'язаної із формуванням інституціональних засад публічного аудиту в умовах модернізації публічного управління в Україні. На основі дослідження концептуальних засад управління суспільством в умовах цивілізаційної та формаційної модернізації обґрунтовано об'єктивну необхідність становлення інституту публічного аудиту як інноваційного механізму модернізації публічного управління; представлено методологію інституціоналізації публічного аудиту, в рамках якої запропоновано інституціональну концепцію та уніфіковано головні елементи інституту публічного аудиту; охарактеризовано особливості інституціоналізації Рахункової палати в Україні та сформульовано пропозиції щодо модернізації й розширення її конституційної компетенції як вищої аудиторської інституції держави; сформовано "Пентаграму передумов становлення інституту публічного аудиту в Україні". Монографія розрахована на науковців, докторантів і аспірантів, фахівців з публічного управління та адміністрування, політичних і громадських діячів, студентів ВНЗ.

Перелік рецензентів поточного номеру журналу

- Алієва І.** – доктор філософії з економіки, проректор з розвитку, Азербайджанський університет туризму и менеджмента, м. Баку, Азербайджан.
e-mail: info@atmu.edu.az
- Васильєв А. Й.** – доктор економічних наук, професор, Президент інженерної академії України, заступник директора з науково-технічної діяльності Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного, м. Харків, Україна.
e-mail: eau.7788982@gmail.com
- Гриневич Л. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна.
e-mail: ludmyla.grynevych@gmail.com
- Годжаєва Е.** – доктор філософії з економіки, доцент, доцент кафедри прикладної економіки, Азербайджанський державний економічний університет, м. Баку, Азербайджан.
e-mail: qocayeva-e@rambler.ru
- Давидюк Т. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна.
e-mail: ekon.analiz@gmail.com
- Даніч В. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедр економічної кібернетики та прикладної економіки, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна.
e-mail: danichvitaly@gmail.com
- Д'яченко Ю. Ю.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки і туризму, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Київ, Україна.
e-mail: y.dyachenko@i.ua
- Заблодська І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу міжрегіонального співробітництва Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.
e-mail: zablodin@gmail.com
- Журавльова І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна.
e-mail: zhuv12@gmail.com
- Матюшенко І. Ю.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків, Україна.
e-mail: imatyushenko@karazin.ua
- Лютак О. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна.
e-mail: olenalutak@gmail.com
- Момот Т. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту, Харківська національна академія міського господарства ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна.
e-mail: tvmomot@gmail.com
- Рогозян Ю. С.** – доктор економічних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва, Державна установа «Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна.
e-mail: j.s.rohozian@gmail.com

- Расулев А. Ф.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Ташкентський державний економічний університет, м. Ташкент, Узбекистан.
e-mail: arasulev@yandex.ru
- Садовська І. Б.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.
e-mail: Sadvovska.Iryna@vnu.edu.ua
- Стемплевська Л.** – доктор філософії з економіки, директор відділу міжнародного співробітництва, Академія фінансів та бізнесу Вістула, Група університетів Вістула, м. Варшава, Польща.
e-mail: l-stemplewska@wp.pl
- Тютюнникова С. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна.
e-mail: svetatutunnikova@gmail.com
- Чмутова І. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна.
e-mail: chmutova_i@ukr.net
- Шульц С. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Київ, Україна.
e-mail: swetshul@i.ua

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Наукові спеціальності, за якими можуть бути опубліковані статті:

- 051 Економіка;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок;
- 073 Менеджмент;
- 075 Маркетинг;
- 076 Підприємництво та торгівля;
- 241 Готельно-ресторанна справа;
- 281 Публічне управління та адміністрування.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 10 сторінок формату А4 (210х297 мм). Шрифт Times New Roman Сур № 14; Міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонитивів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- *JEL classification codes* (за Системою класифікації Американської Економічної Асоціації (АЕА). Керівництво щодо обрання коду наведено в <https://www.aeaweb.org/>)
- *Постановка проблеми* в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- *Формулювання мети статті*.
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

ДО РУКОПІСУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва структурного підрозділу), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, ORCID ID, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **угода про передачу авторських прав** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях (зразок розміщено на <https://chasopys.jimdo.com>);
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

Пристатейний список літератури англійською мовою (*References*) повинен бути оформлений згідно APA (the American Psychological Association), приклад надається!

Окремою сторінкою наводять **анотації (вимоги до структури анотації наведені нижче), ключові слова, назва статті, прізвище, ім'я авторів трьома мовами** (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Вимоги щодо анотації до статті:

Анотація повинна мати обсяг 1800-2000 знаків та має бути структурована українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 11 пт.); Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- Постановка проблеми (*Formulation of the problem*);
- Мета дослідження (*The purpose of the research*);
- Об'єкт дослідження (*The object of the research*);
- Методи, використані в дослідженні (*The methods of the research*);
- Гіпотеза дослідження (*The hypothesis of the research*);
- Виклад основного матеріалу (стисло) (*The statement of basic materials*);
- Оригінальність та практична значимість дослідження (*The originality and practical significance of the research*);
- Висновки та перспективи подальших досліджень (*Conclusions and perspectives of further research*).

Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :
<http://www.apastyle.org/>.

Journal articles with DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

Journal articles without DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.
Monasturnyi, E.A., Kulik, J.A. and Ivanov, T.O. (2018). Social and economic development. *Economy*, 3, 39-52.

Books:

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2016). *Innovative cluster*. Moscow: Nauka, 267.
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). *Consequences of growing up poor*. New York, NY: Russell Sage Foundation, 350.
Plath, S. (2000). *The unabridged journals*. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

Chapter in a book:

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), *Innovations* (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

Electronic sources (Web publications):

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.
Tatarkin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems. *Economy of Region*, 4. Retrieved from: <http://economyofregion.com/archive/2013/27/2234/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується згідно розкладу тиражування журналу, а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11

Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів.
Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

Відповідальний секретар

доктор економічних наук, професор Ліхоносова Ганна Сергіївна

Статті подаються поштою за адресою:
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова, 17, м. Харків, Україна, 61000 або надсилаються на e-mail:
a.likhonosova@gmail.com; tetyana.calinescu@gmail.com

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

<http://chasopys.jimdo.com>

Сподіваємося на плідну співпрацю!

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 1 (49), 2023

Відповідальний за випуск

О. В. Панухник

Підписано до друку 31.03.2023 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 14,1 Обл. вид. арк. 13,5
Наклад 50 пр. Замовлення № 191. Ціна вільна.

Видавці:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
93406, м. Сєвєродонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а
Телефон / факс (06452) 4-03-42
E-mail: uni.snu.edu@gmail.com
*http://*snu.edu.ua

Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
Телефон / факс (057) 788-48-14
E-mail: khai@khai.edu
http:// khai.edu.ua

Виготовлювач:

Видавничий центр Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 391 від 30.03.2001 р.